

MURÁTH FERENCNÉ

/PÉNTEK JUDIT/

ADALÉKOK A NYELVI INTERFERENCIA KÉRDÉSÉHEZ
A MAGYARORSZÁGI NÉMET ANYANYELVOKTATÁSBAN

BÖLCSÉSZDOKTORI DOLGOZAT

P é c s,
1982.

BEVEZETÉS

A hetvenes évtizedben világszerte valóságos reneszánsza bontakozott ki a nemzeti, nemzetiségi kérdéseknek. Felszínre kerültek a legkülönbözőbb nagyságú és súlyú etnikumok problémái.

Ez a fellendülés kedvező helyzetet teremtett a magyarországi nemzetiségek életének, szellemi örökségének kutatásához is. Akadémiai team-ek alakultak, egyetemi, főiskolai oktatók, tanárok, tanítók, különböző múzeumok munkatársai foglalkoznak nemzetiségeink tárgyi és szellemi néprajzával, járják körül a nemzetiségi tudat kérdését, vizsgálják a különböző népcsoportok társadalmi rétegződését, mobilitását.

Jelentős szerep jut a nemzetiségi lét legfőbb ismervének, az anyanyelv kutatásának is.

A magyarországi német népcsoport nyelve igen sok egyetemi és főiskolai szakdolgozat, doktori disszertáció, valamint néhány kandidátusi disszertáció témáját képezi.

Jóllehet igen nagyszámú bibliográfia áll e témakörben rendelkezésünkre, mégis elmondhatjuk, hogy a dolgozatok legnagyobb része fonetikai, fonológiai kérdésekkel foglalkozik, és elenyésző a lexikológiai, a morfológiai, valamint a szintaktikai témájú értekezések száma.

Nem tagadhatjuk, hogy a fent vázolt előzmények, a különböző tájnyelveket különböző fokon beszélő különböző korosztályok nyelvi tudása, a mai nyelvállapotok felmérésének nehézségei, a kutatás hosszadalmas volta és kétséges kimenetele csökkentti ezen a területen a kutatási kedvet.

El kell ismernünk azonban azt is, hogy az utóbbi évtizedben fellendült német anyanyelvoktatás mindinkább igényt tart, pontosabban igényt tartana az e témakörben végzett nyelvészeti kutatások eredményeire.

A pécsi Leőwey Klára Gimnáziumban eltöltött néhány tanítási év után, ahol a német nemzetiségi tagozaton német irodalmat és leíró nyelvtant tanítottam, megbízást kaptam társszerzőként egy - a tagozat első osztálya számára tervezett - német nyelvművelés tankönyv elkészítésére. A rövid határidő nem tette lehetővé az addig megszerzett tapasztalatok empirikus vizsgálatokkal való igazolását.

A tankönyv megírása után azonban alkalmam nyílt a korábbi elképzelések megvalósítására.

Ennélfogva dolgozatom témáját a magyarországi gimnáziumi német anyanyelvoktatás, ezen belül az igével kapcsolatos morfoszintaktikai kérdések vizsgálata képezi.

Ezek a kutatások az önigazolás mellett gyakorlati célt is szolgáltak.

Egy újabb, ugyancsak a férjemmel társszerzőként írt - a német nemzetiségi gimnáziumok második osztálya számára készült - megjelenés előtt álló nyelvművelés tankönyvünk grammatikai koncepciója messzemenően támaszkodik a felmérés eredményeire.

I. A NÉMET NYELV OKTATÁSA MAGYARORSZÁGON

A tudományos és technikai forradalom, a gazdasági integráció, a külkereskedelemre orientált gazdaság, a nemzetközi turizmus mind olyan jelenség, amely érdekeltté teszi az Európa szívében élő finn-ugor nyelvet beszélő 11 milliós kis országot a magyar nyelven kívül más nyelvek elsajátításában is.

Milyen jelentőséggel bír az elsajátítandó nyelvek közül a német nyelv?

Milyen oktatási formák állnak az e nyelvet tanulni kívánó középiskolás diákok rendelkezésére Magyarországon?

I. 1. A német nyelvoktatás jelentősége hazánkban

A magyarországi német nyelvoktatás jelentős hagyományokra tekint vissza. Adódik ez egyfelől az ország történelmi múltjából, másfelől a német nyelv a tudományban és az európai kommunikációban elfoglalt helyéből. A II. világháború után kialakult politikai helyzet, a különböző országokban elért tudományos eredmények következtében az orosz és az angol nyelv megrendítette ugyan pozícióját, ám e két világnyelv mellett még mindig jelentős szerepet játszik közvetlen földrajzi környezetünkben a kommunikáció nyelveként, néhány tudományág nyelve ugyancsak a német, nem szólva arról, hogy a legtöbb és legnagyobb volumenű kereskedelmi szerződéseinket a Szovjetunió után a német nyelvű államokkal kötjük^{1/}, melynek következményeként úgyszólván az élet minden területén jelentkezik az igény a német nyelvtudással rendelkező szakemberek iránt.

^{1/} KSH Közlemények, 1981.

Behozatal: Szovjetunió 28,6 %, össznémet 26,8 %

Kivitel: Szovjetunió 33,4 %, össznémet 21,5 %

A német nyelvű államokkal történő forgalom jelentőségében megközelíti az egynegyedet.

A német nyelv iskolai keretek között folyó tanulására országunkban kétféle lehetőség kínálkozik.

Az egyik a német idegen nyelvként való tanulása.

A másik lehetőség országunk lakosságának sajátos összetételéből, s az abból adódó nemzetiségi politikánkból következik. Ez pedig a német nemzetiségi kisebbség számára biztosított anyanyelvoktatás.

I.2. A magyarországi német anyanyelvoktatás

"A magyarországi nemzetiségek körülményei olyanok, hogy elkülönülési, elszakadási törekvéseik kis számuk és szóróványtelepülésük miatt eleve nem lehetnek. Ugyanezen körülmények miatt területi önkormányzatra való igényt sem vehetnek fel. Összegezve törekvéseiket azt mondhatjuk, hogy mindenekelőtt nyelvük használatára és oktatására, kultúrájuk, hagyományaik ápolására, egészében nemzetiségi megkülönböztető jegyeik megőrzésére irányulnak ezek. Nem kevésbé fontosak azok az igényeik sem, hogy biztosítva legyenek demokratikus nemzetiségi jogaik, valamint képviselőik az önkormányzati és a hatalmi szervekben."^{2/}

A felszabadulás utáni új, demokratikus Magyarország igyekezett elébe menni ezeknek a törekvéseknek. Ennek megfelelően alkotmányunk nagy figyelmet fordított a nemzetiségi jogok megfogalmazására.

Már az 1949. évi alaptörvény is tartalmazta, s az 1972-es módosított alkotmány is kimondja az állampolgári egyenjogúság deklarációján túl a sajátos nemzetiségi jogok, így a nemzetiségi anyanyelv oktatásának lehetőségét is.

^{2/} Kővágó L.: 1981. 54. o.

"3. A Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az egyenjogúságot, az anyanyelv használatát, az anyanyelven való oktatást, saját kultúrája megőrzését és ápolását."

Mivel a magyarországi nemzetiségek - így a németek is - kis számban, viszonylag nagy területen, szórványokban helyezkednek el, különösen jelentős az oktatási törvény azon pontja, amely kimondja, hogy a nemzetiségi tanköteles gyermekek számára - azokban a községekben és városokban, ahol legalább 15, ugyanazon nemzetiséghez tartozó szülő kívánja - biztosítani kell, hogy anyanyelvüket az iskolában kötelező tantárgyként tanulják.^{3/}

Német nemzetiségünk él is ezekkel a lehetőségekkel. Álljon itt összehasonlításképpen néhány adat.

A Művelődési Minisztérium legutóbb közzétett statisztikai adatai szerint az 1980/81-es tanévben a mintegy 200 000-re becsült magyarországi német népcsoport számára biztosított német anyanyelvoktatásban összesen 22 218 általános és középiskolai tanuló vett részt. Ebből 246 a német nemzetiségi gimnáziumokba járók száma, a többiek valamennyien általános iskolai tanulók. Ez a számadat a Magyarországon iskolai keretek között németet tanuló gyermekek mintegy egy-harmadát képezi.

Ugyanebben az évben az általános és középiskolákban 47 451 a németet idegen nyelvként tanuló száma. Ebből 9 300 az általános iskolai, 38 151 a középiskolai tanulók száma.

Az említett statisztikai adatok, az 1/3-2/3-os arány mindenképpen arra hívja föl a figyelmet, hogy a magyarországi német nyelvoktatásban jelentős helyet foglal el a német nemzetiség számára biztosított német anyanyelvoktatás. A német nyelv e kétféle megközelítése természetesen különböző módszerek alkalmazását is vonja maga után.

^{3/} Lásd bővebben: 1962. évi XIII. törvény 3. §

Általános iskolák

1980. október 1-i állapot

M e g y e	Iskolák száma		Tanulók száma	
	Tanítási nyelvű	Nyelv- oktató	Tanítási nyelvű	Nyelv- oktató
Baranya	-	53	-	4 328
Bács-Kiskun	2	12	137	2 011
Békés	-	3	-	446
Fejér	-	12	-	2 036
Győr-Sopron	-	4	-	574
Komárom	-	11	-	1 319
Nógrád	-	3	-	69
Pest	-	26	-	5 964
Somogy	-	2	-	209
Tolna	-	26	-	3 803
Vas	-	5	-	526
Veszprém	-	8	-	637
Budapest főv.	-	1	-	50
Pécs mv.	-	4	-	369
Összesen	2	166	137	21 972

heti óraszám: 1-3. osztályban heti 3-3
4-8. osztályban heti 4-4

Forrás: Művelődési Minisztérium: Statisztikai tájékoztató, Alsófokú oktatás, 1980/81. Tudományszervezési és Informatikai Intézet, Budapest, 1981. 55. és 81.o.

Nemzetiségi gimnáziumok

1980. szeptember 15-i állapot

	Osztályok száma	Tanulók létszáma
Baja	4	121
Pécs	4	124
Budapest	5	122
Összesen	13	367

Forrás: Művelődési Minisztérium, Statisztikai tájékoztató, Középfokú oktatás, 1980/81. Tudományszervezési és Informatikai Intézet, Budapest, 1981. 64. oldal

A magyar nyelv az indoeurópai nyelvektől eltérő struktúrája következtében országunkban mindig is nagy figyelmet fordítottak a környező országok nyelveinek kutatására, s a nyelvészet eredményeinek a különböző szakmódszertanokban történő alkalmazására.

Legalább ilyen figyelmet érdemel - megítélésünk szerint - nemzetiségeink anyanyelvének kutatása, az anyaország nyelvével megegyező és specifikus vonásainak feltárása mind a lexika, mind a grammatika területén. Meggyőződésünk, hogy hasonló alapkutatások eredményeinek a magyarországi nemzetiségi anyanyelvoktatás nagy hasznát látná.

Természetesen nem vállalkozhattunk arra, hogy e dolgozat keretein belül a magyarországi német anyanyelvoktatás valamennyi komponensének részletes elemzését adjuk, még arra sem, hogy egy problémát feltárjunk, és azt megnyugtatóan megoldjuk.

Csupán kísérletet tehetünk bizonyos szempontok feltárására abban a reményben, hogy vizsgálódásaink egyéb nyelvészeti kutatások részeként közelebb vihetnek az eddig még számos vitatott kérdés egyikének megoldásához.

II. ELMÉLETI ÉS MÓDSZERTANI ÁTTEKINTÉS

II.1. Az összehasonlítás módszere a nyelvészetben

"Was die Sprache für den Menschen bedeutet, was sie für ihn leistet, wie sie es leistet, erkennt man am besten, wenn man verschiedene Sprachen miteinander vergleicht. Man kann dafür Sprachen wählen, die einander so fremd sind wie Deutsch und Chinesisch: dann ermißt man, was alles ganz anders sein kann und was auch dann noch gemeinsam ist.

Genauere Auskunft erhält man, wenn man verwandte Sprachen miteinander vergleicht."^{1/}

Igy summázza húsz éves kutatómunkájának eredményeit Mario Wandruszka "Sprachen vergleichbar und unvergleichlich" című, 1969-ben kiadott könyvében, amelyben nagyszabású kísérletének eredményeit adja közre olvasmányos stílusban. A kísérlet középpontjában a német, az angol, a francia, az olasz, a spanyol és a portugál nyelv összehasonlítása áll.

A húsz év alatt 60, e nyelveken megjelent irodalmi művet és azok műfordításait hasonlította össze azzal a céllal, hogy az összevetések során pontos képet kapjon az általa kutatott nyelvek struktúráiról, nyelvi kifejezőképességükről.

A nyelvek összehasonlító elemzésének igénye nem újkeletű. Anyanyelvüket és más nyelveket kutató tudósok különböző céllal, különböző nézőpontból gyakran alkalmazták a nyelvek összevetésének legkülönbözőbb módszereit.

Eleinte elsősorban elméleti meggondolások vezették őket az összehasonlítás módszeréhez. A kutatás középpontjában

^{1/}Wandruszka, M. 1969. 7.

a nyelvek minél tökéletesebb megismerése, egy esetleges ősnyelv rekonstruálása állt.^{2/}

A XIX. század elején aratta első nagy sikereit különösen Németországban a t ö r t é n e t i ö s s z e h a s o n l i t ó nyelvészet /historisch-vergleichende Sprachwissenschaft/, amelynek célja egyfelől az volt, hogy genetikai kapcsolatokat állapítson meg egy vagy több nyelv között, másfelől, hogy egy nyelv különböző korszakait hasonlítsa össze.

Az összehasonlítás módszere ugyanakkor sok, az anyanyelvvel kapcsolatos ismeret feltárását is lehetővé tette a nyelvészek számára. Gerhard Nickel, napjaink neves kontrastív nyelvésze az összehasonlító nyelvészet érdemei elismerése mellett hangsúlyozza e nyelvészeti ág tisztán elméleti síkon folytatott kutatásainak esetlegességét is. "Im Unterschied zu den heutigen Untersuchungen kontrastiver Art waren diese Analysen rein theoretisch orientiert und entbehrten jenes Grades an Systematisierung, der die heutige kontrastive Sprachwissenschaft durchzieht."^{3/}

Ugyancsak a XIX. századra nyúlnak vissza a n y e l v - t i p o l ó g i a /Sprachtypologie/ kezdetei, amely az összehasonlító nyelvészettel ellentétben nem a nyelvek közötti rokoni kapcsolatokat, hanem a strukturális egybeeséseket és különbözőségeket állította vizsgálódásainak középpontjába. Feladata az egyetemes és tipustörvények vizsgálata.

E kutatások eredményeként ismerjük pl. az olyan nyelvtípusokat mint a flektáló, az izoláló, illetve az agglutináló nyelvek.

^{2/}Nickel, G., 1972: 8.

^{3/}Nickel, G., 1972. 9.

Azt mondhatjuk tehát, hogy a tipológia megadja egy-egy nyelv alapvető jellemzőit, amelyeket aztán az egyes nyelvek kutatása konkretizál.^{4/}

A XX. században szélesedik a paletta.

Századunk egyik nyelvészeti diszciplinája az a r e a l i n g v i s z t i k a /Arealinguistik/^{5/}, amely a földrajzilag behatárolt területen élő népek /pl. a balkán/ nyelvi struktúráinak éppen az együttélésből adódó közös vonásait vizsgálja.

De ugyancsak századunk diszciplinája a kontrasztív nyelvi elemzés módszereit alkalmazó k o n t r a s z t i v n y e l v é s z e t i s.

II.2. A kontrasztív nyelvészet

Mi is voltaképpen a kontrasztív nyelvészet?

"Die kontrastive Linguistik ist jener Teilbereich der Sprachwissenschaft, der sich zur Aufgabe stellt, "durch den systematischen Vergleich von zwei oder mehr Sprachen die Gemeinsamkeiten und Unterschiede dieser Sprachen auf allen Sprachebenen - Phonetik, Phonologie, Morphologie, Syntax, Semantik, Lexik - festzustellen und zu beschreiben."^{6/}

Túl megy ezen a definíción R. Sternemann, aki a két nyelvi rendszerszerű összehasonlításán túlmenően meghatározza a célt is, amelynek érdekében az összevetés történik.

"Der Gegenstand der konfrontativen Linguistik ist, die Unterschiede und Übereinstimmungen zweier Sprachen, in der Regel der Muttersprache und einer Fremdsprache zu untersuchen sowie zu ermitteln, welchen Formen und Be-

^{4/} Lásd bővebben: Dezső L. és Nemser, W. 1972. 19.
Sternemann, R. 1977. 3.

^{5/} Sternemann, R. 1977. 3.

^{6/} Wagner, K. H. 1969. "Probleme der kontrastiven Sprachwissenschaft", 306,
in: Welte, W. 1974. Moderne Linguistik
Terminologie/Bibliographie I
Max Hueber Verl. München, 335

deutungen der einen Sprache Mittel der anderen Sprache äquivalent sind."^{7/}

A kontrasztív nyelvészet tehát egyike az összevető nyelv-vizsgálattal foglalkozó nyelvészeti diszciplináknak, amely azonban mai állapotukban hasonlítja össze a nyelveket, hogy jobban megérthessük szerkezetüket és ezáltal könnyeb-bé válják tanulásuk és tanításuk.

A kontrasztív /konfrontatív/ szó itt azzal az összehason-lító szóval áll szemben, amely az összehasonlító nyelv-észet diakron-történeti összevetéseit jelölte, amelyek az anyanyelvi nyelvészek történeti kíváncsiságát elégítették ki.

Ezzel szemben a kontrasztív nyelvi elemzés középpontjában az idegen nyelvek kutatása áll olyan szemszögből, hogy az adott idegen nyelv mennyiben hasonlít, illetőleg tér el a kutató saját anyanyelvétől.

"A kontrasztív elemzés a nyelvtudományban a nyelvi össze-vetésnek, a metodikában pedig az anyanyelvre való támasz-kodás elvének az utódja. A kontrasztív nyelvi elemzésben egységet alkot mind a nyelvészeti, mind a módszertani fo-galom. A nyelvészetben a kontrasztivitás kutatási szem-pontjait a metodikától kölcsönözte."^{8/}

"A kontrasztív nyelvi elemzés tehát nyelvoktatás-metodikai szempontú nyelvészeti diszciplína."^{9/}

Ennek a gondolatnak első megfogalmazója az amerikai struk-turalista nyelvész, Ch.C.Fries volt, aki így írt 1945-ben:
"Die wirksamsten Lehrmaterialien sind diejenigen, die auf einer wissenschaftlichen Beschreibung der zu erlernenden Sprache gegründet sind, sorgfältig verglichen mit einer parallelen Beschreibung der Muttersprache des Lernenden."^{10/}

^{7/} Sternemann, R. 1977. 3.

^{8/} dr. Budai L. 1979. 47.

^{9/} Banó I. 1970.

^{10/} Fries, Ch.C. 1945: Teaching and Learning English as a Foreign Language, 5. Ford. ném.: Kurt R. Jankowsky

II.3. A kontrasztív nyelvészet kezdetei, jelenlegi helyzete

Nem egészen egységes a szakirodalom a kontrasztív nyelvészet kezdeteinek meghatározásában. Kezdeteit általában az ötvenes évekre teszik, ugyanakkor megemlítik már a 20-as évek különböző nyelvészeti iskoláiban tevékenykedő, kontrasztív módszereket alkalmazó tudósokat is.

R. Sternemann /1977/, a berlini Humboldt Egyetem professzora különösen három iskolát emel ki:

- a már a huszas években folyó szovjet kutatásokat, Polivanov, Scserba és Kruselnickaja nevével,

- az ezzel párhuzamosan az ún. Prágai Körön belül folyó kutatásokat, amelyek elsősorban Vilem Mathesius nevéhez fűződnek,

- végül az 50-es években az Amerikai Egyesült Államokban folyó kutatásokat, amelyek voltaképpen az amerikai deszkriptivizmus keretein belül bontakoznak ki, Ch. C. Fries, R. Lado, Chr. Ferguson, H. L. Kufner nevével fémjelvezve.

G. Nickel, a stuttgarti egyetem kontrasztív nyelvészettel foglalkozó professzora nemkülönben hangsúlyozza a Prágai Kör, különösen Vilem Mathesius jelentőségét a kontrasztív nyelvi elemzési módszer alkalmazását illetően, az elemzés célkitűzéseit vizsgálva azonban munkásságukat az összehasonlító nyelvészet tradícióinak mintegy a folytatásaként tekinti.

"Im 20. Jahrhundert war es zunächst vor allen Dingen die Prager Schule, die sich besonders unter V. Mathesius im Rahmen ihrer funktionsorientierten Sprachwissenschaft erneut kontrastiven Problemen zuwandte. Dabei ging es in erster Linie darum, mit Hilfe analytischer Methoden zu einem besseren Verständnis des eigenen sprachlichen Systems zu kommen."^{12/}

^{12/} Nickel, G. 1977. 9.

Ugyancsak a hagyományos összehasonlító nyelvészet folytatójának tartja a dán Jespersen-t is, aki kontrasztív nyelvelemző módszereket alkalmazva hasonlítja össze az angol nyelvet a hawaii-val, s az elemzés után mondja ki értékitéletét.

"Kontrastanalysen haben sich nicht nur auf rein linguistische Feststellungen beschränkt, sondern auch Wertungen sprachlicher Systeme auf dem Wege des Vergleichs herauszuarbeiten versucht. So hielt z.B. O. Jespersen das Englische gegenüber dem Hawaiischen für ausgesprochen maskulin und auf Grund seines analytischen Charakters neben dem Chinesischen, für die klarste Sprache der Welt: Diese Art von Urteil als Fortsetzung der Tradition der vergleichenden Sprachwissenschaft zu sehen, die bei ihren Sprachvergleichen auch immer wieder zu Wertungsaussagen kam. Hierin liegt gleichfalls ein Unterschied zur modernen kontrastiven Linguistik, die sich solcher Werturteile enthält, wobei freilich nicht auszuschließen ist, daß in einem sehr fortgeschrittenen Stadium auch wieder, wenn auch auf anderer Grundlage, der Versuch unternommen werden könnte, Wertungen mit Kontrastanalysen zu verknüpfen."^{13/}
Ennek megfelelően G. Nickel Sternemannel ellentétben a kontrasztív nyelvészet kezdeteit az 50-es évekre teszi - mi is ezt az álláspontot képviseljük - és elsősorban az amerikai deskriptivizmus képviselői közül Ch. C. Fries, R. Lado, Ch. A. Ferguson nevéhez kapcsolja.

1959 különösen nevezetes dátum.

Ekkor kezdődik Washingtonban Ch. A. Ferguson irányításával a "Contrastive Structure Series" keretein belül az angol nyelv öt idegen nyelvvel történt összevetésének publikálása.^{14/}

^{13/} Nickel, G. 1977. 9.

^{14/} Fries, Ch. C. 1945., Teaching and Learning English as a Second Language. Ann Arbor
Lado, R. 1957., Linguistics Across Cultures. Ann Arbor

A kutatások pszichológiai alapjainak megteremtése J. Carroll nevéhez fűződik.^{15/}

Közben Európában is nagyszabású kutatási programok indultak be.

Az NSZK-ban 1969-ben az ún. PAKS /Projekt für Angewandte Kontrastive Sprachwissenschaft/ német-angol kutatások G. Nickel irányításával, Zágrábban pedig R. Filipović vezetésével szerbhorvát-angol kutatások.

De folynak kontrasztív nyelvészeti kutatások Romániában, Svédországban és Magyarországon is.

A magyarországi kontrasztív nyelvészeti kutatások során a nyelvészek a legkülönbözőbb nyelvekkel vetik össze a magyar nyelvet. Ezek között van a latin, az eszperantó, a finn, az olasz, a holland, a svéd, a szerbhorvát, a szlovák, a spanyol és a cigányok nyelve, hogy csak néhányat említsünk. Különösen jelentősek a magyar-angol, a magyar-oroszl és a magyar-német kontrasztív nyelvészeti kutatások.

II.4. Kontrasztivitás és hibaelemzés

Sok és meglehetősen élénk vita bontakozott ki a kontrasztív nyelvészet körül, már szinte születése pillanatában.

"A kontrasztív kutatások végső elméleti célja az, hogy megállapítsa azokat az elveket, amelyek lehetővé teszik, hogy előre lássuk és megmagyarázzuk az idegen nyelv elsajátításának jellemzőit a tanulóktól már ismert és az elsajátítani kívánt nyelv szerkezetének összevetése alapján. Az ilyen célú vizsgálatok jelentősége nyilvánvaló mind az általános nyelvelmélet, mind a nyelvészetnek a nyelvoktatásban való gyakorlati alkalmazása számára."^{16/}

^{15/} Carroll, J. 1968., "Contrastive Analysis and Interference Theory" In: Georgetown University Iown University Monograph Series on Languages and Linguistics, No. 21, 113-122

^{16/} Dezső L. és Nemser, W. 1972. 13.

Ezek a nyelvészeti kutatások felhasználják és alkalmazzák a pszichológia transzfer-elméletét, amely abból a feltételezésből indul ki, hogy a korábban elsajátított nyelv /anyanyelv/ a strukturális egybeesések esetén pozitívan befolyásolja a cél nyelv elsajátítását. Ezt nevezzük "pozitív transzfer"-nek. Ha strukturális különbségek tapasztalhatók a két nyelv között, akkor "negatív transzfer"-ről, azaz "interferenciá"-ról beszélünk, amely hibaforrásként jelentkezik. A nyelvelsajátítás tehát feltételezhetően könnyebb, ha a tanuló alap- és célrendszerének struktúrája megegyezik, és gátolt, ha különbözik. Ezen rendszerek strukturális összehasonlítása alapján a kontrasztív nyelvész hipotéziseket állít föl azokat az asszociációkat illetően, amelyeket a tanuló létrehoz a két nyelv rendszere között, valamint ezeknek a tanulási folyamatra ható következményeit illetően. Ez az információ alapot kíván nyújtani a nyelvi anyag programozásához és a tankönyvek hatásos tanítási stratégiájához.

A legtöbb támadás a felállított hipotéziseket érte. A strukturális különbözőségekből adódóan a kutatók feltárták ugyan a potenciális hibaforrásokat, de ezek nem jelentkeztek mindig azonos súllyal a gyakorlatban, és amint ez a további kutatások során kiderült, nem mindig a két nyelv különbözőségeiből adódó interferencia jelentette az egyetlen hibaforrást.^{17/} A prognózis tehát nem volt mindig megbízható.

A kontrasztív analízis deduktív módszerével szemben egyre gyakoribbá vált egy másik eljárás, nevezetesen a hibaelemzés induktív módszere, amely az ellenkező irányban halad. A különböző tanulói interakciók során elkövetett hibák alapján állít fel diagnózist.

^{17/} Lásd bővebben: James, C. 1972. 21.

Egyre inkább világossá vált az is, hogy a két eljárás eredményei külön-külön nem elég megbízhatóak.

Itt tehát nem két lehetséges alternatíva kérdése merül fel, sokkal inkább a két módszer együttes alkalmazása látszik célravezetőnek.

Ezt az álláspontot képviseli H. L. Kufner is, aki egy tankönyvirók és tanárok számára tervezett ún. pedagógiai grammatika szükséges öt fázisa közé sorolja a kontrasztív nyelvi elemzést /2. fázis/, a három utolsó - a deskriptív grammatikát didaktikailag feldolgozó - fázis között pedig szerepel az empirikus visszacsatolás /feedback - 5. fázis/, amely főleg hibaelemzés alapján történik.

"Die 5. Phase macht es möglich, empirischen feedback in die Pädagogische Grammatik einzufügen, vor allem durch die Auswertung von Tests und durch Fehleranalyse. Dadurch muß der linguistisch ausgebildete Verfasser einer Pädagogischen Grammatik in die Lage versetzt werden, eine Serie von Zwischenleistungen, möglicherweise in der Form / von Approximationsgrammatiken zu spezifizieren, die durch Drills und Prüfung verifizierbar sind."^{18/}

Ezáltal annak a nézetének is hangot ad, hogy ahhoz, "hogy a pedagógiai grammatika a növekvő hatékonyság kritériumainak megfelelhessen, a tényleges tanulói teljesítményekből származó empirikus adatokra is építenie kell."^{19/}

Hasonlóképpen gondolkodik Corder^{20/} és Dušková^{21/} is.

"Corder und Dušková sind nicht der Ansicht, daß K. A. und Fehleranalyse einfach Alternativen sind, um dasselbe Ziel

^{18/} Kufner, H. L. 197 ., 26.

^{19/} Budai L. 1979., 33.

^{20/} Corder, S. P. 1967. "The significance of learners' errors in: IRAL 5

1971. "Idio syncratic dialects and error analysis." In: IRAL 9

^{21/} Dušková, L. 1969., "On sources of errors in foreign language learning" In: IRAL 7

zu erreichen. Sie erkennen ganz richtig, daß die Fehleranalyse nur dann vollständig erhellend wirken kann, wenn sie die Tatsache berücksichtigt, daß bestimmte Fehler durch L_1 - Interferenz verursacht werden."^{22/}

Ők azonban megfordítják a sorrendet: A hibaelemzésből indulnak ki és annak szükségszerű kiegészítéseként vonják be a vizsgálatba a kontrasztív nyelvi elemzést.

"Die K. A. ist eine notwendige Komponente, die zur Vervollständigung der Fehleranalyse dient, wenn diejenigen Fehler in Betracht gezogen werden, die nicht von falschen Analogieschlüssen herrühren."^{23/}

Némiképp különbözik ettől Stockwell nézete, aki a két elementétes irányú eljárást nem egyszerűen két egymást kiegészítő módszerként ismeri el:

"Diese Aufgabe - Vergleich bei der Suche nach Interferenzursachen, gewöhnlich kontrastive Analyse genannt - kann offensichtlich von zwei Seiten angegangen werden: Entweder man stellt Listen der Lernfehler auf und versucht dann, die Widersprüche zwischen den Systemen herauszuarbeiten, die zu solchen Fehlern Anlaß geben /natürlich können nicht alle diese Fehler auf die eben erwähnte Ursache zurückgeführt werden/, oder man stellt bei der Suche nach Interferenzursachen einen systematischen Vergleich an, der die strukturellen Verschiedenheiten genau untersucht und auf dieser Basis voraussagt, daß die und die Fehler von den und den Widersprüchen herrühren werden."^{24/}

Voltaképpen Dušková is a Stockwell által említett első módszert követi, amennyiben összegezi az angolt tanuló csehek hibáit, majd ezután kísérletet tesz az anyanyelvi interferencia következtében fellépő hibák kiszűrésére.

^{22/} James, C. 1972. 22.

^{23/} James, C. 1972. 23.

^{24/} Stockwell, R. P. 1968., "Contrastive analysis and lapsed time". In: Georgetown Monograph, No. 21. Washington. 18-19.
ford. ném. James, C. 1972.

Ebben az eljárásban tehát a kontrasztív nyelvészet csupán magyarázó szerepet kap.

Bármelyik eljárásnak adjuk is meg az elsőbbséget, mindenképpen el kell ismernünk azt, hogy mind a kontrasztív nyelvészeti eljárás, mind pedig a hibaelemzés igényli a visszacsatolást. Ha pedig ezt az állításunkat igaznak fogadjuk el, akkor ezúttal közelebb kerülünk a hibaelemzés meghatározásához is.

Nem tekintjük hibaelemzésnek Hamp /1968/ és James /1972/ nyomán a hibák pusztá felsorolását. A felsorolás a hibák természetére és okára történő elemzés igényével kiegészülve válik hibaelemzéssé.

"Jedermann könnte bei Gelegenheit durch Beobachtung feststellen, welche Fehler immer wieder beim Erlernen einer gegebenen Fremdsprache entstehen: Das reicht jedoch nicht aus! Wie Hamp /1968/ betont, handelt es sich bei bloßen Aufzählungen von Fehlern und Taxonomien, aber noch nicht um Analysen, denn *A n a l y s e* in der Bedeutung des Wortes fordert eine Erklärung der Natur und der letztlichen Ursache von beobachteten Fehlern."^{25/}

Ha pedig a hibák forrásait keressük, akkor ismételten megállapíthatjuk, hogy a hibák elkövetésének nagy része - igaz nem mind - az anyanyelvi interferenciára vezethető vissza. A magyarázatért ekkor a kontrasztív nyelvi elemzéshez kell fordulnunk, és itt a kör újra bezárult. Ez a tény újra felhívja figyelmünket a két eljárás szoros kapcsolatára.

^{25/} James, C. 1972. 23.

Hamp, E. P. 1968., "What a contrastive grammar is not, if it is."

In: Georgetown Monograph, Nr. 21.
Washington

II.5. Kontrasztivitás, hibaelemzés, anyanyelvoktatás

Mint ahogy ezt előljáróban elmondottuk, a kontrasztív nyelvészet abból az elképzelésből fejlődött ki, hogy ha a kiinduló nyelv /anyanyelv/ és a cél nyelv /idegen nyelv/ struktúráit összevetjük, előre jelezhetjük a tanulók idegennyelv tanulása során fellépő nehézségeket, amelyek ismeretében megtéve a szükséges intézkedéseket az anyanyelvi interferenciát a cél nyelv tanulási folyamatában a minimumra csökkenthetjük.

Bár a későbbiek folyamán a kontrasztív nyelvi elemzést az általános nyelvelemzés is felhasználta saját céljaira, és így 1968-tól már két irányban folyt a kutatások: egyik a nyelvészeti tipológia elméleti kidolgozása és az univerzálék kutatása, a másik a pszichológiai orientáció, amely az idegen nyelv elsajátításának jellemzőivel foglalkozik, mégis elmondhatjuk, hogy ez az utóbbi irány maradt - érthető módon - a gyakorlatban oktatók, de a legtöbb nyelvész érdeklődésének középpontjában is. Olyannyira, hogy bizonyos nyelvterületek anyanyelvoktatási nehézségein is a fenti nyelvelemzési módszerekkel próbáltak és próbálnak napjainkban is segíteni.

A jelenlegi kutatások egyik aspektusa az Egyesült Államokban például "a szociális dialektológia, a standard angol és washingtoni, baltimore-i, detroiti stb. néger közösségek nem standard dialektusainak kontrasztív elemzése, valamint a tananyagnak ezen jellemzésre alapozott bővítése a fekete iskolás gyerekek számára, akik ezeket a dialektusokat anyanyelvként beszélik."^{26/}

Itt azzal az érdekes helyzettel állunk szemben, hogy az ún. anyanyelvoktatás /standard angol/ során két kód áll egymással szemben: a néger iskolás gyerekek saját anya-

^{26/} Dezső L. és Nemser, W. 1972. 17.

nyelve, a kiinduló nyelv, amely egy jellegzetes dialektus és az iskolában tanított másik kód, a standard angol, amely a dialektust beszélők szemszögéből nézve már nem kiinduló nyelv /anyanyelv/, ellenkezőleg: célnyelv.

Hasonló megfontolások alapján a 70-es évek NSZK-beli szociolingvisztikai kutatásai is a dialektológia felé fordultak, de nem a klasszikus dialektológia felé.

"In jüngster Zeit kommt innerhalb der Soziolinguistik die Mundartforschung immer häufiger ins Gespräch. Im Zusammenhang mit der Diskussion über die Sprachbarrieren, d.h. der sprachlich bedingten und daher mit Mitteln der Linguistik beschreibbaren Hinder - und Hemmnissen innerhalb des Schul -und Bildungsbetriebes, wird Mundart als eine Sonderform von regionaler und sozialer Sprachbarriere genannt."^{27/}

A kutatások célja következőképpen határozható meg:

Az egyes német nyelvjárást beszélő tanulók számára a standard német nyelv /Standardsprache/^{28/} iskolai oktatása során olyan módszertanilag felépített tananyag összeállítása, amely kiküszöböli azokat a szociális hiányokat, amelyekkel a helyi nyelvjárást használó és ezáltal a standard németet nem teljes biztonsággal beszélő felnőttek a munkahelyén és a közéletben szembe kell néznie.

Ennek a célnak a megvalósításáért fordultak a kontrasztív nyelvészet módszereihez. Az ún. "Sprachbarrierenforschung" tehát már a kontrasztív nyelvészeti eljárások alkalmazásával folytatódott.

1972-ben kezdődtek meg H. Löffler vezetésével azok a nagyszabású kísérletek /Dialekt/Hochsprache - kontrastiv.

Sprachhefte für den Deutschunterricht.

Herausgeber W. Besch, H. Löffler, H. Reich/, amelyek egy-egy vidék nyelvjárását dolgozták fel. Egyfelől a kontraszt-

^{27/}Löffler, H. 1974. 3.

^{28/}Lásd bővebben: Wegera, K. P. 1977.

tív nyelvi elemzés módszereit felhasználva leírták egymással szembeállítva a nyelvjárás /Mundart/ és a standard német nyelv /Standardsprache/ rendszerét, majd a rendszerszerű leírást hibaelemzés követte, amely a tanulói teljesítmények rendszeres megfigyelésére, a hibák kigyűjtésére, osztályozására támaszkodott.

A két leírás összevetése lehetővé tette nemcsak a potenciális, hanem a tényleges - a nyelvjárás rendszerszerű eltéréseiből fakadó - hibaforrások kimutatását.

A kötet szerzőinek szilárd meggyőződése, hogy tudományos igényvel készült munkáiknak elsősorban a nyelvjárást beszélő tanulók német oktatása látja hasznát.

"Aufbauen auf diese Erkenntnis soll der Versuch unternommen werden, den Unterrichtenden erstmalig ein Instrumentarium an die Hand zu geben, mundartbedingte Fehler als solche zu erkennen und ihnen entsprechend gegenwirken zu können."^{29/}

A nyelvjárás és a standard német nyelv egymással párhuzamos, rendszerszerű leírása nemcsak a strukturális felépítésben mutatkozó különbözőségekre mutatott rá, hanem - nagyon érdekes módon - arra is, hogy egy-egy élő nyelvjárás éppen úgy teljes rendszernek fogható fel, mint a standard német nyelv, sőt bizonyos esetekben kifejező eszközeit, grammatikai struktúráit tekintve gazdagabb is lehet.

Ennek ismeretében a következőképpen határozza meg K. P. Wegera a nyelvjárás helyét a nyelvi kódok hierarchiájában:

"Mundart wird als eigenes, in seinen ursprünglichen Bereichen vollzureichendes Kommunikationsmittel verstanden, das bezogen auf diese Bereiche weder restringiert noch defizitär ist, sondern in Teilbereichen besser ausgestattet und z.T., im Sinne einer Sprachentwicklung, progressiver als die Standardsprache ist.

^{29/}Wegera, K. P. 1977. 11.

Allgemeinstes Ziel ist die Möglichkeit zu schaffen, daß der Mundart sprechende Schüler neben dem neuerlernten Register der Standardsprache sein altes als nicht minderwertig erkennt, sondern als ein eigenes System, das in bestimmter Situationen und Teilbereichen dem standardsprachlichen überlegen ist, das er als Bereicherung betrachtet und somit mehrere Register zur Verfügung hat, die er je nach Situation zu aktivieren vermag."^{30/}

Ezzel a megállapítással K. P. Wegera vissza akarja adni a nyelvjárások - a tanulók voltaképpen anyanyelve - régi méltóságát, amelyet az utóbbi időben folytatott szociolingvisztikai kutatások /Sprachbarrierenforschung/ elvettek.

II.6. A magyarországi németek anyanyelvének kutatása

Iskoláink anyanyelvoktatásának tárgya a standard német nyelv /Standardsprache, Normsprache/.^{31/} Ha tehát anyanyelvoktatásról esik szó, mindig ezt a nyelvet értjük alatta.

Ugyanakkor tanáraink tisztában vannak azzal is, hogy a kisgyermek, ha édesanyjától valamelyik baranyai csalóban német szót hall először, az ily módon elsajátított nyelv nem egyenlő az oktatásban meghatározott nyelvi normával. Az anyanyelvüket beszélő tanulók nyelvjárásban beszélnek.

Bonyolítja még a kérdést a Magyarországra bevándorolt németiség történelmi hagyományaiból adódó nyelvjárási sokszínűség és a különböző nyelvi integrációs folyamatok. A magyarországi német nemzetiség történelmére vonatkozó rövid és vázlatos utalásokból következtethetünk a kérdés összetett voltára.

^{31/}Wegera, K. P. 1977.

II.6.1. A magyarországi német nemzetiség

Történelmi áttekintés

A hazánkban élő németek Magyarország legnagyobb nemzeti-ségi kisebbségét alkotják. A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége becslése alapján mintegy 400 helységben élnek, számuk hozzávetőlegesen 200-220 000.

Eredetük szerint bevándorolt népek, népcsoportok. A bevándorlás azonban nem egy időben történt, hanem ezer év folyamán különböző korokban, különböző helyekről, különböző számban. Magyarország egész területén, sőt azon túl is szétszóródva vándoroltak be. Bevándorlásuk időszakában még nem volt német irodalmi nyelv. Az örökös háboruszkodás, a harmincéves háború után szétszabdalt Németországban kialakult politikai helyzet nem kedvezett a polgári fejlődésnek, és az egységes kultúra - benne az irodalmi német nyelv - kialakulásának sem.

Az első német telepések már a XVIII. század végén, közvetlenül Buda felszabadítása után érkeztek Magyarországra. A Buda és Pest környéki német települések bizonyultak az első tartósabb településeknek.

A XVIII. században vált igazán szervezetté a betelepítés. Nemcsak a Habsburg-hatóságok, az Udvari Haditanács és az Udvari Kamara telepítették németeket, hanem az idegenek mellett magyar földesurak is. A török uralom utáni elnéptelenedett, elvadult magyarországi területekre olyan munkáskéz kellett, amely értett a mezőgazdasági munkákhoz. Így a bevándorlók elsősorban parasztok voltak.

Kisebb mértékben a németek betelepítése még a XIX. században is folyt, de a települési határvonalak viszonylatában, a németiség anyagi, társadalmi helyzetében nagyobb változások már nem következtek be.

A németiség közül a dél-dunántúli és a nyugat-magyarországi németiség rendelkezett a nemzetiségi lét legtöbb ismérével:

a közös területtel, a gazdasági élet bizonyos fokú közösségével, közös csoporttudattal. De egységes, fejlődésre képes tájnyelvvel nem rendelkezett.

Nem közömbös számunkra annak a kérdésnek a megválaszolása sem, hogy a németiség mint nemzeti kisebbség, milyen létszámmal rendelkezett és rendelkezik napjainkban hazánkban.

A magyarországi népszámlálások mindig is foglalkoztak a nemzetiségi hovatartozás kérdésével. Így már az 1880. évi népszámlálástól a magyar anyanyelvű lakosság számbevételével mellett szerepelnek számadatok a német, a szlovák, a román, a kárpát-ukrán és a horvát anyanyelvű lakosságra nézve is. Mivel valóságfeltáró munkánk során a német nemzetiség bir relevanciával, a továbbiakban csupán a németekre vonatkozó adatokat ismertetjük.

A felszabadulás előtti utolsó, 1941. évi népszámlálás-kor a mai Magyarország területén 475 491 személy vallotta magát német anyanyelvűnek.

Nagymértékben csökkentette a németiség létszámát a felszabadulás után a második világháborúban győztes három nagyhatalom vezetői által 1945 augusztusában megkötött potsdami megállapodás, amelynek értelmében Magyarországról a Német Szövetségi Köztársaságba mintegy 170 000, a Német Demokratikus Köztársaságba 54 000, Ausztriába 15 000 magyarországi németet telepítettek ki.^{32/}

Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a német nemzetiségi lakosságnak mintegy a fele kényszerült kitelepülni a német nyelvű államokba.

Nem hallgathatjuk el azokat a helyi túlkapásokat, amelyek több községben a kitelepítéseket kísérték, s amelyek eredményeként vétlen, a Volksbund-ot nem támogató parasztoknak el kellett szenvedni a vagyonelkobzást és a kitelepítést. A kitelepítés végleges leállítására és

^{32/} Bellér, B. 1981. 189.

a Magyarországon maradt német nemzetiségi lakosság állampolgári egyenjogúságának visszaállítására az 1950. március 25-i kormányrendelettel történt intézkedés. Mégis hosszú ideig éreztette hatását egy bizonyos tartózkodás, visszahúzódás. Tükrözik ezt a népszámlálási adatok is.

Számításaink szerint a kitelepítések után a németeknek kb. a fele, mintegy 220 000 maradt Magyarországon, mégis az 1949. évi népszámláláskor csupán 22 455 személy vallotta magát német anyanyelvűnek. Ehhez képest nagymértékben pozitív irányú változást tükröznek a későbbi - ugyancsak bevalláson alapuló - népszámlálási adatok.

Az 1960. évi népszámlálás adatai szerint a német nemzetiségi lakosság létszáma 50 765,

az 1970. évi népszámlálás alapján pedig 45 594.

A népszámlálások bevalláson alapuló adatainak labilis volta kitűnik, ha az 1949. évi, valamint az 1960. évi adatokat összehasonlítjuk. A vagyonekmozgások és a kitelepítések után sokan okosabbnak látták, ha magyarnak vallották magukat, még azok is, akik később, kedvezőbb körülmények között az 1960. évi népszámláláskor már újra németnek vallották magukat. A múlt tapasztalatai alapján azonban még az 1970. évi népszámláláskor is viszonylag kevesen, 45 594-en vallották magukat németnek. Igaz ugyan, hogy - különösen a fiataloknál - felgyorsult asszimilációs folyamatot is tapasztalhatunk, mégis a népszámlálási adatoknál jóval többre becsüljük a magyarországi német nemzetiségi lakosság létszámát.

Mint ezt már említettük, a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége mintegy 200-220 000-re becsüli létszámukat.

A gyakorlati nemzetiségi politika szempontjából nem közbős a nemzetiségi, így a német nemzetiségi lakosság tényleges létszáma, hiszen ennek függvényében meghatá-

rozott nagyságrendben jelentkezik az oktatási és kulturális szükségletek kielégítésének igénye.

Ezért is nagy jelentőségű az a kísérlet, amely a Baranya megyei nemzetiségi lakosság létszámának minősítés alapján történő megállapítását tűzte ki célul. A kísérlet vezetője dr. Hoóz István, a Janus Pannonius Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának tanszékvezető egyetemi tanára így vall a kutatás kezdeteiről:

"Elsősorban tudományos meggondolásokból, de az államigazgatás praktikus szempontjait is szem előtt tartva, 1963-ban a pécsi járás területén kísérleti jellegű adatgyűjtést végeztünk. E vizsgálattal többféle célt akartunk egyidejűleg megvalósítani. Munkánk alapjának, érdemi részének a helyzetfelmérő, a nemzetiségi hovatartozást megállapító tevékenységet tartottuk. Ennek érdekében a nemzetiségi hovatartozás meghatározását - az egyéni bevallás helyett - a leszármazáson és a felmenők nyelvének ismeretén alapuló minősítés alapján végeztük el. Munkánk értéke a minősítés objektivitásától függött, mert a nemzetiség demográfiai adatai az 1960. évi népszámlálás kérdőivein már rendelkezésünkre álltak. E vizsgálat másik célja az volt, hogy összefüggést keressünk a nemzetiség és a demográfiai jellemzők között, illetve alapot teremtsünk az ilyen jellegű összefüggéseket befolyásoló tényezők további vizsgálatához."^{33/}

1972-ben már az 1970. évi népszámlálás adatainak feldolgozását kezdi meg a munkacsoport. A kutatást támogatta a Baranya megyei Tanács, a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége, a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége, valamint a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete.

^{33/}dr. Hoóz, I. 1977. 7.

A kutatás során Baranya megye 316 községében és Mohácson élő 242 000 személyt minősítettek, meghatározták nemzetiségi hovatartozásukat, majd részletesen feldolgozták Mohácson és 88 kiválasztott községben élő több mint 90 000 lakos adatait. Az így szerzett információk, adatok elemzése 1977-ben jelent meg tanulmánykötet formájában.^{34/} A kutatás folytatásaként jelenleg az 1980. évi népszámlálás, valamint a kiegészítő adatok feldolgozása, elemzése folyik.

A vizsgálódások érdekessége, hogy a kiemelt községekben a minősítés elvégzése után a német nemzetiségi lakosság számadata háromszorosa a népszámláláskor kapott adatoknak /1970. 1980./.

Az 1970. évi népszámlálás

316 község vizsgálata	-	222 005 lakos
Német:		
saját bevallás szerint		12 714
minősítés szerint	o	43 231 ^{35/}

Az 1980. évi népszámlálás

143 község vizsgálata	-	127 117 lakos
Német:		
saját bevallás szerint		12 148
/nemzetiség, anyanyelv/		
minősítés szerint		33 922 ^{36/}

A továbbiakban arra a kérdésre keressük a választ, hogy hol él a magyarországi németiség.

A mai magyarországi német nemzetiség túlnyomó többségének a Dunántúl ad hazát. Nagyobb csoportokban élnek az

^{34/} dr. Hoóz, I. 1977.

^{35/} Uo. 18. o.

^{36/} KSH - A nemzetiségi községek előzetes adatai. 1980. 19.

osztrák-magyar határ mentén, a Dunántúli középhegység a Balaton és a Dunakanyar által határolt részén, Péccsel a központjában a valamikori "Schwäbische Türkei" területén /mai Baranya, Tolna megye, illetve Somogy megye egy része/, valamint elszórva, kisebb településeken.

A XX. századi urbanizációs tendenciák, a felszabadulás után bekövetkezett társadalmi mobilitás a német népcsoporton belül is érezteti hatását. A kis községek mezőgazdasági munkásainak gyermeke egyetemi, főiskolai tanulmányai befejezése után csak ritkán térhetett vissza falujába. Inkább a nagyobb városokban talált magának megfelelő munkahelyet. Ugyanakkor a felsőfokú végzettséggel nem rendelkezők esetében is nagy a városba áramlás.

A nemzetiségi környezetből való kikerülés felgyorsította az asszimilációs folyamatokat, így a német származású fiatal a városban rendszerint már feladta nemzetiségét és a magyar népcsoportéhoz tartozóvá vált. Így azt mondhatjuk, hogy a nemzetiségi lét a legtöbb esetben a kis németlakta falvakhoz kötődik, a városba való beköltözés, bár nem minden esetben, de rendszerint az első lépés a beolvadás felé.

Igy a német nemzetiség létszáma nagymértékben függvénye a népcsoporton belüli társadalmi mobilitás és migráció folyamatainak is. Meg kell említenünk azonban azt is, hogy a hetvenes években - minden bizonnyal a kedvező nemzetiségi politika hatására - új fellendülés tapasztalható. A falun, de a városban lakó unokákat is szoros kapcsolat fűzi a falun lakó nagyszülőkhöz, akiktől rendszerint elsajátítják a nyelvjárást is. Sokan közülük így egyszerre tanulják meg a nyelvjárást és a magyar nyelvet.

II.6.2. A magyarországi német népcsoport nyelve

A településtörténeti kutatások vizsgálatai egyértelműen bizonyítják, hogy a mai Magyarország területén élő német népcsoport őseinek túlnyomó többsége közép- és délnémet területekről vándorolt Magyarországra.

Ennélfogva a bajor, frank és sporadikusan jelentkező sváb nyelvjárások képezték a mai magyarországi nyelvjárások alapjait.

Ugyanakkor hangsúlyoznunk kell azt is, hogy napjaink magyarországi német nyelvjárásai végleges formájukat már az új hazában nyerték el.

"Wie dies auch aus dem siedlungshistorischen Umriß hervorgeht, ist das neuzeitliche deutsche Element aus dem mittel- bzw. süddeutschen Raum nach Ungarn eingewandert ... Da die wissenschaftliche Erforschung des Deutschtums in Ungarn die Einsicht gestattet, daß den wichtigsten Anhaltspunkt zur Aufdeckung ethnischer Gruppierungen die Volkssprache bzw. die Mundart hergibt, wollen wir innerhalb der oben erörterten Landschaftsgliederung die Dialektgruppen aufzeigen. Mit allem Nachdruck sei aber vorausgeschickt, daß die deutschen Mundarten Ungarns Siedlungsmundarten sind, die ihre heutige Form erst in der neuen Heimat erhalten haben."^{37/}

A betelepülés körülményeiből adódóan ezek a nyelvjárások a különböző óhazai nyelvjárások keveredési és kiegyenlítődési folyamatában formálódtak: "Somit sind sie entsprechend der ethnischen Verschmelzung ursprünglich verschiedene Dialekte sprechender Siedler im Prozeß von Mundartmischung und Ausgleich entstanden."^{38/}

^{37/} Hutterer, C. J. 1975. 19.

^{38/} Uo.

A formálódás folyamatában C. J. Hutterer két jelentős szakaszt különböztet meg: "den Ausgleich erster Stufe und den darauffolgenden Ausgleich zweiter Stufe. In der ersten Etappe hat sich innerhalb je einer Dorfgemeinschaft, manchmal dank der Integration sehr verschiedene Mundarten, eine homogene Ortsmundart entwickelt; in der zweiten Etappe erfolgt die weitere Integration benachbarter Ortsmundarten innerhalb großräumiger Zusammenhänge ebenfalls auf Grund eines Ausgleichs der beteiligten Ortsmundarten."^{39/}

Ebből egyenesen következik az a megállapítás, hogy a magyarországi német nyelvjárások - néhány területileg izolált nyelvjárástól eltekintve - ún. "keveréknyelvjárások".

"In typologischer Hinsicht sind also alle ungarndeutschen Mundarten, von einigen isolierten Fällen abgesehen, sogenannte Mischmundarten, ..." ^{40/}

Ugyanakkor a kiegyenlítődési folyamatok következtében az óhaza dialektusaihoz hasonló nyelvjárások is kialakultak.

"In anderen Fällen wurden einander schon ursprünglich nahe-stehende Mundarten ausgeglichen und so ist auch ihre Resultante mitunter irgendeinem Dialekt der "Urheimat" zum ver-wechseln ähnlich." ^{41/}

Mindezek figyelembevételével beszélhetünk magyarországi bajor, frank vagy esetleg sváb nyelvjárásról.

A pécsi Leőwey Klára Gimnázium vonzáskörzete az ún. "Schwä-bische Türkei". A kiegyenlítődési folyamat második szakasza itt a többi területénél is lassabban ment végbe. Következett ez egyrészt a helyi nyelvjárások sokszínűségéből, másrészt abból, hogy a különböző területekről bevándorolt katolikus, evangélikus és református parasztok vallási meggyőződésből még falun belül sem keveredtek egymással. Ez a körülmény

^{39/} Hutterer, C. J. 1975. 19.

^{40/} Uo.

^{41/} Uo.

természetszerűleg jelentősen hátráltatta a kiegyenlítő-dési folyamatokat, amelyek így csupán az ötvenes években gyorsultak fel.

C. J. Hutterer megállapításai a korábbi évekre vonatkoznak. Mivel a nyelvjárásokat dolgozatunkban a tankönyvirás és a nyelvoktatás aspektusából vizsgáljuk, joggal merül fel a kérdés: Milyenek a mai nyelvállapotok?

A magyarországi német nyelvjárások kutatásának mindig is voltak hagyományai. Ezek a kutatások azonban jórészt egy-egy felsőfokú intézmény képzéséhez kapcsolódtak, így a publikált eredmények főleg a diakrón nyelvészetet gazdagították.

Bár az utóbbi időben folynak szinkron nyelvészeti kutatások az általam vizsgált gimnázium vonzáskörzetében beszélt nyelvjárásokkal kapcsolatban, mégis dr. Wild Katalin mondattni kérdésekkel foglalkozó, a babarci nyelvjárást kutató doktori disszertációját /1979/ és néhány szakdolgozatot leszámítva, nincs olyan hozzáférhető munka, amely a mai nyelvhasználatra vonatkozóan megbízható adatokkal szolgáltatna.

Megbízható adatokat csak megfelelő korpuszra épülő, aprólékosságot és körültekintést igénylő kutatások szolgáltathatnak, amelyek rendkívül hosszadalmasak.

Ily módon a feltett kérdésre adandó válasz sajnos még várat magára.

Nem folynak a magyarországi német anyanyelvoktatást célzó differenciált hibaelemzések sem.

A német anyanyelvoktatás számszerű arányait tekintve mindenképpen indokoltá teszi a Német Szövetségi Köztársaságban folyó vizsgálatokhoz hasonló alap- és alkalmazott kutatások végzését. Árnyaltabbá teszi a magyarországi helyzetet az is, hogy a tanuló a szüleitől /nagyzüleitől/ ta-

nult nyelvjárás és az iskolában elsajátítandó standard /irodalmi/ német mellett rendelkezik a magyar nyelv ismeretével is. Így német nyelvi tanulmányai során mindkét nyelvi kód ismeretének negatív és pozitív hatásaival számolni kell. Arra nézve, hogy ezek a hatások milyen mértékben befolyásolják a német nyelv tanulásának folyamatát, inkább csak hipotéziseink vannak. Csak egy tudományosan megalapozott, megfelelően előkészített empirikus feltáró munka eredményei hozhatnak közelebb bennünket a valóságos helyzethez.

A dolgozatunk keretei nem teszik lehetővé a célnyelvi kód és a tanulók már birtokában lévő két nyelvi kód rendszerszerű egybevető leírását és egy azt követő hibaelemzés után a két eljárás eredményeinek összevetését.

A rendelkezésünkre álló lehetőségek alapján hibaelemzés segítségével kívánunk hozzájárulni a sok, eddig még tisztázatlan kérdés megválaszolásához.

III. ANYAGGYÜJTÉS, RENDSZEREZÉS

III.1. A megbízható adatokkal szolgáló nyelvi tevékenységi formák kiválasztása

A tanulói teljesítmény mérésére számos nyelvi tevékenységi forma kínálkozik. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül ugyanakkor, hogy a nyelvi transzfer- és interferenciahatások érvényesülése nagymértékben függ attól, hogy a tanuló receptív vagy produktív, szóbeli vagy írásbeli nyelvi tevékenységről van-e szó. Ezért a hibaelemzés során ügyelni kellett arra is, hogy azonos, de legalábbis hasonló nyelvi interakciók teljesítményének felmérésére kerüljön sor.

A dolgozat keretei nem teszik lehetővé valamennyi fő nyelvi tevékenységi formában fellépő transzfer- és interferenciahatás vizsgálatát. Ezért meg kellett keresni azokat a kommunikációs szituációkat, amelyek alkalmasnak bizonyultak a vizsgálni kívánt tanulói csoportok teljesítményének megbízható mérésére és megfelelő mennyiségű adat birtokában következtetések levonására adtak lehetőséget.

Először felmerült a tanulók szóbeli nyelvi tevékenységének felmérése, azok magnetofonszalagra való rögzítése. Próbaképpen készült is főiskolai hallgatókkal ilyen felvétel.

Az ötletet azok a külföldön és itthon végzett terepmunkák adták, amelyek során egy-egy táj mai élő nyelvjárásait kutatták a legkülönbözőbb beszédshituációk feltárásával, magnetofonszalagra való rögzítésével.^{1/}

A tényleges nyelvhasználat felmérésére valóban a szóbeli kifejezőkészséget rögzítő hangos anyagok alkalmasak, hiszen a nyelvjárás mint tudjuk beszélt nyelv, írásos for-

^{1/} Ruoff, A.: Grundlagen und Methoden der Untersuchung gesprochener Sprache. Einführung in die Reihe "Idiomatica"

Tübingen 1973. /-Idiomatica 1/

Wild, K., 1979. egyetemidoktori értekezés

mája - néhány nyelvjárásban is alkotó író, költőt le-számítva - nem ismeretes. Az ilyen jellegű terepmunkák mellett szól még - és számunkra ez birt különös jelentő-séggel - a spontaneitás varázsa. A tanuló meghatározott szituáció elé kerül, amelyre nem készülhet fel, nem re-produkálhat, így mindenféle nyelvi hatás szabadon érvé-nyesülhet.

Sok érv szólt azonban a szóbeli felmérések ellen.

Az előbb említett kutatások célja a nyelvjárások mai ál-lapotának felmérése, a mi vizsgálatunké ellenben a stan-dard német nyelv használatának, a kifejezőeszközök isme-retének kutatása a nyelvtanulás folyamatában, különös tekintettel az anyanyelvi /nyelvjárás/ kód és a magyar nyelvi kód pozitív, illetve negatív befolyásaira.

A mérésre legalkalmasabbnak a tanulók írásbeli tevékeny-ségének felmérése bizonyult.

Az írásbeli felmérések előnye a szóbelivel szemben a kö-vetkezőkben foglalható össze röviden.

1. A felmérés adatainak általánosíthatósága érdeké-ben megfelelő korpusszal kellett rendelkezni, és az is fontos volt, hogy a minta elemszáma elég nagy legyen, vagyis a vizsgálatban elegendő számú tanuló vegyen részt.^{2/} Amíg az írásbeli felmérés ezt minden további nélkül le-hetővé tette, a szóbeli nagyon hosszú időt vett volna i-génybe. Másfelől figyelembe kellett venni azt is, hogy nagymértékben csökkent volna a felmérhető tanulók száma is, ugyanis kevesen nyújtották volna szokásos teljesít-ményüket a felvétel közben.

2. Amíg a nyelvjárást beszélők nyelvhasználatának felmérésekor nem okoz problémát, hogy egyik-másik meg-kérdezett félévvel, esetleg csak egy évvel később beszél ugyanarról a témáról, hiszen nyelvi kompetenciája kialakult, állandósult, a tanulóknál egészen más a helyzet. Őket éppen a tanulás folyamatában vizsgáljuk, német nyelvi kompetenciá-

^{2/} dr. Nagy, J., 1979., 257.

juk most van kialakulóban, így a felmérésben bekövetkező esetleges több hónapos eltolódásokból adódóan a felvett és feldolgozott adatok eredménye nem lett volna reális.

Az írásbeli felmérés másik előnye tehát, hogy a tanulás folyamatában mindig egy azonos ponton lehetett "tetten érni" egy-egy csoport valamennyi tanulóját.

3. A harmadik nagyon fontos érv az volt, hogy a viszonylag terjedelmes hangos anyag összegyűjtése után is csekély lenne - pontosan a spontaneitásból adódóan - a kifejezőeszközök használatára kigyűjthető példák száma, így kétséges a felmérés kimenetele a következtetések levonását illetően.

Ezeknek az érveknek tudható be elsősorban, hogy mind a hazai, mind pedig a külföldi, a tanulói teljesítményeket vizsgáló kutatók írásbeli felmérések alapján vonnak le következtetéseket.^{3/}

Természetesen az írásbeli munkák felmérésével kapcsolatban is akadt ellenérv.

Elsősorban az, hogy az írásbeli munkákra készülnek a tanulók, tehát ott kisebb a spontaneitás lehetősége, kifejezéseket, esetleg egész mondatokat tanulnak be és azokat reprodukálják.

Ez a veszély fennáll, bár nem olyan mértékben, mint évekkel ezelőtt tapasztalható volt. Az 1977-ben bevezetett új tantervig ugyanis a tanulók nem tanultak nyelvművelést, mindjárt első osztálytól kezdve irodalomtörténet és leiró

^{3/} dr. Juhász, J., 1970.

dr. Budai, L., 1979.

dr. Straub, B., 1979. Gimnáziumi tanulóink német nyelvi felmérésének elemzése és értékelése - egyetemi doktori értekezés

Besch, W., Löffler, H. 1973. Sprachhefte: Hochsprache/Mundart-kontrastiv. In: Dialekt als Sprachbarriere? 1973. 89-110.

Löffler, H., 1976. 105-121.

Wegera, K. P., 1977.

nyelvtan szerepelt a tananyagban. Mivel mind a szókincs, mind a nyelvtani szerkezetek idegenek voltak a 14 éves gyerekek számára, érthető módon az első lépést a reprodukálás jelentette. Hozzávetőlegesen harmadik osztályos korukra jutottak el a spontán kifejezőkészség szintjére, bár írásbeli munkáikban, sőt szóbeli feleleteikben is találkozhattunk időnként könyvből vett kifejezésekkel, néhanem mondatokkal.

Változott azonban a helyzet az új tanterv bevezetésével. 1977-től az első osztályban nyelvművelést tanulnak, így a beszéd-készség nem csupán a különböző szaktantárgyak tanulása során /irodalom, nyelvtan, földrajz, történelem/ alakul ösztönösen, hanem a tanár által is tudatosan befolyásolható.

Az esetleg még így is fennálló reprodukálás csökkent a hibaarányt, valószínű a hibák sokszínűségét is. Az előbbinek nincs túl nagy jelentősége, mert dolgozatunkban most elsősorban a hibák milyenségére vagyunk kíváncsiak, az utóbbi pedig a korpusz növelésével kompenzálható.

A következő kérdés az volt, hogy milyen módon történjék az írásbeli felmérés.

A legalkalmasabbnak a tanulók írásbeli tevékenységének felmérése bizonyult.

A magyarországi idegennyelvoktatás interferencia vizsgálatainak alapját többnyire kitöltött tesztek, feladatlapok feldolgozása, értékelése képezi. Ezekkel a vizsgálatokkal ellentétben nem készítettem feladatlapokat, mivel azok esetünkben csupán kis szeletét nyújtották volna a problémakörnek. A feladatlapos felmérés ellen szólt a kis tanulói létszám is. Minden évfolyamon egy-egy osztály állt rendelkezésre, így tartani lehetett a feladatlapok eredményeinek esetlegességétől is. Mélyebb feltáró munkára volt

tehát szükség. Ehhez szolgáltatott példát az NSZK-ban folyó kutatások, amelyek a tanulók egy-egy tanév során elkészített valamennyi írásbeli munkájából kigyűjtött hibákat elemzik.^{4/}

A pécsi Leőwey Klára Gimnázium német nemzetiségi tagozatán oktató szaktanárok rendelkezésemre bocsájtották az 1979/80. tanévben folyamatosan a 30 első, 33 második, 23 harmadik és 29 negyedik osztályos tanuló iskolai írásbeli dolgozatait, az első és második osztályosok házi füzetait, valamint a negyedik osztályosok érettségi dolgozatait. Lehetőségem nyílt az 1977/78-ban érettségizett 27, illetve az 1978/79-ben érettségizett 33 tanuló érettségi írásbeli dolgozatának átvizsgálására.

Ezáltal meglehetősen nagy korpusz állt rendelkezésemre, és a vizsgálatokba ily módon be lehetett vonni további két, már érettségizett évfolyamot is, tehát a vizsgálat összességében 6 évfolyamra terjedt ki.

Az iskolai és a házi dolgozatok között voltak transzformációs és egyéb nyelvtani gyakorlatok, fordítások magyar-ról németre, különféle társalgási témát felölelő fogalmazások, irodalmi művek elemzése.

Az érettségi dolgozatok különböző irodalmi művek és korszakok elemzését tartalmazták.

Összességében 175 tanuló 29 650 egyszerű és összetett nyelvi megnyilatkozásának elemzése során 1 708 igével, igei, igenévi szerkezettel kapcsolatos, a nyelvi normától eltérő megnyilatkozás került kigyűjtésre és osztályozásra, amelyből a dolgozat keretein belül 1029 elemzésére van lehetőségünk.

^{4/} Besch, W., Löffler, H., 1973.
Sprachhefte: Hochsprache/Mundart-kontrastiv
Wegera, K. P., 1977.

III.2. Az átvizsgált feladatok, fogalmazások:

1979/80. I. osztály 30 tanuló

Meine Sommererlebnisse	fogalmazás
Geburtstag	fogalmazás
Bildeschreibung	fogalmazás
Ein Brief	fogalmazás
Über den ersten Schultag	fogalmazás
Der Großstadtverkehr	fogalmazás
So verbringe ich den Sonntag	fogalmazás
Autobiographie	fogalmazás
Mein Lieblingsbuch	fogalmazás
Unsere Wohnung	fogalmazás

Igeragozás	transzformációs gyakorlat
Igekötők használata	transzformációs gyakorlat
Szenvedő szerkezet	transzformációs gyakorlat
Felszólító mód	transzformációs gyakorlat
Igevonzat	kiegészítő gyakorlat
Fordítás	magyarról németre

1979/80. II. osztály 33 tanuló

Lessings Fabeln	fogalmazás
Lessings Dramen	fogalmazás

1979/80. III. osztály 23 tanuló

Es "beschlich mich selbst eine unendliche
Sehnsucht nach der blauen Blume im Traum-
land der Romantik ... ich weiß, ich bin
ihr letzter Dichter."

Heines romantische Dichtung elemzés

1979/80. IV. osztály 28 tanuló

Charakterisierung jellemzés

Tonio Kröger

Ingeborg Holm

Hans Hansen

das Elternhaus

der Tanzsaal

Das Künstler-Bürger Problem
in Thomas

Manns Werk

összehasonlító
elemzés

Die Kriegsgefangenschaft
in Leonhard

Franks Novellenzyklus

"Der Mensch ist gut"

Widerstandskampf in den Werken
deutscher Schriftsteller

Unsere Wohnung

fogalmazás

Auf dem Lande

fogalmazás

Meine Mutter

fogalmazás

Autobiographie

fogalmazás

Meine Familie

fogalmazás

A csehszlovák és a lengyel
miniszterelnök ...

fordítás a

Anglia az egyetlen ország
Európában ...

napi

A záró sajtókonferencián ...

sajtóból

Érettségi dolgozatok

1. Die Ideen der Sturm - und Drang - Epoche und ihre Auswirkung auf Goethes Werk	elemzés
2. Gottfried Keller, Meister der Erzählung /Schriftstellerporträt/	elemzés
3. Die sozialistische Lyrik im Dienste des Klassenkampfes und des Widerstandes gegenüber dem Faschismus	elemzés

1977/78.

27 jelölt

Érettségi dolgozatok

1. "Als sie die graue Wand auch leuchten sah,
Sah sie das Glück der Ferne:
leuchtend nah."
Johannes R. Becher, Meister der sozialistischen Lyrik
/Dichterporträt/	elemzés
2. Mein schönstes Leseerlebnis aus der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur	elemzés

1978/79.

33 jelölt

Érettségi dolgozatok

Der zerstörende Krieg auf Grund literarischer Erlebnisse von Autoren des 20. Jahrhunderts	elemzés

Az áttekinthetőség érdekében az egyes tanulói csoportokat római számmal jelöltem:

- I. az 1979/80. tanévben az I. d. osztály,
- II. a II. d. osztály,
- III. a III. d. osztály,
- IV. a IV. d. osztály,
- V. az 1977/78-ban érettségizett osztály,
- VII. az 1978/79-ben érettségizett osztály.

/A VI. jelölt tanulócsoport - mágocsi általános iskolai tanulók - adatai itt nem kerültek feldolgozásra./

Az arab számok jelölik az egyes tanulókat az osztálynévsorban elfoglalt helyüknek megfelelően, az ábécé kis betűi pedig az osztályonként időrendben megírt és átvizsgált írásbeli munkákat. A hibák ilyen módon történt feljegyzése lehetővé teszi bármikor a visszakeresést.

A hibákat minden esetben kontextusban jegyeztem fel. Eltekintve a nyilvánvalóan elégtelen ismeretekből eredő helytelen megoldásoktól, valamennyi hibát külön cédlára irtam, a többször előfordulókat többször, így a későbbiek során az előfordulás gyakoriságára is választ kaphatunk.

III.3. A kigyűjtött hibákról készült táblázatok osztályonként

A következő táblázatok tartalmazzák a dolgozatunkban elemzett hibákat osztályonként táblázatba foglalva.

I.

I. d. osztály 30 tanuló

1979/80.

Házi füzetek:
nyelvtani gyakorlatok,
fordítás

I. c., e., f., i., j.,
k., o., p., u.

[illegible]

I.

I. d. osztály 29 tanuló

1979/80.

Otthoni és iskolai
fogalmazások

I. a., b., d., g., l.,
m., n., r., s., t.

Hibastatisztika: Fogalmazások, I. d. osztály, 1979/80.

2. táblázat

Sor- szám	Szint. egység	J e l e n				M ű l t				Ige- idő- hasz- nálat	Jövő- idő	Kötő- szó- mód	Fel- szó- mód	Szen- vedő- ige- rag.	"sich"-es igék	Fő- név ige- név	zu + in- finitívus	Kongruencia - állomány - alany	Együtt
		tö- hang- vált.	tö- hang- vált.	nem vált.	segéd- ige + wissen	Prä- ter- tum	Per- fekt	P.per- fekt	Idő- hasz- nálat										
1.	37	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
2.	59	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3.	89	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	1	-
4.	70	-	-	-	-	3	1	-	-	1	-	-	-	-	-	2	-	-	7
5.	105	-	-	-	-	2	4	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	8
6.	93	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
7.	78	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
8.	84	4	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
9.	60	-	-	-	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	5
10.	45	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11.	72	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12.	38	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13.	69	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	1	5
14.	36	-	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
15.	42	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	-	5
16.	51	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
17.	93	-	-	-	-	1	6	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	10
18.	82	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	2
19.	70	-	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	1	11
20.	69	-	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6
21.	72	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
22.	63	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
23.	61	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
24.	53	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	5
25.	85	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	6
26.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
27.	25	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2	5
28.	81	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
29.	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2
30.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
31.	49	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2
E- gyütt	1855	4	1	1	1	30	23	-	5	2	-	-	-	2	13	3	5	11	100

II. d. osztály 33 tanuló

1979/80.

Iskolai fogalmazások

II. a.

[illegible]

IV.

IV. d. osztály 29 tanuló

1979/80.

Iskolai fogalmazások

IV. b., m.

Sor- szám	Szint. egység	J e l e n l d ő					M ű l t l d ő					Ige- idő- hasz- nálat	Jövő- idő	Kötő- mód	Fel- szó- vedő ige- rag.	"sich"-es igék	Fő- névi ige- név	zu + in- finitívus	Kongruencia - állomány - alany	Együtt	
1.	71	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	5	131
2.	58	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3.	40	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4.	75	2	-	-	1	-	-	-	-	-	2	2	2	-	-	1	-	-	-	-	-
5.	49	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1	2	4	-	4
6.	83	-	1	-	4	-	-	1	-	-	-	4	1	1	1	1	-	1	-	-	-
7.	82	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	5	-	-	-	-
8.	76	1	2	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9.	68	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	3	-	-	-
10.	102	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
11.	76	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	3	-	-	-	-	-	8	-	-	-
12.	95	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	3	1	1	1	1	-	1	-	-	-
13.	104	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14.	99	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-
15.	65	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2	1	1	1	1	2	2	-	-	-
16.	48	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17.	98	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
18.	98	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	3	-	-	-
19.	60	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20.	77	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
21.	49	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
22.	58	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1	-	-
23.	73	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
24.	51	2	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-
25.	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-
26.	58	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
27.	77	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	6	-	-	-
28.	69	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
29.	53	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-

IV.

IV. d. osztály 28 jelölt

1979/80.

Érettségi dolgozatok

IV. n.

Sor- szám	Szint. egység	Jelenlét	Műltidő	Ige- használat	Jövő- idő	Fel- szó- lító mód	Szen- vedő ige- rag.	"sieh"-es igék	Fő- névi ige-	zu + in- finitivus	Kongruencia - állomány - alany	Együtt
1.	83	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2.	42	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4.	48	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	3
5.	56	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
6.	72	-	-	-	2	-	-	1	-	-	-	3
7.	57	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2
8.	44	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
9.	22	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	4
10.	46	-	-	-	1	-	-	2	-	1	-	4
11.	73	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
12.	49	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
13.	65	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
14.	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15.	34	-	-	-	-	-	-	1	-	2	-	3
16.	114	1	-	-	-	-	-	2	-	1	-	5
17.	86	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	4
18.	85	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	2
19.	74	-	-	-	2	-	-	-	-	2	1	8
20.	84	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
21.	77	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
22.	74	-	-	-	1	-	-	-	-	3	-	4
23.	52	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2
24.	68	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2
25.	36	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
26.	50	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2
27.	63	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	2
28.	71	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
29.	23	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1

9. táblázat

[illegible]

III.4. A tanulók minősítése

Az egyes grammatikai kategóriákon belül elkövetett hibák kiértékelése, a hibaforrások megkeresése előtt még egy, az iskolatípus jellegéből, sajátos viszonyaiból következő tényezőt kellett megvizsgálni.

A kutatás során 175, a német nemzetiségi tagozaton tanuló, illetve végzett növendék írásbeli munkáit elemeztem.

Tévedés volna feltételezni, hogy a német nemzetiség számára biztosított német oktatásban csupán német nemzetiségi származású fiatalok vesznek részt.

Hasonlóan Szlovénia, vagy a Vajdaság magyarlakta vidékeihez, ahol a vegyes lakosságú területen nemcsak nemzetiségi emberek, hanem az összlakosság kétnyelvűségének elérésére törekednek, hazánkban is él az ilyen típusú kétnyelvűség, és így a nemzetiségi tanulók mellett jelentős létszámú magyar gyermek tanulja a nemzetiségi nyelvet a nyelvoktató iskolákban és a német nemzetiségi gimnáziumokban is.^{5/}

Ez a körülmény indokolta a nemzetiségi hovatartozás megállapítását.

A népszámlálások alkalmával az anyanyelvként megjelölt nyelv alapján történik a hovatartozás megállapítása.

Ugyanakkor meg kell jegyezni azt is, hogy a tapasztalatok szerint kevesebben vallják magukat német anyanyelvűnek, mint ahányan ténylegesen német ajkúak.

Vizsgálódásaink szempontjából lényeges annak a nyelvi környezetnek ismerete is, amelyben a tanuló felnőtt, amelyben jelenleg él. Lényeges, hogy nyelvjárást beszélő környezetben nőtt-e föl, illetve abban él-e, de lényegesnek tartottam azt is, hogy milyen nyelvjárást beszélnek az ott élők, ezért nem csupán a rokoni kapcsolatokra, hanem a konkrét helyre is rákérdeztem, ahol a tanuló felnőtt, él, illetve ahol szülei, nagyszülei laktak és jelenleg laknak.

^{5/} Kővágó L. 1981. 129.

Az 1979/80. tanévben a tagozat valamennyi tanulója kéresemre a következő sokszorosított kérdőívet töltötte ki, amely a szokásos kérdőívekkel ellentétben a legutolsó pontban tartalmazta csupán az anyanyelvre történő konkrét rákérdezést:

SPRACHGEBRAUCH

Name: _____ Wohnort: _____
Klasse: _____

1. Sprechen Sie deutsch/schwäbisch? _____
2. Wo haben Sie es gelernt?
Von den Eltern _____
Von den Großeltern _____
3. Konnten Sie als Kind besser deutsch/schwäbisch
sprechen als heute? _____

4. Haben Sie auch im Kindergarten _____
Wie lange? _____
in der Schule _____ Deutsch gelernt? Wie lange? _____
In wie vielen Wochenstunden? _____
5. Wo haben Sie Deutsch gelernt? _____
In welchem Dorf? _____
In welcher Stadt? _____
In welcher Schule? _____
6. Haben Sie Deutsch privat gelernt? _____
Wie lange? _____
In wie vielen Wochenstunden? _____
7. Welche Altersgruppen sprechen in Ihrem Dorf /Wohnort/
heute noch deutsch? _____
a/ bis 10 Jahren _____
b/ zwischen 10 und 20 Jahren _____
c/ zwischen 20 und 30 Jahren _____
d/ zwischen 40 und 60 Jahren _____
e/ über 60 J. _____

Sind es mehr die Frauen oder die Männer, die ihre
Mundart erhalten haben? _____

8. Kennen Sie im Dorf /in Ihrem Wohnort/ Leute, die über 60 sind und nicht oder nur sehr wenig ungarisch sprechen können? _____
9. Haben Sie die beiden Sprachen /Ungarisch und Deutsch /Schwäbisch/ auf einmal /parallel, nebeneinander/ erlernt - schon als Kind? _____

10. Haben Sie Ungarisch erst später gelernt? _____
11. Wer spricht in Ihrer Familie noch deutsch/schwäbisch?
Deutsch Schwäbisch Wo wohnt er/sie?
 wohnte er/sie?
- Großmutter
Großvater
Großmutter
Großvater
Vater
Mutter
12. Wo, von wem haben diese Familienmitglieder Deutsch bzw. Schwäbisch gelernt?

13. Sprechen Sie zu Hause in Ihrem Familienkreis deutsch/schwäbisch? _____
14. Kennen Sie Märchen, Sagen, Geschichten, Lieder in Deutsch/schwäbisch? _____
15. Ist es Ihnen egal, ob Sie deutsch oder ungarisch Radio hören? _____
16. Welchen Rundfunksender hören Sie gern? _____
17. Lesen Sie die "Neue Zeitung"? _____
18. Welche Sprache halten Sie für Ihre Muttersprache?

A megválaszolt kérdőívek feldolgozása alapján a következő csoportosítást végeztem el a tanulók körében:

A/ csoport

Az A/ csoportba kerültek azok a tanulók, akik valamilyik magyarországi tájnyelvet tekintik anyanyelvüknek, ők, szüleik, nagyszüleik, szűkebb környezetük beszéli ezt a nyelvet;

akik ugyancsak német tájnyelvet tekintenek anyanyelvüknek, de csak ritkán beszélik, vagy már nem beszélnek, de értik, családi és szűkebb környezetük beszéli ezt a nyelvet;

akik nem vallják magukat német anyanyelvűnek, vagy egyszerűen nem válaszolnak erre a kérdésre, de nyelvjárást ők és rokonaik is beszélnek, sőt nyelvi környezetük is;

akik magyarnak vallják magukat - esetleg az egyik szülő magyar - de bevallásuk alapján beszélnek nyelvjárást, amelyet családi környezetben tanultak és szűkebb földrajzi környezetükben is beszélik ezt a nyelvjárást.

B/ csoport

Átmenetet képez az a tanulói csoport, amelynek tagjai leszármazás alapján az egyik ágot tekintve német származásúak ugyan, de a család kikerülve a német nyelvi környezetből /pl. Pécsre költöztek/ a magyar nyelvi közegekben már nem hallja a nyelvjárást, a szülők sem beszélnek, így tőlük sincs alkalmuk megtanulni, ennél fogva nem beszélnek őseik nyelvét, magyarnak vallják magukat.

C/ csoport

A harmadik csoportba soroltam a magyar származású, német nyelvjárást nem beszélő tanulókat.

Tekintettel arra, hogy az 1979/80-as tanévben a tagozaton tanult 117 közül 115 tanuló írásbeli munkáinak át-
nézésére volt lehetőségem, így a következő táblázat is
e 115 tanuló csoportosítását tartalmazza.

Osztály	C s o p o r t			Együtt
	A	B	C	
1. osztály /I./	16	3	11	30
2. osztály /II./	24	6	3	33
3. osztály /III./	11	5	7	23
4. osztály /IV./	18	2	9	29
Együtt	69	16	30	115

Nem nyílt lehetőség arra, hogy az 1977/78-ban, illetve az 1978/79-ben érettségizettek is kitöltsék a kérdőívet, így az ő csoportosításukat volt osztályfőnökeik segítségének igénybevételével lehetett elvégezni.

Az 1977/78-as tanévben érettségizettek /V./ közül az informánsok az A/ csoporthoz tartozónak jelöltek meg 23,
a C/ csoporthoz tartozónak pedig 4,
érettségizettet;

az 1978/79-es tanévben érettségizettek /VII./ közül
az A/ csoporthoz tartozónak jelöltek meg 22,
a B/ csoporthoz tartozónak 11-et.

Igy a vizsgált 175 tanuló csoportosítása a következő:

Osztály	C s o p o r t			Együtt
	A	B	C	
I.	16	3	11	30
II.	24	6	3	33
III.	11	5	7	23
IV.	18	2	9	29
V.	23	-	4	27
VII.	22	-	11	33
Együtt	114	16	45	175

A/ 114 azoknak a német származású vizsgáltaknak a száma, akik beszélik, vagy értik a nyelvjárást.

B/ 16 az apai, vagy anyai ágról német származásúak száma, akik nem beszélik és nem is értik a nyelvjárást.

C/ 45 a magyar származásúak száma.

A következő táblázatok már a hibák A/, B/, C/ csoportonkénti megoszlását tartalmazzák.

Hibastatisztika: nyelvtani gyakorlatok, fordítás, I. d. osztály, 1979/80.

10. táblázat

Csoport	Lét-szám	Szint.egység	J e l e n i d ő			M ú l t i d ő			Ige-idő-használat	Jövő idő	Kötő-mód	Fel-szó-lító mód	Szen-vedő ige-rag.	"sich"-es igék	Fő-névi ige-név	zu+infi-nitivus	Kongruencia állítmány - alany	Együtt
			tő-hang-vált.	nem tő-hang-vált.	módbeli segéd-ige + wissen	Prä-teri-tum	Per-fekt	P.per-fekt										
A	16	9 232	84	-	5	46	85	33	-	63	-	10	29	-	3	6	-	364
B	3	1 731	-	-	-	8	8	7	-	5	-	-	-	-	-	-	-	28
C	11	6 347	11	-	1	7	28	18	-	28	-	11	20	-	-	2	-	126
E-gyütt	30	17 310	95	-	6	61	121	58	-	96	-	21	49	-	3	8	-	518

Hibastatisztika: fogalmazások, I. d. osztály, 1979/80.

11. táblázat

Csoport	Lét-szám	Szint.egység	J e l e n i d ő			M ú l t i d ő			Ige-idő-használat	Jövő idő	Kötő-mód	Fel-szó-lító mód	Szen-vedő ige-rag.	"sich"-es igék	Fő-névi ige-név	zu+infi-nitivus	Kongruencia állítmány - alany	Együtt
			tő-hang-vált.	nem tő-hang-vált.	módbeli segéd-ige + wissen	Prä-teri-tum	Per-fekt	P.per-fekt										
A	16	1 012	4	1	1	24	16	-	3	2	-	-	1	5	3	2	10	72
B	3	123	-	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	4
C	11	720	-	-	-	6	5	-	1	-	-	-	1	7	-	3	1	24
E-gyütt	30	1 855	4	1	1	30	23	-	5	2	-	-	2	13	3	5	11	100

Hibastatisztika: I. d. osztály, 1979/80. /10-11. táblázat együtt/

12. táblázat

Csoport	Lét-szám	Szint.egység	J e l e n i d ő			M ú l t i d ő			Ige-idő-használat	Jövő idő	Kötő-mód	Fel-szó-lító mód	Szen-vedő ige-rag.	"sich"-es igék	Fő-névi ige-név	zu+infi-nitivus	Kongruencia állítmány - alany	Együtt
			tő-hang-vált.	nem tő-hang-vált.	módbeli segéd-ige + wissen	Prä-teri-tum	Per-fekt	P.per-fekt										
A	16	10 244	88	1	6	70	101	33	3	65	-	10	30	5	6	8	10	436
B	3	1 854	-	-	-	8	10	7	1	5	-	-	-	1	-	-	-	32
C	11	7 067	11	-	1	13	33	18	1	28	-	11	21	7	-	5	1	150
E-gyütt	30	19 165	99	1	7	91	144	58	5	98	-	21	51	13	6	13	11	618

Hibastatisztika: fogalmazások, II. d. osztály, 1979/80.

13. táblázat

Csoport	Lét-szám	Szint.egység	J e l e n i d ő			M ú l t i d ő			Ige-idő-használat	Jövő-idő	Kötő-mód	Fel-szó-lító mód	Szen-vedő ige-rag.	"sich"-es igék	Fő-névi ige-név	zu + in-finitivus	Kongruencia állítmány - alany	Együtt
			tő-hang-vált.	nem tő-hang-vált.	módbeli segéd-ige + wissen	Prä-teri-tum	Per-fekt	P.per-fekt										
A	24	582	1	-	-	1	-	-	-	-	1	-	5	1	-	8	-	17
B	6	152	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	3	2	-	1	1	9
C	3	75	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	2
E-gyütt	33	809	1	-	-	1	-	-	2	-	1	-	9	4	-	9	1	28

Hibastatisztika: fogalmazások, III. d. osztály, 1979/80.

14. táblázat

Csoport	Lét-szám	Szint.egység	J e l e n i d ő			M ú l t i d ő			Ige-idő-használat	Jövő-idő	Kötő-mód	Fel-szó-lító mód	Szen-vedő ige-rag.	"sich"-es igék	Fő-névi ige-név	zu + in-finitivus	Kongruencia állítmány - alany	Együtt
			tő-hang-vált.	nem tő-hang-vált.	módbeli segéd-ige + wissen	Prä-teri-tum	Per-fekt	P.per-fekt										
A	11	437	-	-	-	2	2	-	1	-	3	-	-	2	1	6	-	17
B	5	139	-	-	-	3	1	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	8
C	7	205	1	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	55
E-gyütt	23	781	1	-	1	6	4	-	1	-	3	-	2	5	1	6	-	30

Hibastatisztika: fogalmazások, fordítások, IV. d. osztály, 1979/80.

15. táblázat

Csoport	Lét-szám	Szint.egység	J e l e n i d ő			M ú l t i d ő			Ige-idő-használat	Jövő-idő	Kötő-mód	Fel-szó-lító mód	Szen-vedő ige-rag.	"sich"-es igék	Fő-névi ige-név	zu + in-finitivus	Kongruencia állítmány - alany	Együtt
			tő-hang-vált.	nem tő-hang-vált.	módbeli segéd-ige + wissen	Prä-teri-tum	Per-fekt	P.per-fekt										
A	16	1 136	5	3	1	-	2	-	1	-	-	-	5	3	-	1	6	27
B	1	96	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
C	7	421	2	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	4	-	2	2	12
E-gyütt	24	1 653	7	3	1	-	3	-	2	-	-	-	5	7	-	3	8	39

Hibastatisztika: fogalmazások, IV. d. osztály, 1979/80.

16. táblázat

Csoport	Lét-szám	Szint.egység	J e l e n i d ő			M ú l t i d ő			Ige-idő-használat	Jövő-idő	Kötő-mód	Fel-szó-lító mód	Szen-vedő ige-rag.	"sich"-es igék	Fő-névi ige-név	zu + in-finitivus	Kongruencia állítmány - alany	Együtt
			tő-hang-vált.	nem tő-hang-vált.	módbeli segéd-ige + Wissen	Prä-teri-tum	Per-fekt	P.per-fekt										
A	18	1 294	2	3	2	17	-	-	2	-	2	-	10	3	-	30	4	75
B	2	135	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	7
C	9	608	4	-	-	3	1	-	2	-	-	-	13	4	1	20	1	49
E-gyütt	29	2 037	8	3	2	21	1	-	4	-	2	-	25	9	1	50	5	131

Hibastatisztika: érettségi dolgozatok, IV. d. osztály, 1979/80.

17. táblázat

Csoport	Lét-szám	Szint.egység	J e l e n i d ő			M ú l t i d ő			Ige-idő-használat	Jövő-idő	Kötő-mód	Fel-szó-lító mód	Szen-vedő ige-rag.	"sich"-es igék	Fő-névi ige-név	zu + in-finitivus	Kongruencia állítmány - alany	Együtt
			tő-hang-vált.	nem tő-hang-vált.	módbeli segéd-ige + wissen	Prä-teri-tum	Per-fekt	P.per-fekt										
A	17	1 031	1	-	-	3	2	-	4	-	-	-	-	5	-	16	-	31
B	2	122	-	-	-	-	2	-	2	-	1	-	-	1	1	3	1	11
C	9	545	1	-	-	3	-	-	2	-	-	-	-	5	-	6	-	17
E-gyütt	28	1 698	2	-	-	6	4	-	8	-	1	-	-	11	1	25	1	59

Hibastatisztika: IV. d. osztály, 1979/80. /15-16-17. táblázat együtt/

18. táblázat

Csoport	Lét-szám	Szint.egység	J e l e n i d ő			M ú l t i d ő			Ige-idő-használat	Jövő-idő	Kötő-mód	Fel-szó-lító mód	Szen-vedő ige-rag.	"sich"-es igék	Fő-névi ige-név	zu + in-finitivus	Kongruencia állítmány - alany	Együtt
			tő-hang-vált.	nem tő-hang-vált.	módbeli segéd-ige + wissen	Prä-teri-tum	Per-fekt	P.per-fekt										
A	18	3 461	8	6	3	20	4	-	7	-	2	-	15	11	-	47	10	133
B	2	353	2	-	-	1	2	-	2	-	1	-	2	3	1	3	1	18
C	9	1 574	7	-	-	6	2	-	5	-	-	-	13	13	1	28	3	78
E-gyütt	29	5 388	17	6	3	27	8	-	14	-	3	-	30	27	2	78	14	229

Hibastatisztika: érettségi dolgozatok, IV. d. osztály, 1977/78.

19. táblázat

Csoport	Lét-szám	Szint.egység	J e l e n i d ő			M ú l t i d ő			Ige-idő-használat	Jövő idő	Kötő mód	Fel-szó-lító mód	Szen-vedő ige-rag.	"sich"-es igék	Fő-névi ige-név	zu + in-finitivus	Kongruencia állítmány - alany	Együtt
			tő-hang-vált.	nem tő-hang-vált.	módbeli segéd-ige + wissen	Prä-teri-tum	Per-fekt	P.per-fekt										
A	23	1 338	3	-	1	3	2	-	-	-	-	-	-	3	1	6	2	21
B	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
C	4	200	2	-	1	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	4	-	10
E-gyütt	27	1 538	5	-	2	4	2	-	-	-	-	-	2	3	1	10	2	31

Hibastatisztika: érettségi dolgozatok, IV. d. osztály, 1978/79.

20. táblázat

Csoport	Lét-szám	Szint.egység	J e l e n i d ő			M ú l t i d ő			Ige-idő-használat	Jövő idő	Kötő mód	Fel-szó-lító mód	Szen-vedő ige-rag.	"sich"-es igék	Fő-névi ige-név	zu + in-finitivus	Kongruencia állítmány - alany	Együtt
			tő-hang-vált.	nem tő-hang-vált.	módbeli segéd-ige + wissen	Prä-teri-tum	Per-fekt	P.per-fekt										
A	22	1 299	8	-	3	9	2	-	3	-	1	2	6	2	2	15	1	54
B	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
C	11	670	1	-	1	7	1	-	5	-	-	-	3	6	-	12	3	39
E-gyütt	33	1 969	9	-	4	16	3	-	8	-	1	2	9	8	2	27	4	93

Összesített hibastatisztika

21. tábla

Cso- port	A ta- nulók száma	Szint. egység száma	Az egy főre jutó szint. egység	J e l e n i d ő			M ú l t i d ő			Ige- idő- hasz- nálat	Jövő idő	Kötő- mód	Fel- szó- litó mód	Szen- vedő- ige- rag.	"sich"-es igék	Fő- névi ige- név	zu + in- finitivus	Kongruencia állítmány - alany	Együtt
				tő- hang- vált.	nem tő- hang- vált.	módbeli segéd- ige + wissen	Prä- teri- tum	Per- fekt	P.per- fekt										
A	114	17 361	152,28	108	7	13	105	111	33	14	65	7	12	56	24	10	90	23	678
B	16	2 498	156,12	2	-	-	12	13	7	5	5	1	-	7	8	1	4	2	67
C	45	9 791	217,57	22	-	4	28	37	18	11	28	-	11	40	28	1	49	7	284
E- gyütt	175	29 650	169,42	132	7	17	145	161	58	30	98	8	23	103	60	12	143	32	1029

IV. HIBAÉLEMLÉZÉS

A tanulók minősítése, a minősítésnek megfelelően elkészített táblázatok után a nyelvi normától eltérő formák, szerkezetek részletes ismertetésére és elemzésére teszünk most kísérletet a leíró nyelvtan grammatikai kategóriáinak sorrendjében.^{1/}

A dolgozat keretei nem teszik lehetővé valamennyi igei, igenévi szerkezettel kapcsolatos, a nyelvi normától eltérő megnyilatkozás elemzését. Így elemzésünk a morfoszintaktikai kérdések vizsgálatára korlátozódik.

Vizsgálódásunk középpontjában a német számrázású tanulók csoportja /A/ áll. Az A/ csoport hibáit követően folytatjuk a felsorolást a B/, illetve a C/ csoport jellegzetes hibáival. E két utóbbi csoportot kontrollcsoportként kezeljük.

Ezt követi a nyelvi normától eltérő forma és funkció használatának magyarázata a kutatások jelenlegi állása alapján.

Informátorok:

Muráth Márta 51 éves konyhai dolgozó, mágoosi lakos;

Muráth Ferenc 37 éves középiskolai tanár, mágoosi származású, pécsi lakos.

A "schwäbische Türkei" északi nyelvjárását beszélik /hesseni/.

^{1/}Karácsony Zsolt - dr. Tálasi Istvánné: Német nyelvtan a középiskolások számára
Tankönyvkiadó, Budapest, 1980.

Helbig, G. - Buscha, J.: Deutsche Grammatik
Ein Handbuch für den Ausländerunterricht
VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig
1972

Liebsch, H. - Döring, H.: Deutsche Sprache
Handbuch für den Sprachgebrauch
VEB Bibliographisches Institut, Leipzig
1978

Der Große Duden Neubearbeitung
17., neubearbeitete Auflage
VEB Bibliographisches Institut, Leipzig
1976

dr. Wild Katalin 41 éves adjunktus, babarci származású,
pécsi lakos.

A "Schwäbische Türkei" déli nyelvjárását beszéli
/"fuldai"/.

Utóbbiak foglalkoztak, illetve foglalkoznak falujuk nyelv-
járásának kutatásával.

Tankönyvirási és oktatási szempontokat figyelembe véve
nem közömbös a hibák minőség szerinti megoszlása a csoport-
tok között, nem kevésbé jelentős az okok megkeresése sem.
Fontos lehet számunkra azonban egy-egy hibafajta relativ
gyakorisága is a három csoporton belül.

Mivel a hat évfolyam 175 tanulója írásbeli munkáinak át-
vizsgálása során 29 650 szintaktikai egységbe nyertem be-
tekintést, a minta nagysága lehetőséget ad bizonyos követ-
keztetések levonására. Előbb azonban meg kell vizsgálni a
csoportosítás után kapott adatokat.

A mérésben részt vevő tanulók nagy száma /175/ lehetővé
tette, hogy a minősítés után kialakított mindhárom csoport-
ban külön-külön is elegendő elem álljon rendelkezésre.

A/ csoport	114
B/ csoport	16
C/ csoport	45
<hr/>	
Együtt	175

A csoportonként kapott korpuszok is megfelelő nagyságúak:

A/ csoport	17 361
B/ csoport	2 498
C/ csoport	9 791

szintaktikai egység.

A mérés szempontjából a legegyszerűbb az a helyzet, ha az
egyes tanulók teljesítménye tartalmában és terjedelmében
azonos. A nyelvtani gyakorlatok és a fordítások esetében
ez fennállt. Ebben az esetben elegendő lett volna megszá-
málni az elkövetett hibák számát.

Nem ez a helyzet azonban a fogalmazásokkal. A különböző terjedelemben elkészített leírások, jellemzések, elemzések stb. következménye az, hogy a korpuszok nagysága nem arányos a csoportok elemeinek számával.

Csoport	Az elemek		Szintaktikai egység		Az egy főre jutó szintaktikai egységek száma
	száma	%	száma	%	
A	114	65	17 361	58,6	152,28
B	16	9	2 498	8,4	156,12
C	45	26	9 791	33,0	217,57
Együtt	175	100	29 650	100,0	169,42

Mivel mind a megoszlási viszonzyszámok, mind pedig a csoportonkénti átlagok mutatják, hogy a vizsgált teljesítmények terjedelme nem azonos, nem elegendő a későbbiek során a hibák számát csoportonként megállapítani, figyelembe kell vennünk azoknak az elemeknek a számát is, amelyekben elvileg a vizsgált szempontból hiba követhető el.

Az A/ és B/ csoport átlagai között olyan csekély az eltérés /A/ csoport: 152,28, B/csoport 156,12/, hogy elhanyagolható.

Az A/ és C/ csoport átlagai ugyanakkor jelentősen eltérnek egymástól /A/ csoport: 152,28, C/ csoport 217,57/. Mivel vizsgálódásunk középpontjában az A/ csoport szerepel, ezért az A/ csoport átlagát tekintjük 100 %-nak.

$$\frac{217,57}{152,28} = 1,43$$

A kapott hányadost megszorozzuk százzal, és ekkor a következő eredményt kapjuk:

Ha az A/ csoport átlagát 100 %-nak tekintjük, akkor
a C/ csoport átlaga 143 %-nak tekinthető.

Ezt a megállapítást a későbbiekben az elemzés harmadik lépésénél, vagyis a hibafajták statisztikai adatainak csoportonkénti megállapításánál figyelembe kell vennünk.

IV.1. A jelen idő

/Cselekvő igeragozás, kijelentő mód/

IV.1.1. A nem tőhangváltozós igék
jelen idejének használata

IV.1.1.1. Fölösleges személyrag

A/ csoport /2 hiba/

/1/ In einem erbitterten Moment, als sie den Sohn verliert, +verfluchtet sie den Krieg. /A.IV.8.m./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.1.1.2. Személyrag elhagyása

A/ csoport /1 hiba/

/2/ Nur einem +geling die Flucht. /A.IV.6.m./

B csoport -

C/ csoport -

IV.1.1.3. Elbeszélő múlttra
emlékeztető képzés

A/ csoport /4 hiba/

/3/ "Er hat das Herz auf der Zunge"

Was er in seinem Herz +dachtet und spürt, das sagt er gleich. /A.I.14./

/4/ Dann kaufen sie ein, +gingen zum Friseur oder zum Schneider. /A.IV.6.c./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.1.1.4. A hibák forrása és csoportok
szerinti megoszlása

Az elkövetett hibák száma minimális: 7

Valamennyit az A/ csoportba tartozók követték el.

1. Nyelven belüli interferencia

/1/ +verfuchtet

/ 3/ +dachtet,

/4/ +gingen

2. Anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia

/2/ +geling - apokópa.

A tanulót befolyásolja a képzésben a beszélt nyelvjárás, amelynek sajátja a szóvéig magán- és mássalhangzók gyengébb ejtése, illetve elhagyása.

IV.1.2. Tőhangváltozás jelen időben

IV.1.2.1. Umlaut

IV.1.2.1.1. A tőhangváltozás hiánya

Egyes szám 2. és 3. személy

A/ csoport /31 hiba/

/5/ Du +ladest eine Freunde ins Theater ein. /A.I.14.c./

/6/ Nur du +tragst keinen Rock und Bluse. /A.I.14.c./

/7/ Sie +fährt mit dem Zug. /A.I.8.s./

/8/ Er +brat Fisch. /A.I.24.c./

/9/ Dieses Buch +gefallt mit. /A.I.9.e./

/10/ Eva +fällt etwas ein. /A.I.22.p./

/11/ Der Junge +schlägt den Kleinen. /A.I.22.p./

/12/ Der Tischler +schlägt den Nagel in das Holz. /A.I.18.f./

/13/ Nur Gerd +schläft noch nicht. /A.I.8.e./

/14/ Dort +hält der 35. /A.I.8.e./

/15/ Als erster +läuft Peter. /A.I.24.e./

/16/ Das Kind +verläuft sich. /A.I.22.p./

/17/ In der letzten Zeile, in einem erschreckenden Satz sagt Becher, wohin der deutsche Offizier +gerät, und has hat der Faschismus gemacht. /A.IV.8.m./

/18/ Er ist ein guter Mensch; er +trägt das Leben der jungen Menschen auf seinem Herzen. /A.IV.16.m./

/19/ Der Russe +grabt den Juden nicht +ein, ... /A.VII.4./

B/ csoport /2 hiba/

/20/ Der Russe +begrabt den Juden nicht. /B.IV.4.m./

C/ csoport /6 hiba/

/21/ Der Tischler +schlägt den Nagel ins Holz. /C.I.15.n./

/22/ Der Junge +fällt von dem Baum. /C.I.10.f./

/23/ Auch der Deutsche +begrabt den Deutschen. /C.IV.17.m./

/24/ Sie geht in die Küche und sieht gut, daß ihr Mann etwas gegessen hat, aber als er es nicht +verrat und sagt, ... /C.VII.33./

IV.1.2.1.2. Helytelen tőhangváltás

a > i; a > ie

A/ csoport /8 hiba/

- /25/ Ich +riete das Rätsel. /A.I.22.p./
/26/ Du +liedst sie zum Kaffee ein. /A.I.6.c./
/27/ Nur Gerd +schliff nicht. /A.I.9.e./
/28/ Dort +hielt der Bus. /A.I.9.e./
/29/ Im Fluß +liefert wenig Wasser. /A.IV.9.c./
/30/ Er ist ein fester Charakter und +liebt
Cipolla nicht beeinflussen. /A.VII.29./

B/ csoport -

C/ csoport /2 hiba/

- /31/ +Es +fielt der Schnee. /C.I.7.f./

IV.1.2.1.3. Nem tőhangváltós ige

Umlaut használata

A/ csoport /1 hiba/

- /32/ Die Frau +wächst auf. /A.VII.12./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.1.2.1.4. Múlt idejű /Präteritum/

forma helytelen használata

jelen idejű alak helyett

A/ csoport -

B/ csoport -

C/ csoport /3 hiba/

- /33/ Nur Gerd +schlief. /Präsens!/ /C.I.10.e./
/34/ Wenn man aus dem Vorzimmer geradeaus geht,
+geriet in ein Zimmer, das noch nicht ein-
gerichtet ist. /C.IV.12.a./
/35/ Brechts Mutter Courage und ihre Kinder +enthielt
reine Gesellschaftskritik. /C.V.5./

IV.1.2.1.5. Személyrag hiánya

A/ csoport /1 hiba/

/36/ Ich rate dem Schüler, täglich eine schriftliche Arbeit zu machen, und du +räts ihm, das nicht zu machen. /A.I.14.c./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.1.2.1.6. Személyrag és Umlaut hiánya

A/ csoport /1 hiba/

/37/ Er +lad sie zum Kaffee ein. /A.I.24.c./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.1.2.1.7. Többses szám

Tőhangzóváltozás helytelen alkalmazása

A/ csoport /8 hiba/

/38/ Ich backe Kuchen, und ihr +bäckt Torte. /A.I.22.e./

/39/ Ihr +lädt uns ein. /A.I.17.c./

/40/ Dort +halten die Busse 10 und 20. /A.I.18.c./

/41/ Mehrmals +läufen vor den Augen des Jungen die Schiefereien der Luxemburger und Belgier ab. /A.V.13./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.1.2.1.8. Többses szám

Személyrag hiánya

A/ csoport /7 hiba/

/42/ Ihr +brat Fisch. /A.I.25.c./

/43/ Ihr +lad sie zum Kaffee ein. /A.I.24.c./

/44/ Ihr +rat ihm das nicht zu machen. /A.I.21.c./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.1.2.1.9. Többes szám

Tőhangzóváltozás helytelen alkalmazása

Személyrag hiánya

A/ csoport /6 hiba/

/45/ Ihr +rät dem Schüler, täglich eine schriftliche Arbeit zu machen. /A.I.8.b./

/46/ Ich brate heute Fleisch und ihr +brät Fisch. /A.I.32.c./

/47/ Sie laden Maria zum Abendbrot ein, und ihr +läd sie zum Kaffee ein. /A.I.22.c./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.1.2.2. Brechung

IV.1.2.2.1. A tőhangváltozás hiánya

Egyes szám 2. és 3. személy

A/ csoport /12 hiba/

/48/ Du +zerbrechst das Glas. /A.I.14.c./

/49/ Sie +vergest nach Hause +gehen. /A.I.22.p./

/50/ In dieser Fabel +gescheht, daß die Nachtigall die Lerche fragt, warum sie so hoch fliegt, ... /A.II.29.a./

/51/ Sie +helft mir immer. /A.IV.22.f./

/52/ Wenn jemand die Eingangstür +betretet, ... /A.IV.12.a./

/53/ ... und Christian +sterbt mit seinen Problemen. /A.IV.3.b./

/54/ Sie +stiehlt Kohle und verkauft sie. /A.V.21./

/55/ Diese Gedanken können im Kopf des Alten herumgehen, als er dem Kleinen einen Kaninchenstall zu bauen +empfiehlt. /A.V.2./

/56/ Er +stiehlt. /A.VII.15./

/57/ Der Doktor +bergt ihn in seinem Haus. /A.VII.10.c./

/58/ Die Menschen wissen, wer Georg +helft, +helft sich selbst. /A.VII.30./

B/ csoport -

- C/ csoport /8 hiba/
/59/ Dieses Tier +freßt gut. /C.I.11.f./
/60/ Besonders gut +spricht Maria. /C.I.7.c./
/61/ Die dritte und vierte Zeilen ++vertreten
die menschlichen Gefühle, ... /C.III.2.a./
/62/ Der Krieg +steht die menschlichen Züge
aus dem Herzen heraus. /C.IV.24.m./
/63/ Bis Georg den falschen Paß bekommt, +verbergt
ihn ein Arzt. /C.V.16./

IV.1.2.2.2. A tőhangváltozás hiánya

Umlaut-ot idéző helyesírás

- A/ csoport /11 hiba/
/64/ Du +mäßt mich. /A.I.27.e./
/65/ Du +zerbrächst das Glas. /A.I.24.c./
/66/ Du +trätst in die Küche. /A.I.24.c./
/67/ Er +trät in die Küche. /A.I.24.c./
/68/ Auch sie ist gutherzig, und sie +hälft mir,
wenn sie kann. /A.IV.6.f./
/69/ ... und dadurch den Armen +hälft. /A.VII.4./

B/ csoport -

- C/ csoport /2 hiba/
/70/ Besonders viel +läst Andreas. /C.I.3.c./
/71/ Besonders gut +spricht Maria. /C.I.7.c./

IV.1.2.2.3. A tőhangváltozás helytelen
alkalmazása

Többes szám

- A/ csoport /13 hiba/
/72/ Ihr +zerbricht das Glas. /A.I.4.c./
/73/ Ihr +wirft den Ball. /A.I.17.c./
/74/ Ihr +wurft das Papier in den Mülleimer. /A.I.24.c./

B/ csoport -

- C/ csoport /1 hiba/
/75/ Sie +tritten in das Zimmer. /C.I.17.c./

IV.1.2.2.4. Személyrag hiánya

Többes szám

A/ csoport /4 hiba/

/76/ Ihr +tret in die Küche. /A.I.21.c./

/77/ Ihr +trät in die Küche. /A.I.24.c./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.1.2.2.5. A tőhangváltozás helytelen alkalmazása

Személyrag hiánya

Többes szám

A/ csoport /4 hiba/

/78/ Ihr +tritt in das Zimmer. /A.I.17.c./

/79/ Ihr +tritt in die Küche. /A.I.8.b./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.1.2.2.6. Funkciótévesztés

A/ csoport /1 hiba/

/80/ Ihr +zerbracht das Glas. /A.I.24.c./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.1.2.3. A hibák forrása és csoportok szerinti megoszlása

Az elkövetett hibák száma: 132

A/ csoport 108

B/ csoport 2

C/ csoport 22

A hibák zömét az A/ csoport tagjai követték el, minimális a B/ és C/ csoport hibaaránya.

1. Nyelven belüli interferencia

Formatévesztés

Egyik oka a német jelen idő többféle képzési lehetőségének egymásra hatása.

A/ csoport /69 hiba/

/5/ - /19/

/25/ - /30/

/37/

/38/ - /39/

/45/ - /47/

/48/ - /58/

/72/ - /73/

/78/ - /79/

B/ csoport /2 hiba/

/20/

C/ csoport /19 hiba/

/21/ - /24/

/31/

/59/ - /63/

/70/ - /71/

/75/

Funkciótévesztés

Oka az igealakok képzésében előforduló hangváltakozások egymásra hatása.

A/ csoport /1 hiba/

/78/

B/ csoport -

C/ csoport /3 hiba/

/33/ - /35/

2. Anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia

Formatévesztés

- Nagyon sok nyelvjárás /pl. a mágocsi/ nem használja a tőhangváltozásokat jelen időben /ugyanakkor a babarci igen!/. Ezért a formatévesztés másik oka vagy közvetlenül az anyanyelvi interferencia, vagy a bizonytalanságból eredően a helyestől eltérő hangváltakozás alkalmazása.

A/ csoport /81 hiba/

/5/ - /18/

/25/ - /30/

/37/

/38/ - /39/

/45/ - /47/

/48/ - /58/

/64/ - /69/

/72/ - /73/

/74/

/78/ - /79/

B/ csoport -

C/ csoport -

- A tőhangváltozás hiánya mellett még az igealakok nyelvjárásban való kiejtését is jelzik a helyesírási hibák.

A/ csoport /11 hiba/

/64/ - /69/

/68/ ... sie +hälft mir ...

- Nyelvjárási ismeretekre vezethető vissza a személyrag hiánya, a szóvégi gyenge ejtés, netán elhagyás következményeként.

A/ csoport /23 hiba/

/36/ - /37/

/42/ - /44/

/45/ - /47/

/76/ - /77/

/78/ - /79/

3. Hiperkorrekció^{2/}

Csak nyelvjárást beszélőknél fordult elő.

A/ csoport /3 hiba/

/32/ +wächt auf

/40/, /41/ +laufen

IV.1.3. A módbeli segédigék és a "wissen"

IV.1.3.1. A módbeli segédigék

A/ csoport /5 hiba/

/81/ Jetzt +könne ich von mir keine Photos
schicken. /A.I.17.f./

/82/ Du +könnst singen, aber brauchst nicht.
/A.I.19.g./

/83/ +Kannt er die Hausaufgaben nicht machen?
/A.I.17.f./

/84/ Sie +willen nicht, daß er in den Dreck
hineinfällt. /A.VII.19./

/85/ Wir +darfen es ihnen aber nicht als Sünde
annehmen. /A.VII.24./

B/ csoport -

C/ csoport -

^{2/} "Neben Interferenzfehlern /Transferfehler/ durch direkte Umsetzung/ sind auch die Fehler hyperkorrekter Bildungen von Bedeutung, die sekundär durch Übertragung bereits erlernter Regeln auf alle Fälle, bei denen sie falsch angewandt sind, entstehen."

Wegera, K., P., 1977. 20.

"hyperkorrekt: durch übertriebenes Streben nach Sprachrichtigkeit und gebildeter Ausdrucksweise verursachte sprachliche Fehlleistung /z.B. die hyperkorrekte Aussprache Treppe statt Treppe, Apfrikose statt Aprikose/." Conrad, R., 1975. 108.

IV.1.3.2. A "wissen"

- A/ csoport /8 hiba/
/86/ Ich +weiße, daß dein Name Eva ist. /A.I.4.h./
/87/ Ich +wisse, daß du krank bist. /A.I.24.f./
/88/ Er +weist es auch genau /A.IV.21.m./
/89/ Am Ende +weißt er schon, daß ihm eine wirkliche Gemeinschaft mit diesen Menschen auch in der Zukunft versagt ist. /A.IV.23.m./
/90/ Ein jeder +weißt aber in der Vergnügungsindustrie ... /A.IV.21.e./
/91/ Sie müssen kämpfen, aber sie +weißen es nicht, wofür und warum. /A.V.21./
/92/ Wir und auch das Soldatenweib +weißen .../A.VII.19./

B/ csoport -

- C/ csoport /4 hiba/
/93/ Heine +weißt, daß jetzt noch ein langer Winter kommt. /C.III.1.a./
/94/ Er wurde zum Tode verurteilt. Die Courage +weist nicht davon. /C.V.5./
/95/ Sogar die Gestapo +weißt von dem Kind. /C.VII.27./
/96/ Ich weiß nicht, aber ihr +weißt auch nichts. /C.I.1.c./

IV.1.3.3. A hibák oka és csoportonkénti megoszlása

Az elkövetett hibák száma: 5 + 12 = 17

Módbeli segédigék:	A/ csoport	5
	B/ csoport	-
	C/ csoport	-
"wissen"	A/ csoport	8
	B/ csoport	-
	C/ csoport	4

1. Nyelven belüli interferencia

Formatévesztés

A helytelenül alkalmazott személyrag magyarázható az intralingvisztikai interferenciával. A jelen időben megtanult személyragot alkalmazzák a kivételeknél is.

A/ csoport /3 hiba/

/83/

/88/ - /90/

B/ csoport -

C/ csoport /3 hiba/

/93/ - /96/

2. Anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia

Formatévesztés

A/ csoport /14 hiba/

A módbeli segédigék és a "wissen" ige használatában elkövetett hibák legnagyobb része az anyanyelvi interferenciára vezethető vissza.

Bár a -t személyrag alkalmazása a nyelven belüli interferenciára is visszavezethető - ezt bizonyítják a magyaroknál feljegyzett hibák -, a nyelvjárást beszélőknél azonban inkább az játszik szerepet, hogy a nyelvjárás is alkalmazza a -t személyraggal képzett alakokat.

Pl. a müssen, wissen igék esetében /Mágocs, Mohács, Babarc nem!/

A "wissen" ige külön érdekes abból a szempontból is, hogy az egyes szám harmadik személy -t személyraggal ellátott alakja valószínűleg a következőképpen alakult ki:

tes wást er nixt. /Mágocs/^{3/}

Das weiß der nicht.

A "der" mutatónévmás szó eleji "d" mássalhangzóját "t"-nek ejtik, és az előtte álló igéhez kapcsolják, ami a későbbiek folyamán személyragként rögzül.

^{3/}A fonetikus átírás dr. Wild, K. 1979. alapján

Az elmondottak alapján az A/ csoporton belül elkövetett személyrag-hibák a nyelven belüli interferencia mellett elsősorban az anyanyelvi interferenciának tudhatók be.

/83/

/88/ - /90/

A jelen időben elkövetett többi hibát első pillantásra magyarázhatnánk a nyelven belüli interferenciával. Közvetett hatását el is kell ismernünk. Közvetlen oka azonban a nyelvjárásban keresendő.

/81/ - /82/

- homogén gátlás - a "kennen" igével tévesztik össze, amelyben a tőhangzó /e/ zárt ejtése közelít az "ö" hanghoz.

/84/ - /85/

/86/ - /87/

/91/ - /92/

Az évszázadok folyamán végbement különböző hangtani jelenségek^{4/} következtében a módbeli segédigék és a "wissen"-nek nyelvjárási alakjai különböznek^{5/} a standard nyelv alakjaitól. Ez bizonytalanságot szül. Ez vezet aztán a legkülönbözőbb helytelenül képzett alak alkalmazásához.

^{4/}Manherz, K. 1977.

Muráth, F. 1969.

dr. Wild, K. 1979.

^{5/}Mágocsi nyelvhasználat:

/84/-hez: si wel tes n . /Sie wollen das nicht./

/85/-höz: Wir terf tes n . /Wir dürfen das nicht./

IV.1.4. Összefoglalás

A jelen időben elkövetett hibák száma: 156

Ebből a nem interferencia hatására fellépő hiba: 3

/A/ csoport!/.

A csoportok szerinti megoszlás

Cso- port	A ta- nulók száma	A h i b á k		H i b a f o r r á s			
				Interferencia		Nem interferencia	
		száma	átlaga	A h i b á k			
				száma	átlaga	száma	átlaga
A	114	128	1,12	125	1,09	3	0,02
B	16	2	0,11	2	0,11	-	-
C	45	26	0,57	26	0,57	-	-
E- gyütt	175	156	0,89	153	0,87	3	0,03

A szintaktikai egységek figyelembevételével módosított
eredmény

Cso- port	Szint. egység száma	Az egy főre jutó szint. egység	A ta- nulók száma	A h i b á k		H i b a f o r r á s					
						Interfe- rencia		Nem interfe- rencia			
				száma		átlaga		A h i b á k			
								száma	átlaga	száma	átlaga
A	17 361	152,28	114	128	1,12	125	1,09	3	0,02		
B	2 498	156,12	16	2	0,11	2	0,11	-	-		
C	9 791	217,57	45	26	0,40	26	0,40	-	-		
E- gyütt	29 650	169,42	175	156	0,80	153	0,78	3	0,02		

Ha a csoportátlagokat összehasonlítjuk a minta átlagával
és egymással, szembetűnik a különbség.

A B/ csoport hibaaránya minimális, véletlenszerűnek mondható.

Az A/ csoport hibaaránya durván számolva másfélszerese a szintaktikai egységeknek megfelelően módosított mintaátlagnak /0,80/, míg

a C/ csoport átlaga mindössze fele a minta átlagának.

Az A csoport átlaga pedig majdnem háromszorosa a C/ csoporténak.

A hibák okait keresve érdekes következtetésekre jutunk. Nehéz meghúzni a határvonalat a célnyelven belüli és az anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia között. Sok esetben a hiba elkövetése mindkettővel magyarázható, ami azt jelenti, hogy a mindkét kódot ismerők esetében a hibalehetőség hatványozottan jelentkezik. Ezt igazolják a fenti adatok is.

A feljegyzett hibák elkövetésében fontos szerepet játszik a célnyelven belüli interferencia.

A magyar és a német nyelv igealakjai annyira különböznek egymástól, hogy a magyar jelen idejű ige formai elemeinek közvetlen interferenciahatásairól nem beszélhetünk.

A nyelven belüli interferencia mellett fokozottan érvényesül az A/ csoporton belül az anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia hatása. A formatévesztést befolyásolják a nyelvjárások morfológiai, sőt fonetikai/fonológiai jellemzői is. Külön fel kell hívni a figyelmet az apokopára mint hibaforrásra.

Az interferencia hatására fellépő hibák mellett meg kell említenünk a hiperkorrekción is, amely ugyan kis számban /3/ fordult elő, mégis érdekes abból a szempontból, hogy kizárólag nyelvjárást beszélők követték el.

IV.2. Múlt idők

/Cselekvő igeragozás, kijelentő mód/

IV.2.1. Präteritum /Imperfekt, el-
beszélő múlt, egyszerű múlt/

IV.2.1.1. Gyenge igék /Schwache Verben/

IV.2.1.1.1. Helyes képzés, fölösleges
személyrag

A/ csoport -

B/ csoport /2 hiba/

/1/ Der Kunde +kauftet die Waren. /B.I.23.p./

/2/ Der Vater +heiztet den Ofen. /B.I.23.p./

C/ csoport /1 hiba/

/3/ ... +begrüßtet mich auch meine Familie. /C.I.16.b./

IV.2.1.1.2. Fölsleges ge- előképző

A/ csoport -

B/ csoport -

C/ csoport /2 hiba/

/4/ ... mußten wir nach Finsterwalde fahren,
wo wir +gewohnten. /C.I.5.a./

/5/ ... die +von dem +antimilitärisches System
+geflüchteten. /C.VII.6./

IV.2.1.1.3. Az egyszerű múlt képzése az
erős igék mintájára történt

A/ csoport /2 hiba/

/6/ Ich +saß mich. /A.I.27.f./ infinitivus: sich setzen

/7/ Ich +zog dieses Buch. /A.I.24.f./ infinitivus: zeigen

B/ csoport -

C/ csoport /1 hiba/

/8/ Der Bauer +besah das Feld. /C.VII.6./ infinitivus: besäen

IV.2.1.1.4. Helytelen szóképzés

A/ csoport -

B/ csoport -

C/ csoport /1 hiba/

/9/ ... und die Wiegen der Künste +zerbombierte ...
/C.IV.24.m./

IV.2.1.1.5. A hibák forrása és csoportok
szerinti megoszlása

Az elkövetett hibák száma: 9;

A/ csoport: 2

B/ csoport: 2

C/ csoport: 5

1. Nyelven belüli interferencia

A/ csoport /2 hiba/

/6/ +saß

/7/ +zog

Ismert, a nyelvben előforduló, más igétől kölcsönzött alakokat használnak a setzte, zeigte formák helyett.

B/ csoport /2 hiba/

/1/ +kauftet

/2/ +heiztet

Közvetlenül a német jelen idő hatása.

C/ csoport /5 hiba/

/3/ +begrüßtet

Közvetlenül a német jelen idő hatása.

/4/ +gewohnten

/5/ +geflüchteten

A több német múlt idő képzésének egymásrahatása.

/8/ +besah

Homogén gátlás.

2. Magyar nyelvi interferencia

B/ csoport /2 hiba/

/1/ +kauftet

/2/ +heiztet

Érvényesül a magyar múlt idő képzésének hatása is.

C/ csoport /4 hiba/

/3/ +begrüßtet

Érvényesül a magyar nyelvi interferencia is.

/4/ +gewohnten

/5/ +geflüchteten

A nyelven belüli interferenciát erősíti közvetetten a magyar és német múlt idő képzése között fennálló strukturális különbség.

IV.2.1.2.1. Tőhangzóváltoztatás hiánya, a képzés a gyenge igék mintájára történt

A/ csoport /44 hiba/

/10/ Ich +laufte sehr schnell hundert Meter. /A.I.13.p./

/11/ Der Postbeamte +wiegte das Paket. /A.I.8.p./

/12/ Ich +rufte den Arzt +wochentlich zweimal. /A.I.13.p./

/13/ Ich +schreibte die Aufgabe. /A.I.24.f./

/14/ Ich +kamte nach Hause. /A.I.14.f./

/15/ Die Mutter +ladete die Gäste ein. /A.I.22.p./

/16/ Wie hoch +steigte das Flugzeug? /A.I.4.p./

/17/ Am Morgen +steigten wir schon um 8 Uhr auf. /A.I.4.a./

/18/ Wie oft +schreite das kranke Kind in der Nacht? /A.I.4.p./

/19/ Das Kind +schlafte. /A.I.13.p./

/20/ Wie weit +getest du allein spazieren? /A.I.4.p./

/21/ Wie lange +bleibten Sie in Deutschland? /A.I.4.p./

/22/ Danach +fangte die Sommerferien an. /A.I.4.p./

/23/ Aber das +verderbte nicht die Sommerfrische, ...
/A.I.19.a./

/24/ Ludwig der Große +laßte die 1. Universität Ungarns
im 14. Jahrhundert +gebauen. /A.I.17.g./

- /25/ Er +schreibte einfach 4 oder 2teilige Strophen.
/A.IV.6.m./
- /26/ Die Menschen +leideten sehr viel. /A.IV.10.m./
- /27/ Tonio +wirbte um das Leben. /A.IV.27.b./
- /28/ Beide +sterbten, weil sie in Unehre nicht leben konnten. /A.IV.16.m./
- /29/ Höfel, der Gemartete, +legte auf dem Boden. /A.IV.7.m./
- /30/ Einst arbeiteten hier große Menschen wie Bach, Grünwald, Hölderlin, Sie +schafften im Frieden für den Frieden, voll menschlicher Gefühle, die dem deutschen Volk Ruhm brachten. /A.V.4./
- /31/ So +preiste er auch die Beziehungen zwischen Frau und Mann. /A.VII.24./
- /32/ Hier +befindete sich +eine Konzentrationslager, wo viele Kinder ermordet wurden. /A.VII.4./
- /33/ Die Zeitschriften +enthalteten die Gedanken der Novellisten ... /A.VII.4./
- A-fenti helytelen képzéshez még e-apokópa is járul. /1/
- /34/ Sie +vergest nach Hause +gehen. /A.I.22.p./
Infinitiv: vergessen
- B/ csoport /1 hiba/
- /35/ Ich +schreibte einen Brief. /B.I.12.c./
- C/ csoport /7 hiba/
- /36/ Ich +kam aus dem Zimmer. /C.I.7.f./
- /37/ Wir lachten und +unterhalteten uns viel, ... /C.I.5.a./
- /38/ Er +lag auf der Erde. /C.I.1.h./
- /39/ Er lebte und schrieb in einer Periode der Geschichte, welche kein einheitliches Bild +bietet, ... /C.IV.11.m./
- /40/ Er +leidete lange Jahre in dem Konzentrationslager Buchenwald. /C.IV.12.m./
- /41/ Dürrenmatt +rufte unsere Aufmerksamkeit auf sehr aktuelle und sehr wichtige Probleme auf. /C.V.10./

IV.2.1.2.2. A tőhangzó változtatás helyes,
ugyanakkor a gyenge igék min-
tájára -te, illetve -ete idő-
jel is járult az igéhez

A/ csoport /4 hiba/

/42/ Wie oft +verziehte er ihr, ... /A.I.14.p./

/43/ Wir +schriebten die Hausaufgabe. /A.I.8.f./

/44/ Er hatte nicht nur Augen, sondern er +sprachte
aus, was er gesehen hat. /A.IV.5.b./

B/ csoport /4 hiba/

/45/ Im Oktober 1855 +schriebte er das Gedicht "In der
Fremde". /B.III.3.a./

/46/ Anna Seghers, die deutsche Schriftstellerin +hielte
auch wie die anderen Dichter den Krieg ... /B.IV.4.m./

C/ csoport -

IV.2.1.2.3. A tőhangzó változtatás helytelen, a
gyenge igék mintájára -te, illetve
-ete időjel járult az igéhez

A/ csoport /2 hiba/

/47/ Wie weit +fällte der Apfel vom Baum? /A.I.4.p./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.2.1.2.4. Helytelen tőhangzó változtatás

A/ csoport /3 hiba/

/48/ ... und vergaß alle Sorgen, und so +stoß man
an den Felsen. /A.III.4.a./

/49/ ... wie sie hier die deutsche Märchentante, die
Puppenfee +empfang. /A.IV.8.m./

B/ csoport -

C/ csoport /1 hiba/

/50/ Aber mit großer am Ende ein Deutscher auch den
Deutschen ++eingrab. /C.VII.23./

IV.2.1.2.5. Helyes tőhangzó változtatás,
fölösleges személyrag

A/ csoport /9 hiba/

- /51/ Ich +bate ein Stück Brot. /A.I.4.f./
- /52/ Der Hase +lieft in den Wald. /A.I.8.p./
- /53/ Wie oft +schriet das kranke Kind in der Nacht? /A.I.17.f./
- /54/ Wie hoch +stiegt das neue Flugzeug? /A.I.17.f./
- /55/ Wie oft +verzieht er ihr? /A.I.17.f./
- /56/ Wie weit +fielt der Apfel von dem Baum? /A.I.17.f./
- /57/ Wie lange +schlieft das Kind? /A.I.17.f./
- /58/ Er +verlort 500 Ft. /A.I.28.f./
- /59/ Im Werk "Mario und der Zauberer" +grifft Thomas Mann die Frage der faschistischen Gefahr auf. /A.IV.7.b./

B/ csoport /4 hiba/

- /60/ Der Postbeamte +wogt das Paket. /B.I.23.p./
- /61/ Der Hase +lieft in den Wald. /B.I.29.p./
- /62/ Wie lange +schlieft das Kind? /B.I.23.p./
- /63/ Wie hoch +stiegt das neue Flugzeug? /B.I.23.p./

C/ csoport /4 hiba/

- /64/ Entschuldige mir, daß ich so lange nicht +schriebe, aber ... /C.I.15.g./
- /65/ Ich +liefe in die Apotheke. /C.I.7.p./
- /66/ Wie hoch +stiegt das neue Flugzeug? /C.I.7.p./

IV.2.1.2.6. Hélyes tőhangzó változtatás,
személyrag hiányzik

A/ csoport -

B/ csoport -

C/ csoport /1 hiba/

- /67/ Ihr +schlief in dem Bett. /C.I.10.f./

IV.2.1.2.7. Egyéb

A/ csoport /3 hiba/

/68/ Der Postbeamte +weg das Paket. /A.I.13.p./
Infinitivus: wiegen

/69/ Ich +ritt das Rätsel. /A.I.4.p./ infinitivus: raten

/70/ Wie oft +verzog er ihr? !/A.I.8.f./
Infinitivus: verzeihen

B/ csoport -

C/ csoport /2 hiba/

/71/ Wer +schnied das Brot? /C.I.7.c./

/72/ Das siebte Kreuz bleibt aber leer, einem
+geling die Flucht. /C.IV.12.m./

IV.2.1.2.8. A hibák forrása és csoportok
szerinti megoszlása

Az elkövetett hibák száma: 89

A/ csoport: 65

B/ csoport: 9

C/ csoport: 15

1. Nyelven belüli interferencia

A/ csoport /64 hiba/

Helytelen formaképzés

/10/ - /33/

/42/ - /44/

/47/

/48/ - /49/

/51/ - /59/

Homogén gátlás

/69/ - /70/

B/ csoport /9 hiba/

Helytelen formaképzés

/35/

/45/ - /46/

/60/ - /63/

2. Magyar nyelvi interferencia

Közvetetten kimutatható a magyar nyelv hatása is. A magyar nyelv a múlt időben az egyes szám 3. személy kivételével mindenütt használ személyragot.

Helytelen forma a fölösleges személyrag következtében:

A/ csoport /1 hiba/ - /51/

B/ csoport -

C/ csoport /2 hiba/ - /64/ - /65/

3. Anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia

- A legtöbb nyelvjárást beszélő vidéken használatos már az azelőtt ismeretlen Präteritum. Jellemzője, hogy az igék egyszerű múltját a gyenge igék mintájára képezik.

Ahol napjainkban sem használatos a Präteritum /pl. Babarc/, ott a forma ismerete szüli a bizonytalanságot, és ez is gyakran gyenge igealakok képzéséhez vezet az erős és rendhagyó igék esetében is.

A/ csoport /14 hiba/ - /10/ - /34/

/Összehasonlításképpen: a B/, C/ csoportban az ilyen típusú formatévesztés mindössze 8

Ez a bizonytalanság ugyanakkor kedvez a nyelven belüli interferencia kialakulásának is.

-e apokópa /1/

/34/ vergest

4. Egyéb

Elégtelen morfológiai ismeretekre vezethető vissza egy hiba.

A/ csoport /1 hiba/ - /68/

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.2.1.3. Rendhagyó igék /Unregelmäßige Verben/

1. Ebbe a csoportba tartoznak az ún. vegyes ragozású igék, amelyek Präteritum alakjukat többeli hangváltozással és -te időjellel képezik.Pl.: brennen: brannte

2. A rendhagyó igékhez tartoznak:

gehen: ging

sitzen: saß

stehen: stand

tun: tat

3. Az időbeli segédigék:

sein: war

haben: hatte

werden: wurde

4. A módbeli segédigék és a "wissen" ige.

A rendhagyó igék egyszerű múltjában elkövetett hibák:

IV.2.1.3.1. Vegyes ragozás

IV.2.1.3.1.1. Tőhangzó változtatás hiánya,
a képzés teljes mértékben a
gyenge igék mintájára történt

A/ csoport /4 hiba/

/73/ Der Briefträger +bringte täglich die Post. /A.I.22.p./

/74/ Seine Freundin, Lisaweta Iwanowa +nennte aber Tonio
+ein Bürger auf Irrwegen. /A.III.6.b./

/75/ ... und +denkte an die Kraft der Partei. /A.IV.7.m./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.2.1.3.1.2. Helyes tőhangzó változtatás,
ugyanakkor az időjel hiányzik

A/ csoport /1 hiba/

/76/ Sie +rann so schnell wie möglich nach Hause.
/A.I.4.p./

B/ csoport -

C/ csoport /2 hiba/

/77/ Heine +verbrach die Sommermonate am Nordsee.
/C.III.18.a./

/78/ Man darf nicht vergessen, daß es einmal ein Krieg
war, +der nur Witwenschleier der Frauen +brach.
/C.IV.24.m./

IV.2.1.3.1.3. Helyes tőhangzó változtatás,
-e apokópa

Kizárólag az A/ csoportban /5 hiba/

/79/ Sie +rannt nach Hause. /A.I.18.p./

/80/ Das Mädchen +erkannt aber den menschlichen
Wert des Mannes. /A.IV.21.m./

/81/ Sie +bracht sie auf einen Platz, wo die Sonne
warm schien. /A.IV.29.m./

IV.2.1.3.1.4. Helyes képzés,
fölösleges személyrag

A/ csoport -

B/ csoport /1 hiba/

/82/ Der Briefträger +brachtet täglich die Post. /B.I.23.p./

C/ csoport /1 hiba/

/83/ Hier +verbrachteten wir eine Woche, ... /C.I.3.d./

IV.2.1.3.2. Rendhagyó igék

A/ csoport -

B/ csoport -

C/ csoport /2 hiba/

/84/ ... dann +gangen wir nach Hause. /C.I.3.a./

/85/ Er erfährt, daß seine Eltern damals, als er noch
an der Front war, Selbstmord ++begangen. /C.VII.23./

IV.2.1.3.3. Időbeli segédigék

Fölösleges személyrag, amely
esetenként helyesírási hibá-
val párosul

A/ csoport /16 hiba/ - valamennyi a "sein" ige Prä-
teritum alakjának képzése
során keletkezett.

/86/ Vom 6. August bis zum 22. August +ware ich in
der DDR. /A.I.20.a./

/87/ Ich ++wahre mit meinen Eltern in Magyarhertelend.
/A.I.9.a./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.2.1.3.4. A módbeli segédigék

IV.2.1.3.4.1. Az Indikativ Präteritum

képzésekor fellépő ö > o

és ü > u tőhangzóváltozás

figyelmen kívül hagyása

A/ csoport /12 hiba/

/88/ Wir +könnten baden gehen, ... /A.I.25.a./

/89/ Das Wetter war nicht schön, und wir +könnten
selten baden gehen. /A.I.19.a./

/90/ Dort +müßten wir immer deutsch reden. /A.I.19.a./

/91/ Wir ++müsten so tanzen, daß zwischen +unsere
Nase eine Streichholzschachtel war. /A.I.25.a./

/92/ Mit dem Tiergewand +könnte er besser
charakterisieren. /A.II.26.a./

/93/ An dem schönen Frühlingssonntag +dürfte ich
auch einen Ausflug machen. /A.IV.27.f./

/94/ Anna Seghers lernte während ihrer Studien viele
Menschen kennen, die aus ihrer Heimat wegen des
Aufkommens des Faschismus flüchten +müßten.
/A.IV.1.m./

/95/ Sie +könnten lachen, weinen wie die Kinder.
/A.V.14./

/96/ Während ihrer Studien lernte sie solche Menschen kennen, die wegen des Faschismus +ihre Länder verlassen +müßten. /A.VII.10./

/97/ Aber es wurde schon dunkel+ und der Bub +müßte +vort von hier. /A.VII.16./

/98/ Sie +müßten übermenschliche Schmerzen aushalten. /A.VII.16.7

B/ csoport -

C/ csoport /3 hiba/

/99/ Die Schriftsteller gingen +im Exil, weil sie sich in ihrer Heimat nicht zurechtfinden +könnten. /C.VII.2./

/100/ Nach dem Krieg +könnten die Schriftsteller, die im Ausland lebten in +ihrer Heimat zurückkehren. /C.VII.2./

/101/ In ihrem anderen Roman "Die Gefährten" schreibt sie über Kommunisten, die ihr Land verlassen +müßten. /C.VII.27./

IV.2.1.3.5. A hibák forrása és csoportok szerinti megoszlása

Az elkövetett hibák száma: 47

A/ csoport: 38

B/ csoport: 1

C/ csoport: 8

1. Nyelven belüli interferencia

Formatévesztés

A/ csoport /16 hiba/

- A gyenge igék elbeszélő múltjának hatása

/73/ - /75/

- A főnévi igenév tőhangzójának átvitele az elbeszélő múltba

/88/ - /98/

B/ csoport /1 hiba/

A jelen idő hatására személyrag használata

/82/

C/ csoport /8 hiba/

- Az erős igék elbeszélő múltjának hatása
/77/ - /79/
- A gyenge igék elbeszélő múltjának hatása
/83/
- A múlt idők közötti Ablaut-váltakozás
hatása /84/ - /85/
- A főnévi igenév tőhangzójának átvitele
az elbeszélő múltba
/99/ - /101/

2. Anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia

Nagy számban jelentkezik.

Formatévesztés

A/ csoport /37 hiba/

- A gyenge igék mintájára képzett elbeszélő múlt a rendhagyó igék esetében nem csupán a nyelven belüli interferenciára vezethető vissza. A nyelvjárást beszélők is használnak ilyen alakokat.

/74/ - /75/

- A módbeli segédigék feljegyzett alakjainak /88/ - /98/ képzésében a nyelvjárás hangtani sajátosságai játszanak elsősorban szerepet, annak ellenére, hogy potenciálisan a nyelven belüli /infinitivus - Präteritum/ interferencia hatása is fennáll. Ebből homogén gátlás

/88/, /89/, /92/, /95/

A +könnte alakot a kennen ige első múltjának hatására /kennte, Mágocs/ képezik, amelynek zárt tőhangzója közelít az ö hanghoz.

Hangtani jelenség a háttere a +müßte alakoknak is.

/90/, /91/, /94/, /96/, /97/, /98/

A nyelvjárás a mist alakot használja. Ugyanakkor a nyelvjárást ismerők tudják, hogy a középfelnémet ü a nyelvjárásban i /hid "hüten", hipš "hübsch"/^{6/}

Az átalakítás eredménye: +müßte.

- A "sein" ige elbeszélő múltja:

+ware, +wahre

a nyelvjárást tükrözi.

/86/ - /87/

- -e, -te apokópa

/76/

/79/ - /81/

A legtöbb hiba jelen esetben a nyelvjárási ismereteknek tudható be /37/, jóllehet közülük néhány elkövetését /16/ egyidejűleg a nyelven belüli interferencia is befolyásolta.

IV.1.2.4. Összefoglalás

Az elbeszélő múltban észlelt hibák összege abszolút számokban kifejezve 145.

Ezen belül a nem interferenciából eredő hiba 1, elhanyagolható.

A csoportonkénti megoszlás

Csoport	A tanulók száma	A h i b á k	
		száma	átlaga
A	114	105	0,92
B	16	12	0,75
C	45	28	0,62
Együtt	175	145	0,82

A szintaktikai egységek figyelembevételével módosított csoportok szerinti megoszlás

Csoport	Szint. egység száma	Az egy fő- re jutó szint.egys.	A tanulók száma	A h i b á k	
				száma	átlaga
A	17 361	152,28	114	105	0,92
B	2 498	156,12	16	12	0,75
C	9 791	217,57	45	28	0,43
Együtt	29 650	169,42	175	145	0,73

A csoportátlagok jobban közelítenek a minta átlagához, mint a jelen időben:

A minta átlaga: 0,73

A/ csoport átlaga: 0,92

B/ csoport átlaga: 0,75

C/ csoport átlaga: 0,43

A B/ csoport átlaga azonosnak mondható az egész minta átlagával. Az A/ csoport átlaga /0,92/ pedig több mint kétszerese a C/ csoporténak /0,43/.

A hibák okait összegezve elmondhatjuk, hogy elmosódnak a határok a célnyelven belüli és az anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia között. Sok esetben most is beszélhetünk mindkettő együttes hatásáról, bár jelen esetben konkrétan mutathattuk ki az anyanyelvi interferencia hatását, amelyet helyenként, de nem minden esetben erősített a célnyelven belüli interferencia.

Az A/ csoport 105 hibát követett el, ebből 88 /84 %/ vezethető vissza az anyanyelvi interferenciára.

IV.2.2. Perfekt és Plusquamperfekt

/I. összetett múlt,
II. összetett múlt/

IV.2.2.1. A befejezett melléknévi igenév

/Partizip Perfekt/ képzésében
elkövetett hibák

IV.2.2.1.1. A gyenge igék befejezett
melléknévi igeneve

IV.2.2.1.1.1. Az erős igék mintájára
-en utóképző

A/ csoport /13 hiba/

- /1/ Der Vater hat den Ofen +geheizten. /A.I.17.p./
- /2/ Der Kunde hat die Waren +gekauften. /A.I.8.p./
- /3/ Ich habe das Buch +gezeigten. /A.I.8.f./
- /4/ Wir haben oftmals +gebade. /A.I.14.a./
- /5/ Dort haben wir uns sehr gut +geföhlen. /A.I.17.a./
- /6/ Wir haben uns schlafen +gelegen. /A.I.28.b./
- /7/ Ich hatte das Buch +gezeigten. /A.I.8.f./
- /8/ Aber seine Kraft hat schon +versagen. /A.IV.22.m./
- /9/ Während des Studiums kam sie mit vielen Menschen zusammen, die aus ihrer Heimat +geflüchten sind. /A.V.22./

B/ csoport -

C/ csoport /2 hiba/

- /10/ Der Vater hat den Ofen +geheizten. /C.I.7.p./
- /11/ In Berlin +haben wir +gelanden. /C.I.5.a./

IV.2.2.1.1.2. Fölösleges ge- előképző

A/ csoport /2 hiba/

- /12/ Ich bin nicht so weit +gespaziert. /A.I.13.p./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.2.2.1.1.3. Az igeőben hangváltozás
alkalmazása

A/ csoport /2 hiba/

/13/ Ich habe dieses Buch +gezogt. /A.I.24.f./

/14/ Ich hatte dieses Buch +gezogt. /A.I.24.f./

IV.2.2.1.1.4. Kontrakció

A/ csoport /1 hiba/

/15/ Aber um 6 Uhr haben wir +zamepackt, ... /A.I.4.a./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.2.2.1.1.5. Egyéb
Morfológiai ismeretek
hiánya

A/ csoport /1 hiba/

/16/ Er hat uns immer +nachahmen. /A.I.17.a./

B/ csoport -

C/ csoport /1 hiba/

/17/ Wir haben auch Erfurt und Weimar +besichtigten.
/C.I.5.a./

IV.2.2.1.2. Az erős igek befejezett
melléknévi igeneve

IV.2.2.1.2.1. Fölösleges ge- előképző

A/ csoport /2 hiba/

/18/ Die tschechoslowakische und der polnische Minister-
präsident haben gestern ein Protokoll +unter-
geschrieben. /A.IV.21.d./

B/ csoport -

C/ csoport /2 hiba/ - ua.

IV.2.2.1.2.2. A gyenge igék mintájára
-t utóképző

A/ csoport /5 hiba/

- /19/ Aber der Löwe ist +weggelauft. /A.I.13.s./
/20/ Ich +habe nach Hause +gekommen. /A.I.14.f./
/21/ Danach haben wir +abgewascht. /A.I.4.a./
/22/ Die Mutter hat die Gäste +eingeladet. /A.I.22.p./

B/ csoport /4 hiba/

- /23/ Ich +habe um 8 Uhr +gekommen. /A.I.12.c./
/24/ In Bechers Werk hat man den Deutschen
+begrabt. /B.IV.19.m./

C/ csoport /8 hiba/

- /25/ Dann bin ich nach Hause +gekommen. /C.I.31.a./
/26/ Ich habe +dem +Junge +gerufen. /C.I.10.f./
/27/ Ich +hatte viel +gelaufen. /C.I.10.f./
/28/ Ich hatte im Bett +geschlafen. /C.I.10.f./

IV.2.2.1.2.3. Helyes töhangváltás,
-t utóképző

A/ csoport /9 hiba/

- /29/ Wie oft hat das kranke Kind in der Nacht
+geschriet? /A.I.22.p./
/30/ Wie lange sind Sie in Deutschland +gebliebt?
/A.I.4.p./
/31/ Wie oft hatte er +verzieht? /A.I.22.p./
/32/ Er hat im Werk das Proletariat als Totengräber
der alten deutschen Reaktion +besungt. /A.III.21.a./
/33/ Sie wagen nicht von den Kartoffeln zu essen, weil
er es ihnen +verbotet hat. /A.VII.11./

B/ csoport -

C/ csoport /9 hiba/

- /34/ Die Mutter hat dem Vater +verzieht. /C.I.10.f./

IV.2.2.1.2.4. A töhangváltoztatás hiánya,
-t utóképző

A/ csoport /18 hiba/

- /35/ Du hast die Hausaufgabe +geschreibt. /A.I.4.f./
/36/ Er hat ihn +gebittet, daß er +ein Buch geben soll.
/A.I.8.h./
/37/ Wie oft hat das kranke Kind +geschreiet? /A.I.8.f./
/38/ Dann habe ich zu Hause +für meine Mutter +gehelft.
/A.I.24.a./
/39/ Wir sind in Deutschland zwei Wochen lang +gebleibt.
/A.I.13.p./
/40/ Wie hoch +hat das neue Flugzeug +gesteigt? /A.I.14.p./
/41/ Der Postbeamte hat das Paket +gewiegt. /A.I.18.p./
/42/ ... wie oft hat sie ihm +verzeicht? /A.I.9.p./
/43/ Ich hatte einen Brief +geschreibt. /A.I.13.c./
/44/ Daß sie ihren Sohn +verliert hat, ... /A.IV.10.m./
/45/ Sein Fehler ist, daß er seine Erfindungen überhaupt
+erfindet hat. /A.V.12./
/46/ Die Leute, die +von dem Faschismus viel +geleidet
haben, ... /A.VII.16./

B/ csoport /3 hiba/

- /47/ +Mir hat ein Hund +gebeißt. /B.I.12.f./
/48/ Ich hatte einen Brief +geschreibt. /B.12.c./

C/ csoport /2 hiba/

- /49/ Ich habe +ein Brief +geschreibt. /C.I.10.f./
/50/ Der Postbeamte hat das Paket +gewiegt. /C.I.3.p./

IV.2.2.1.2.5. Helytelen töhangváltoztatás,
-t utóképző

A/ csoport /4 hiba/

- /51/ Wie schnell +hast du +geläuft? /A.I.14.p./

B/ csoport /1 hiba/

- /52/ ... aber sein ganzes Leben und seine ganze Dichtung
ist von romantischen Gefühlen +durchdrängt. /B.III.19.a./

C/ csoport -

IV.2.2.1.2.6. Tőhangváltás hiánya

A/ csoport /12 hiba/

/53/ Der Postbeamte hat das Paket +gewiegen. /A.I.8.p./

/54/ Das Flugzeug ist über die Stadt +gefliegen.
/A.I.13.p./

/55/ Der Hund hat sie +gebeißen. /A.I.8.h./

/56/ Das kranke Kind hat oft +geschreien. /A.I.13.p./

/57/ Wie hoch +hatte das neue Flugzeug +gesteigen? /A.I.8.f./

B/ csoport -

C/ csoport /1 hiba/

/58/ Nur ein Kreuz bleibt leer, weil die Flucht nur
einem +gelingen ist. /C.VII.2./

IV.2.2.1.2.7. Helytelenül alkalmazzott
tőhangváltás

A/ csoport /4 hiba/

/59/ Der Hase ist in den Wald +geloffen. /A.I.4.p./

/60/ Dieser Mann hat +sein Pflicht +getun. /A.I.14.p./

/61/ Ich habe das Rätsel +geritten. /A.I.28.p./

/62/ Der Hase +hat in den Wald +geliefen. /A.I.18.p./

B/ csoport -

C/ csoport /1 hiba/

/63/ Sie waren sehr enttäuscht, als sie +erfahren haben,
daß die Heilige Allianz die alte Ordnung wieder
herstellen will. /C.III.17.a./

IV.2.2.1.2.8. -n, -en utóképző elhagyása

A/ csoport /1 hiba/

/64/ Ich hatte das ~~Rätsel~~ +gerate. /A.I.22.p./

B/ csoport /1 hiba/

/65/ Der Junge hatte ein Lied +gepfiff. /B.I.23.p./

C/ csoport -

IV.2.2.1.2.9. Az ún. "Ersatzinfinitiv"
helyett befejezett mellék-
névi igenév alkalmazása

A/ csoport /1 hiba/

/66/ Für das Mittagessen habe ich immer kochen
+geholffen. /A.I.22.a./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.2.2.1.2.10. Egyéb
Morfológiai ismeretek
hiánya

A/ csoport /1 hiba/

/67/ Ich bin aus der Schule +gekomnten. /A.I.13.c./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.2.2.1.3. A rendhagyó igék befejezett
melléknévi igeneve

IV.2.2.1.3.1. A tőhangzó változtatás hiánya,
a képzés a gyenge igék mintá-
jára történt

A/ csoport /6 hiba/

/68/ Den ganzen Tag haben wir dort +verbringt. /A.I.25.g./

/69/ Der Briefträger hat täglich die Post +gebringt.
/A.I.8.p./

/70/ Sie ist so schnell wie möglich nach Hause +gerennt.
/A.I.4.p./

IV.2.2.1.3.2. Helyes tőhangváltás
-t utóképző

A/ csoport /1 hiba/

/71/ ... +hast du +gegangt? /A.I.14.p./

B/ csoport -

C/ csoport /1 hiba/

/72/ Ich +habe nach Hause +gegangt. /C.I.10.f./

IV.2.2.1.3.3. Fölösleges -et,
-en utóképző

A/ csoport /2 hiba/

/73/ Ich habe bei ihnen eine Woche +verbrachtet.
/A.I.8.a./

/74/ Der Briefträger hat die Post täglich +gebracht.
/A.I.22.p./

B/ csoport /1 hiba/

/75/ Mit meiner Briefpartnerin haben wir drei wunderbare Tage in Ungarn +verbrachtet. /B.I.23.a./

C/ csoport -

IV.2.2.1.3.4. A ge- előképző hiánya

A/ csoport -

B/ csoport -

C/ csoport /1 hiba/

/76/ Sie +haben so schnell wie möglich nach Hause +rannt. /C.I.7.p./

IV.2.2.1.3.5. Egyéb

A/ csoport /2 hiba/

/77/ Ich habe an ein solches Buch +gedankt.
Infinitivus: denken. /A.I.25./

/78/ Der Briefträger hat täglich die Post +gebrongen.
/A.I.4.p./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.2.2.2. A "haben" és a "sein" időbeli segédigék alkalmazása a két összetett múltban

IV.2.2.2.1. A "sein" segédige helytelen alkalmazása a "haben" helyett

A/ csoport /3 hiba/

/79/ Wann ist das Fußballspiel auf dem Sportplatz begonnen? /A.I.28.f./

/80/ Heinrich Heines Leben fällt in eine Übergangszeit; der Verfall der alten und die Geburt einer neuen Ordnung +ist mit der Französischen Revolution von 1789 begonnen. /A.III.12.a./

B/ csoport -

C/ csoport /4 hiba/

/81/ Sie +sind mir sehr gut gefallen. /C.I.5.a./

/82/ Meine Briefpartnerin +ist in Erfurt gewohnt. /C.I.2.f./

/83/ Dieser Mann +ist seine Pflicht getan. /C.I.7.p./

/84/ Wer von euch +ist am besten geschwommen? /C.I.5.p./

IV.2.2.2.2. A "haben" segédige helytelen
alkalmazása a "sein" helyett

A/ csoport /54 hiba/

/85/ Dann +hat unser Chor nach Csillebérc gefahren. /A.I.17.a./

/86/ Dort +habe ich mit meiner Freundin nach Wieland gelaufen. /A.I.17.a./

/87/ Sie +hat so schnell wie möglich nach Hause gerannt. /A.I.13.p./

/88/ Ich +habe nach Hause +gekommen. /A.I.14.f./

/89/ Wie weit +hast du allein spazieren +gegangen? /A.I.14.p./

/90/ Wie weit +hat der Apfel vom Baum gefallen? /A.I.9.p./

/91/ Wie hoch +hat das neue Flugzeug gestiegen? /A.I.17.f./

/92/ Wie lange +haben Sie in Deutschland geblieben? /A.I.17.f./

/93/ Die Moschee +hat aus der Türkenzeit zurückgeblieben. /A.I.17.g./

/94/ Wie schnell +hattest du +gelaufen? /A.I.4.p./

/95/ Wie hoch +hatte das neue Flugzeug gestiegen? /A.I.9.p./

/96/ Ich +hatte in die Apotheke gelaufen. /A.I.14.p./

/97/ Wie schnell +hattest du hundert Meter gelaufen? /A.I.22.p./

/98/ Ich +hatte zu dir +gekommen. /A.I.24.f./

B/ csoport /10. hiba/

- /99/ Ich +habe um 8 Uhr +gekommt. /B.I.12.c./
/100/ Wie hoch +hat das neue Flugzeug gestiegen?
/B.I.23.p./
/101/ Der Hase +hat in den Wald gelaufen. /B.I.29.p./
/102/ Wie lange +hatten Sie in Deutschland geblieben?
/B.I.29.p./
/103/ In +der siebten Kreuz erfahren wir, daß die
Flucht 6 Leuten gelungen +hat. /B.IV.19.m./

B/ csoport /23. hiba/

- /104/ Ich +habe aus der Schule +gekommt. /C.I.10.f./
/105/ Ich +habe nach Hause +gegangen. /C.I.10.f./
/106/ Sie +haben so schnell wie möglich nach Hause
+gerannt. /C.I.7.p./
/107/ Der Junge +hat von dem Baum +gefallen. /C.I.10.f./
/108/ Im Frühling +haben die Pflanzen schnell gewachsen.
/C.I.7.p./
/109/ In Berlin +haben wir +gelandet. /C.I.5.a./
/110/ Wie schnell +hattest du gelaufen? /C.I.3.p./
/111/ Sie +hatten mit dem Vater gekommen. /C.I.1.f./
/112/ Wie lange +hatten Sie in Deutschland geblieben?
/C.I.3.p./

IV.2.2.3. A hibák oka és csoportonkénti megoszlása

Az analitikus múlt időkben elkövetett hibák száma: 219

A/ csoport: 144

B/ csoport: 20

C/ csoport: 55

Bár a csoportok létszámához viszonyítva a hibaarány sokkal kiegyenlítettebb, mint az előző esetekben, mégis elmondhatjuk, hogy most is az A/ csoport hibaaránya a legmagasabb.

1. Nyelven belüli interferencia

Formatévesztés

A/ csoport /60 hiba/

- Egyik oka a több múlt idő megléte a német nyelvben és a több múlt időn belül is a többféle képzési lehetőség - 45 hiba

/1/ - /9/
/12/
/20/ - /22/
/29/ - /33/
/35/ - /40/
/42/ - /46/
/62/
/68/ - /69/
/71/

- A jelen idő hatása - 13 hiba

/53/ - /57/
/60/

- Homogén gátlás - 2 hiba

/61/, /77/

B/ csoport - 7 hiba

- A múlt idők és képzési formáik egymásra hatása - 7 hiba

/23/ - /24/
/47/ - /48/

C/ csoport - 26 hiba

- A múlt idők és képzési formáik egymásra hatása - 25 hiba

/10/ - /11/
/25/ - /28/
/34/
/49/ - /50/
/63/, /72/

- A jelen idő hatása - 1 hiba

/58/

Funkciótévesztés

Valamennyit az időbeli segédigék használatánál követték el.

A/ csoport /36 hiba/
/85/, /87/ - /93/
/95/, /98/

B/ csoport /10 hiba/
/99/ - /103/

C/ csoport /27 hiba/
/81/ - /84/
/104/ - /112/

2. Anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia

A/ csoport /36 hiba/
36 hiba vezethető vissza egyértelműen a nyelvjárási ismeretekre.

Formatévesztés /17 hiba/

- Mivel a nyelvjárás eredetileg csak analitikus múlt időt ismert és ma is főleg azt használ, így az interferencia csak egyes, a nyelvi normától eltérően használt igealakok esetében jelentkezik, amelyek magukban is csak egy-egy vidék nyelvjárásában fordulnak elő, nem valamennyiben.

Az egyes nyelvjárásokban előforduló alakok /14 hiba/:

/13/-/14/, /18/-/19/, /21/, /41/,
/46/, /59/, /70/, /78/

- A kontrakció is a nyelvjárás sajátja /1 hiba/
/15/ + zamgepackt

- Apokópa /1 hiba/
/64/ + gerate

- A nyelvjárás nem ismeri az igét, mást használ helyette, ez szüli a bizonytalanságot /2 hiba/

/29/ + geschriet

/39/ + geschreit

Helyette a "kreischen" igét használja.

Funkciótévesztés /19 hiba/

A nyelvjárás a mai német nyelvi normának megfelelően használja az időbeli segédigéket. Néhány kivétel akad csupán: - 18 hiba

- /86/, /94/, /96/, /97/ - a "laufen" igével használatos a "haben" segédige
- A "beginnen" ige a nyelvjárásban nem használatos, innen ered az időbeli segédigével kapcsolatos bizonytalanság: /79/, /80/
Helyette az "anfangen" igét használják.
- A nyelvjárás az "Ersatzinfinitiv" helyett befejezett melléknévi igenevet használ
/Mágocs/: - 1 hiba /66/

3. Egyéb

Egyértelműen nem megfelelő morfológiai ismeretekre visszavezethető hibák

A/ csoport /8 hiba/

/16/, /51/, /67/, /73/ - /74/

B/ csoport /3 hiba/

/52/, /65/, /75/

C/ csoport /2 hiba/

/17/, /76/

Valamennyi hiba együtt a csoportok szerinti megoszlás szerint

A hibák száma: 219

Ebből a nem interferencia hatására fellépő hiba: 13.

Csoport	A tanulók száma	A h i b á k		H i b a f o r r á s			
				Interferencia		Nem interferencia	
		száma	átlaga	A h i b á k			
				száma	átlaga	száma	átlaga
A	114	144	1,26	136	1,19	8	0,07
B	16	20	1,25	17	1,06	3	0,18
C	45	55	1,22	53	1,17	2	0,04
Együtt	175	219	1,25	206	1,17	13	0,07

A szintaktikai egységek figyelembevételével módosított csoportok szerinti megoszlás

Csoport	Szint. egység száma	Az egy főre jutó szint. egység	A ta- nulók száma	A hibák		H i b a f o r r á s			
						Interferencia		Nem interferencia	
				szá- ma	átla- ga	A h i b á k			
						száma	átlaga	száma	átlaga
A	17 361	152,28	114	144	1,26	136	1,19	8	0,07
B	2 498	156,12	16	20	1,25	17	1,06	3	0,18
C	9 791	217,57	45	55	0,85	53	0,81	2	0,02
Együtt	29 650	169,42	175	219	1,12	206	1,05	13	0,06

A csoportok átlaga megközelíti a minta átlagát, az A/ csoport átlaga másfélszerese a C/ csoporténak. Viszonylag nagyobb a nem interferenciából eredő hibák száma, bár még most is elhanyagolható. A legfőbb hibaforrás a nyelven belüli interferencia, az A/ csoport hibáinak 69 %-a /100 hiba/. Az A/ csoport hibáinak 25 %-a /36 hiba/ vezethető vissza a nyelvjárási ismeretekre.

IV.3. A jövő idők

/Cselekvő igeragozás, kijelentő mód/

IV.3.1. Futur I.

IV.3.1.1. A főige jelen idejű főnévi igeneve

A/ csoport /6 hiba/

/1/ Dieser Mann wird seine Pflicht +tan. /A.I.8.p./

/2/ Wie hoch wird das neue Flugzeug +stiegen? /A.I.18.p./

/3/ Wie oft wird er ihr +verziehen? /A.I.18.p./

/4/ Wie lange werden Sie in Deutschland +blieben?
/A.I.18.p./

/5/ Dieser Mann wird seine Pflicht +taten. /A.I.14.p./

/6/ Das Kind wird einen Kranz +bunden. /A.I.27.i./

B/ csoport -

C/ csoport /1 hiba/

/7/ Wie schnell +wirdst du hundert Meter +gelaufen?
/C.I.5.p./

IV.3.1.2. A "werden" ragozása

A/ csoport /9 hiba/

/8/ Wie weit +wirdst du allein spazieren gehen?
/A.I.8.f./

B/ csoport -

C/ csoport /1 hiba/

/9/ Wie schnell +wirdst du hundert Meter +gelaufen?
/C.I.5.p./

IV.3.1.3. Egyéb

Nem megfelelő morfológiai ismeretek

A/ csoport /3 hiba/

/10/ Wie lange werden Sie in Deutschland +geblieben
werden? /A.I.17.f./

/11/ Diese Pilze +wird ihr essen. /A.I.25.g./

/12/ Nächstes Jahr +wollte ich nach Deutschland fahren
und hoffe, daß ich mich +dort auch so gut fühlen
+wurde wie zu Hause. /A.I.4.a./

B/ csoport -

C/ csoport /2 hiba/

/13/ Wie lange werden Sie in Deutschland +gebleiben?
/C.I.11.p./

/14/ Ich werde +ein Brief +geschrieben. /C.I.10.f./

IV.3.2. Futur II.

IV.3.2.1. A főige múlt idejű főnévi igeneve

IV.3.2.1.1. A befejezett melléknévi igenév

A/ csoport /20 hiba/

/15/ Wie hoch wird das neue Flugzeug +gestiegen sein?
/A.I.19.p./

/16/ Wie lange werden Sie in Deutschland +gebleiben
sein? /A.I.19.p./

/17/ Wie weit wird der Apfel vom Baum +fallen sein?
/A.I.19.p./

/18/ Wie oft werden Sie den Arzt +rufen haben? /A.I.19.p./

/19/ Der Junge wird ein Lied +gepfeifen haben. /A.I.19.p./

/20/ Das kranke Kind wird oft +geschreien haben. /A.I.13.p./

/21/ Ich werde das Buch +gezeigen haben. /A.I.8.f./

/22/ Ich werde dieses Buch +gezogen haben. /A.I.24.f./

/23/ Ich werde dir +zeigt haben. /A.I.14.f./

B/ csoport /1 hiba/

/24/ Ich werde dir einen Brief +geschreiben haben.
/B.I.12.c./

C/ csoport /6 hiba/

/25/ Wie oft wird das kranke Kind in der Nacht
+geschrien haben? /C.I.11.p./

/26/ Die Mutter wird dem Vater +verzieht haben.
/C.I.10.f./

/27/ Wie schnell wird sie auf der Schreibmaschine
+geschrieben haben? /C.I.11.p./

/28/ Ihr werdet in dem Bett +geschlafen haben. /C.I.10.f./

/29/ Ich werde +dem Junge +gerufen haben. /C.I.10.f./

IV.3.2.1.2. A befejezett melléknévi igenév
és az időbeli segédige

A/ csoport /15 hiba/

- /30/ Wie weit wirst du allein spazieren +gegangen
haben? /A.I.14.p./
- /31/ Wie lange werden Sie in Deutschland +geblieben
haben? /A.I.4.p./
- /32/ Wie schnell wirst du +gelaufen haben? /A.I.4.p./
- /33/ Wie weit wirst du allein spazieren +gegangen haben?
/A.I.4.p./
- /34/ Wie weit +werde der Apfel vom Baum +gefallen
haben? /A.I.4.p./
- /35/ Ich werde aus der Schule +gekommen haben.
/A.I.13.c./
- /36/ Das neue Flugzeug wird sehr hoch +gestiegen
haben. /A.I.13.p./
- /37/ Wie hoch wird das neue Flugzeug +gestiegen haben?
/A.I.14.p./

B/ csoport -

C/ csoport /11 hiba/

- /38/ Ich werde zu dir +gestiegen haben. /A.I.10.f./

IV.3.2.1.3. Az időbeli segédige

A/ csoport /9 hiba/

- /39/ Ich werde nach Hause gekommen +habe. /A.I.14.f./
- /40/ Wie schnell wirst du 100 m. gelaufen +haben?
/A.I.20.p./

B/ csoport /3 hiba/

- /41/ Wie hoch wird das neue Flugzeug gestiegen +haben?
/B.I.23.p./
- /42/ Wie lange werden Sie in Deutschland geblieben
+haben? /B.I.29.p./

C/ csoport /6 hiba/

- /43/ Wie schnell wirst du gelaufen +haben? /C.I.3.p./
- /44/ Wie weit wirst du allein spazieren gegangen
+haben? /C.I.1.p./
- /45/ Meine Briefpartnerin wird in Erfurt gewohnt +sein.
/C.I.2.f./

IV.3.2.1.4. Egyéb

A/ csoport -

B/ csoport /1 hiba/

/46/ Die Mutter wird das Brot +geschnitt. /B.I.23./

C/ csoport /1 hiba/

/47/ Wie hoch wird das neue Flugzeug +gesteige sein?
/C.I.11.p./

IV.3.2.3. A "werden" ragozása

A/ csoport /3 hiba/

/48/ Wie weit +werde der Apfel vom Baum +gefallt
haben? /A.I.4.p./

/49/ Wie schnell +wirdest du hundert Meter gelaufen
+haben? /A.I.22.p./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.3.3. A hibák oka és csoportok
szerinti megoszlása

A hibák száma: 98

A/ csoport: 65

B/ csoport: 5

C/ csoport: 28

1. Nyelven belüli interferencia

Formatévesztés

A/ csoport /49 hiba/

- Az ige három szótári alak hatása a
főnévi igenév képzésekor - 6 hiba

/1/ - /6/

- A "werden" ige ragozása a szabályosan ragozandó igék mintájára történt - 11 hiba

/8/, /49/

- A befejezett melléknévi igenév különböző képzési lehetőségei - 32 hiba

/15/ - /21/

/30/ - /37/

B/ csoport /1 hiba/

- A befejezett melléknévi igenév különböző képzési lehetőségei - 1 hiba

/24/

C/ csoport /18 hiba/

- Az ige három szótári alakjának hatása a főnévi igenév képzésekor - 1 hiba

/7/

- A befejezett melléknévi igenév különböző képzési lehetőségei - 17 hiba

/25/ - /29/

/38/

Funkciótévesztés

A/ csoport /19 hiba/

/30/ - /31/

/33/ - /37/

/39/

B/ csoport /3 hiba/

/41/ - /42/

C/ csoport /17 hiba/

/38/,

/43/ - /45/

2. Anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia

A/ csoport

Formatévesztés /3 hiba/

/22/ - /23/

Funkciótévesztés /3 hiba/

- "sein" helyett "haben" használata

/32/, /40/

3. Egyéb

A megfelelő morfológiai ismeretek hiánya

Formatévesztés

A/ csoport /3 hiba/

/10/ - /12/

B/ csoport /1 hiba/

/46/

C/ csoport /3 hiba/

/13/ - /14/

/47/

Valamennyi hiba együtt

a csoportok szerinti megoszlás szerint

A hibák száma: 98

Ebből a nem interferencia hatására fellépő hiba: 7.

Csoport	A tanu- lók száma	A h i b á k		H i b a f o r r á s			
				Interferencia		Nem interferencia	
		száma	átlaga	A h i b á k			
				száma	átlaga	száma	átlaga
A	114	65	0,57	62	0,54	3	0,02
B	16	5	0,31	4	0,25	1	0,06
C	45	28	0,62	25	0,55	3	0,06
Együtt	175	98	0,56	91	0,52	7	0,04

A szintaktikai egységek figyelembevételével
módosított csoportok szerinti megoszlás

Cso- port	Szint. egység száma	Az egy főre- jutó szint. egység	A ta- nulók száma	A hibák		H i b a f o r r á s			
						Interferencia		Nem interferencia	
				szá- ma	átla- ga	A h i b á k			
						száma	átlaga	száma	átlaga
A	17361	152,28	114	65	0,57	62	0,54	3	0,02
B	2498	156,12	16	5	0,31	4	0,25	1	0,06
C	9791	217,57	45	28	0,43	25	0,38	3	0,04
E- gyütt	29650	169,42	175	98	0,50	91	0,46	7	0,03

A csoportok hibaaránya közelit egymáshoz, bár most is az A/ csoport hibaaránya a nagyobb /A/: 0,57, B/: 0,31, C/: 0,43/. A hibák zöme a nyelven belüli interferenciából ered, a formatévesztés dominál. Különösen nagy a bizonytalanság a Futur II. képzésekor. Véleményünk szerint a szabályok mélyebb ismerete és a több gyakorlás jelentős mértékben csökkentené az interferenciát.

IV.4. Az igeidők használata

A/ csoport /14 hiba/

- /1/ Der Faschismus wurde niedergeworfen, doch die Menschen, die das ++übergelebt hatten, können das nicht vergessen. /A.IV.6.n./
- /2/ Das erreicht die Schriftstellerin durch Rückerinnerungen und dadurch, daß sie uns mit solchen Menschen bekannt macht, die in Georgs Leben eine wichtige Rolle +gespielt hatten. /A.VII.18./
- /3/ Unterwegs +werden alle +wegbleiben, allein Georg kam durch. /A.VII.24./
- /4/ In der Novelle "Der Vater" schrieb er über +ein Kellner, der an der gesellschaftlichen Leiter immer höher +gestiegen ist. /A.VII.24./

B/ csoport

- /5/ Nachdem keiner von den Söhnen die Wunderkraft des Ringes +verspürte, wurde der Betrug offenbar. /B.II.19.a./

C/ csoport /11 hiba/

- /6/ Entschuldige mir, daß ich so lange nicht +schrrieb, ... /C.I.15.9./
- /7/ Er kann wegen Verantwortung für elf Soldaten nicht schlafen, die +getötet wurden. /C.VII.21./

A hibák száma: 30

A/ csoport: 14

B/ csoport: 5

C/ csoport: 11

Valamennyi hiba funkciótévesztésre vezethető vissza, amelynek két oka van. Az egyik a magyar nyelvi interferenciából ered. A német nyelv három múlt idővel rendelkezik, szemben a magyar egy múlt idejű formával. Mind a három csoportban, de különösen a B/ és C/ cso-

portban nagy a tájékozatlanság a különböző múlt idők legalapvetőbb funkcióit illetően is.

A másik ok az anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia, mivel a nyelvjárások múlt ideje kevésbé differenciált mint a német nyelvi norma. A nyelvjárások eredetileg a Perfekt formát ismerték, újabban használják a Präteritum-ot is.

Csoport	A tanulók száma	A h i b á k	
		száma	átlaga
A	114	14	0,12
B	16	5	0,31
C	45	11	0,24
Együtt	175	30	0,17

A szintaktikai egységek figyelembevételével módosított csoportok szerinti megoszlás

Csoport	Szint. egység száma	Az egy főre jutó szint. egység	A tanulók száma	A h i b á k	
				száma	átlaga
A	17 361	152,28	114	14	0,12
B	2 498	156,12	16	5	0,31
C	9 791	217,57	45	11	0,16
Együtt	29 650	169,42	175	30	0,15

A legkisebb a hibaarány az A/ csoportban, 0,12, a C/ csoport átlaga valamivel gyengébb, 0,16, a legtöbb hibát a B/ csoport tagjai követték el, átlaguk 0,31. Bár az A/ és C/ csoport átlaga között nem nagy a különbség, a konkrét példák alapján azt mondhatjuk, hogy a különböző igeidőket ösztönösen jobban alkalmazzák az A/ csoport tanulói, kevesebb az előidejűség, a befejezettség kifejezésével kapcsolatban elkövetett hiba. Számos más esetben azonban ők is bizonytalanok.

A hibák kis száma /30/ nem a szilárd ismereteknek és a következetes alkalmazásnak tudható be, inkább annak, hogy bizonytalanság esetén egyszerű mondatokban fejezik ki gondolataikat, elkerülve az igeidők egyeztetését.

A viszonylag kis hibaszám ellenére is lényeges kérdésként kell kezelni az igeidők használatát, több gyakorlási lehetőséget kell beiktatni.

IV.5. A kötőmód

A/ csoport /6 hiba/

- /1/ Als Sultan Saladin Nathan fragte, welche die wahre Religion +ist. /A.II.2.a./
- /2/ Wenn wir nicht +wußten, daß das Gedicht +von Heine eintastammt. /A.III.11.a./
- /3/ Tonio +möchtet nicht so sein, wie die Blonden. /A.IV.3.b./
- /4/ Uns schien so, als wäre dem Dichter die Stimme +versagen, und als ob er kein einziges Wort mehr sagen +könne. /A.VII.19./

B/ csoport /2 hiba/

- /5/ Wenn wir es nicht +wußten, daß das Gedicht Heine geschrieben hat. /B.III.15.a./
- /6/ Wenn keine Leute wären, die das Unrecht. des Krieges aussagen, +konnte die Menschlichkeit nicht siegen. /B.III.19.m./

C/ csoport -

A kötőmód olyan nyelvtani kategória a német nyelvben, amelynek nincs pontos megfelelője a magyar nyelvben. A baranyai német nyelvjárások ismerik a kötőmódot, de formarendszere ezekben a nyelvjárásokban nem olyan gazdag mint a standard német nyelvben.

"In der untersuchten Mundart sind fast ausschließlich die Formen des Konj. II bekannt, den Konj. Präs. verwendet man zwar, aber nur in Wendungen wie 'kot sai tank!' Die weniger ausgedehnte Verwendung des Konj. im Vergleich zur Hochsprache ist deshalb einerseits aus dem Fehlen der Formen des Konj. I zu erklären, andererseits, ... aus dem teils undifferenzierten Gebrauch von Indikativ und Konjunktiv.^{1/}

^{1/} Wild, K. 1979. 133.

Szükségül tehát a kötőmód használati köre még azzal is, hogy gyakran használ kijelentő módot a nyelvjárás ott is, ahol az irodalmi nyelv egyébként kötőmódot használna.

Hasonló a helyzet a mágocsi nyelvjárásban is.

Az elmondottak magyarázattal szolgálnak a hibák kis számára. A tanulók a kötőmódot alig használják. A ritkább használat eredménye a kevesebb hiba. Az elkövetett 8 hiba /A/ csoport: 6, B/ csoport: 2, C/ csoport: -/ mennyisége olyan csekély, hogy véletlenszerűnek mondható, következtetések levonására nem alkalmas.

A kötőmódban helyesen használt mondatok száma is csekély, ha a kapott adatokat a csoportonkénti átvizsgált szintaktikai egységekhez hasonlítjuk.

Csoport	Szintaktikai egység		K ö t ő m ó d					
			Helyes mondat		H i b a		E g y ü t t	
	száma	%	száma	%	száma	%	absz. szám	%
A	17 361	100	105	0,60	6	0,03	111	0,63
B	2 498	100	7	0,28	2	0,08	9	0,36
C	9 791	100	25	0,25	-	-	25	0,25
Együtt	29 650	100	137	0,46	8	0,02	145	0,48

Ezek az adatok kicsiny voltukkal hívják fel magukra a figyelmet. Alig használják a kötőmódot a tanulók, ezzel kapcsolatos ismereteik minden bizonnyal hiányosak, alkalmazását tehát lehetőleg elkerülik.

Ha kicsi és kisebb között viszonyítani lehet, akkor most elmondhatjuk, hogy a németek /A/ csoport/ megoszlási viszonyyszáma a jobb, összesen 111 /0,63 %/ szintaktikai egység szerepel kötőmódban, ebből helytelen 6 /0,03 %/, a magyarok /C/ csoport/ nem követnek el hibát, viszont az alkalmazás náluk ritkább, 25 szintaktikai egység, /0,25 %/.

IV.6. A felszólító mód /Der Imperativ/

IV.6.1. Tőhangváltozós igék felszólító módja

IV.6.1.1. Brechung

Egyes szám

A/ csoport /6 hiba/

/1/ +Es nicht so viel! /A.I.14.j./

/2/ +Ess nicht so viel! /A.I.13.j./

/3/ +Esse schöner! /A.I.28.j./

/4/ +Gebe mir einen Bleistift!

B/ csoport -

C/ csoport /1 hiba/

/5/ +Gibe +mich 1 Bleistift! /C.I.7.j./

IV.6.1.2. Brechung

Többszám

A/ csoport /2 hiba/

/6/ +Ißt mit gutem Appetit! /A.I.20.j./

B/ csoport -

C/ csoport /6 hiba/

/7/ +Ißt mit gutem Appetit! /C.I.10.j./

/8/ +Ließt schnell! /C.I.11.j./ Infinitivus: lesen

/9/ +Spricht nicht so laut! /C.I.11.j./

IV.6.1.3. Umlaut

Többszám

A/ csoport /2 hiba/

/10/ Der Offizier rief: +Gräbt die beiden ein! /A.VII.19./

IV.6.2. Egyéb

A/ csoport /2 hiba/

/11/ +Setze ruhig! /A.I.28.j./ Infinitivus: sitzen

B/ csoport -

- C/ csoport /4 hiba/
/12/ +Sitz auf den Stuhl! /C.I.10.j./ Infinitivus:
/13/ +Schrieb den Brief! /C.I.16.j./ sich setzen
/14/ +Schriebe den Brief! /C.I.7.j./

IV.6.3. A hibák oka és csoportok
szerinti megoszlása

Az elkövetett hibák száma: 23

A/ csoport: 12

B/ csoport: -

C/ csoport: 11

1. Nyelven belüli interferencia

Formatévesztés

A/ csoport /4 hiba/

- Az egyes szám hatása - 2 hiba

/10/

- Homogén gátlás - 2 hiba

/11/

B/ csoport -

C/ csoport /11 hiba/

- A nem tőhangváltozós igék felszó-
litó módjának hatása - 1 hiba

/4/

- Az egyes szám hatása - 6 hiba

/7/ - /9/

- Homogén gátlás - 1 hiba

/12/

- A múlt idő hatása - 4 hiba

/12/ - /14/

2. Anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia

Formatévesztés

A/ csoport /8 hiba/

A következő alakokat ismeri és használja a nyelvjárás is:

/1/ - /4/, /6/

Csoport	A tanulók száma	A h i b á k	
		száma	átlaga
A	114	12	0,1
B	16	-	-
C	45	11	0,24
Együtt	175	23	0,13

A szintaktikai egységek figyelembevételével
módosított csoportok szerinti megoszlás

Csoport	Szint. egység száma	Az egy főre jutó szint. egység	A tanulók száma	A h i b á k	
				száma	átlaga
A	17 361	152,28	114	12	0,1
B	2 498	156,12	16	-	-
C	9 791	217,57	45	11	0,16
Együtt	29 650	169,42	175	23	0,11

Ezúttal elmondhatjuk, hogy az A/ csoport hibaátlagja a jobb, a C/ csoport az A/-hoz viszonyítva másfélszer annyi hibát követett el. Az A/ csoport hibáinak kétharmada a nyelvjárásra vezethető vissza, csak egyharmada magyarázható a nyelven belüli interferenciával.

Érdemes felfigyelni arra is, hogy két hiba kivételével valamennyit első osztályos tanulók követték el, ami nem bizonyítja ugyanakkor azt, hogy a felsőbb osztályosok helyesen használják a felszólító módot, mivel az ellenőrzött fogalmazások, fordítások jellegük miatt nem alkalmasak a felszólító mód ellenőrzésére. Így meg kell állapítanunk, hogy a felszólító móddal kapcsolatban kapott adataink nem megbízhatóak, következtetések levonására nem alkalmasak.

IV.7. A szenvedő igeragozás

/Das Passiv/

IV.7.1. A befejezett melléknévi igenév
/Partizip Perfekt/ képzésében
elkövetett hibák

IV.7.1.1. A gyenge igék befejezett
melléknévi igeneve

IV.7.1.1.1. Az erős igék mintájára
-en utóképző

A/ csoport /7 hiba/

- /1/ Die Ware wird von der Hausfrau in dem Kaufhaus
++ein gekauft. /A.I.9.i./
- /2/ Der Preis wird von dem Verkäufer +gezeigen.
/A.I.9.i./
- /3/ Das Geld wird von dem Kaufmann ... +gezahlen.
/A.I.4.i./
- /4/ In der Vergnügungsindustrie wissen aber alle,
daß die Verordnungen leicht und regelmäßig
+verletzen werden können. /A.IV.27.e./
- /5/ Becher hat in einer Zeitung von dem Konzentra-
tionslager in Lublin gelesen, wo Tausende von
Kindern +hingerichten +sind. /A.IV.15.m./
- /6/ Sie wurden grausam +verhören. /A.VII.16./

B/ csoport -

C/ csoport /4 hiba/

- /7/ Die Puppe wird von dem Mädchen in dem Wasser
+gebaden. /C.I.11.i./
- /8/ Das Geld wird von dem Kaufmann +gezählen. /C.I.7.i./
- /9/ Sie wird mit großem Jubel in Güllen +erwarten,
aber man weiß, ... /C.V.3./

IV.7.1.1.2. Az erős igék mintájára tő-
hangzó változtatás, -en utóképző

A/ csoport /1 hiba/

- /10/ Der Preis wird von dem Verkäufer in dem Geschäft
+angeziesen. /A.I.13.i./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.7.1.1.3. ge- előképző hiánya

A/ csoport /1 hiba/

/11/ Das Badezimmer ist +kachelte. /A.III.15./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.7.1.2. Az erős igék befejezett
melléknévi igeneve

IV.7.1.2.1. A gyenge igék mintájára
tőhangzó változtatás hi-
ánya, -t utóképző

A/ csoport /5 hiba/

/12/ Ein Lied wird vom Jungen +gepfeift. /A.I.9.p./

/13/ Die Wurst wird von dem Fleischer in dem Laden
+geschneidet. /A.I.14.i./

/14/ Auf dem Lande wird das Gras +abgeschneidet, ...
/A.IV.10.c./

/15/ Ein Jude mußte von einem Deutschen +erschießt
werden. /A.IV.27.m./

/16/ Diese Angabe brauchte man, um zu beweisen, daß
der Krieg +überwindet wurde. /A.VII.26./

B/ csoport -

C/ csoport /3 hiba/

/17/ Die Brille wird von de Dame in der Straßenbahn
+vergesst. /C.I.10.i./

/18/ Die Schallplatte wird von dem Kind auf dem
Musikschrank +zerbrecht. /C.I.10.i./

/19/ In dem Gedicht "Tränen des Vaterlandes anno 1937"
wird die Kunst, die Musik und die Literatur der
vorigen Jahrhunderte +gepreist und gelobt.

IV.7.1.2.2. Helyes tőhangváltás,
-t utóképző

A/ csoport /3 hiba/

/20/ Ein jüdisches Kind muß +von den Faschisten im Lager +verborgt werden. /A.IV.9.m./

/21/ ... also auch er muß +begrabt werden. /A.IV.8.m./

B/ csoport /1 hiba/

/22/ Die Fabelmoral wird entweder von dem Leser im Text +erschloßt ... /B.II.7.a./

C/ csoport /4 hiba/

/23/ Das Pferd wird vom Bauer auf der Wiese +gerittet. /C.I.16.i./

/24/ Ein jüdisches Kind muß im Konzentrationslager +verborgt werden. /C.IV.11.m./

IV.7.1.2.3. Tőhangváltás hiánya

A/ csoport /13 hiba/

/25/ Von wem wird das Brot +geschneiden? /A.I.14.f./

/26/ Das Lied wird von einem Jungen +gepfeifen. /A.I.27.i./

/27/ Der Offizier Galotti und seine Tochter sind schon trotz ihrer adeligen Abstammung die Mitglieder des Bürgertums, dessen Sieg, wie auch Lessing richtig feststellte, noch nicht +erringen werden kann. /A.II.16.a./

B/ csoport /1 hiba/

/28/ Der junge Mann wird von hilfsreichen Menschen +verbergen. /B.IV.4.m./

C/ csoport /5 hiba/

/29/ Das Lied wird von dem Schüler in dem Wald +gepfeifen. /C.I.7.i./

/30/ Die Wurst wird von dem Fleischer in dem Laden +geschneiden. /C.I.10.i./

/31/ Ein Kranz aus Blumen wird vom Kind +gebunden. /C.I.11.i./

IV.7.1.2.4. Helytelen tőhangzó, esetleg
mássalhangzó változtatás

A/ csoport /6 hiba/

/32/ Von wem wird das Brot +geschnieden? /A.I.4.i./

B/ csoport -

C/ csoport /9 hiba/

/33/ Von wem wurde das Brot +geschnieden? /C.I.16.f./

/34/ Der Fehler wird von der Lehrerin in dem Heft
+gefangen. /C.I.7.i./

/35/ +Der Maus wird von der Katze ... +gefrassen.
/C.I.7.i./

IV.7.1.2.5. Egyéb

Nem megfelelő morfo-
lógiai ismeretek

A/ csoport /4 hiba/

/36/ Von wem wird das Brot +schneiden? /A.I.27.i./

Homogén gátlás

B/ csoport /1 hiba/

/37/ In dem Gedicht ... +erwissen wir, daß die Gefan-
genen +eingraben werden sollen. /B.IV.9.m./ -
begraben

C/ csoport -

IV.7.1.3. A rendhagyó igék befejezett
melléknévi igeneve

A/ csoport -

B/ csoport /1 hiba/

/38/ Als sein Roman "Die Buddenbrooks" erschien,
+wurde er schon überall ++gekannt. /B.IV.6.b./

C/ csoport /1 hiba/

/39/ Am Ende des Romans werden die ¹Kreuze abgerissen
und +verbrennt. /C.V.16./

IV.7.2. A "werden" ragozása, használata

IV.7.2.1. Jelen idejű ragozás

A/ csoport /4 hiba/

/40/ Du +wirst gefragt. /A.I.27.i./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.7.2.2. A személyrag elhagyása

A/ csoport /1 hiba/

/41/ In der Grundschule +wir das Schwimmen gelernt.
/A.IV.15.b./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.7.2.3. Jelen idő helyett elbeszélő
múlt használata

A/ csoport -

B/ csoport -

C/ csoport /1 hiba/

/42/ ... wenn einige Werbungen öfters gestrahlt
+wurden. /C.IV.24.e./

IV.7.2.4. A "werden" helyett "sein"
alkalmazása

A/ csoport /1 hiba/

/43/ Die Fabelmoral ist eine allgemeine Lehre, die
der Leser aus der Fabel +erschließ, oder am
Ende des Werkes ausgesprochen +sein. /A.II.10.a./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.7.2.5. Hiányzik a "werden"

megfelelő alakja

A/ csoport /2 hiba/

/44/ Die Fabel ist eine literarische Gattung. Sie kann in Prosa oder in Vers +erzählt. /A.II.1.a./

/45/ Becher hat in einer Zeitung von dem Konzentrationslager in Lublin gelesen, wo Tausende von Kindern +hingerichten +sind. /A.IV.15.m./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.7.3. Fölösleges időbeli segédige

A/ csoport -

B/ csoport -

C/ csoport /1 hiba/

/46/ Sie wird in Prosa oder in Vers abgefaßt +sein. /C.II.30.a./

IV.7.4. Egyéb

Megfelelő morfológiai ismeretek

hiánya, figyelmetlenség

A/ csoport /1 hiba/

/47/ Die Fabelmoral ist eine allgemeine Lehre, die der Leser aus dem Text erschließt oder am Ende ausgesprochen +werden. /A.II.33.a./

B/ csoport /4 hiba/

/48/ Er war überzeugt, daß eine ... Literatur nur in einer solchen Nation +ausbauen sein können. /B.II.14.a./

C/ csoport -

IV.7.5. A szenvedő szerkezet alkalmazásában elkövetett hibák

IV.7.5.1. "Vorgangspassiv" helyett
"Zustandspassiv" alkalmazása

A/ csoport /2 hiba/

/49/ In dem Gedicht "Kinderschuhe aus Lublin" zeigte er, wie viele Kinder während des zweiten Weltkrieges +getötet waren. /A.IV.6.m./

B/ csoport -

C/ csoport /2 hiba/

/50/ Mit vierzehn Jahren schreibt er schon Gedichte, aber er +ist von seinen Mitschülern und Lehrern verspottet.

IV.7.5.2. A szenvedő és a cselekvő szerkezetek keveredése

A/ csoport /5 hiba/

/51/ +Der +wurde in Westhofen, in einem KZ gespielt.
/A.VII.16./

/52/ Er war davon überzeugt, daß die kapitalistische Gesellschaft von der sozialistischen +überwinden wird. /A.VII.19./

B/ csoport -

C/ csoport /8 hiba/

/53/ Das kann aber nur durch die illegale Widerstandsbewegung +geschehen werden. /C.IV.18.m./

/54/ , die Bürger +waren versucht, ihn zu verhaften.
/C.IV.26.b./

/55/ So +wurde das Leben tausender Familien wegen Hitlers Schreckenherrschaft zugrundegegangen.
/C.IV.5.m./

IV.7.6. A hibák oka és csoportok
szerinti megoszlása

A hibák száma:	103
A/ csoport:	56
B/ csoport:	7
C/ csoport:	40

1. Nyelven belüli interferencia

Formatévesztés

A/ csoport /36 hiba/

- A befejezett melléknévi igenév különböző képzési lehetőségei, sőt bizonyos mértékig a többféle múlt idő képzési lehetőségeinek hatása a befejezett melléknévi igenév képzésére - 32 hiba

/1/-/6/, /10/, /16/, /20/-/21/,
/25/-/27/, /32/,

/45/: megj. a nyelvjárás nem ismeri a
Passiv Perfekt alakot
/Mágocs/

- Jelen időn belüli hangváltakozás - 4 hiba
/40/

B/ csoport /3 hiba/

- A befejezett melléknévi igenév különböző képzési lehetőségei - 3 hiba

/22/, /28/, /38/

C/ csoport /26 hiba/

- A befejezett melléknévi igenév különböző képzési lehetőségei

/7/-/9/, /17/-/19/, /23/-/24/,
/29/-/31/, /33/-/35/, /39/

Funkciótévesztés

A/ csoport /6 hiba/
/49/, /52/

B/ csoport -

C/ csoport /2 hiba/
/50/

2. Anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia

Formatévesztés /5 hiba/

- ge- előképző elhagyása - 1 hiba
/11/

- A nyelvjárás is használja ilyen formában
a feljegyzett befejezett melléknévi igenevet
/12/-/15/ - 4 hiba

3. Magyar nyelvi interferencia

A/ csoport /1 hiba/

Funkciótévesztés

/51/ +wurde gespielt

Ebben az összefüggésben a cselekvő alakot kellett volna használni. A "spielen" igével szemben áll a magyar "játszik" és "játszódik". Mivel a "játszódik" alaknak van bizonyos szenvedő igei értelme, ezt akarja a tanuló is kifejezni a németben.

4. Egyéb

Nem megfelelő nyelvi ismereteket tükröző hibák, amelyek nem magyarázhatók interferenciával.

Formatévesztés

A/ csoport /8 hiba/
/36/, /41/, /43/, /44/, /47/

B/ csoport /5 hiba/
/37/, /48/

C/ csoport /2 hiba/
/42/, /46/

Funkciótévesztés

A/ csoport -

B/ csoport -

C/ csoport /8 hiba/

- A szenvedő szerkezettel bánni nem tudás
/53/ - /55/

Valamennyi hiba együtt

a csoportok szerinti megoszlás szerint

A hibák száma: 103.

Ebből a nem interferencia hatására fellépő hiba: 23.

Cso- port	A tanulók száma	A h i b á k		H i b a f o r r á s			
				Interferencia		Nem interferencia	
		száma	átlaga	A h i b á k			
				száma	átlaga	száma	átlaga
A	114	56	0,49	48	0,42	8	0,7
B	16	7	0,43	2	0,12	5	0,31
C	45	40	0,88	30	0,66	10	0,22
E- gyütt	175	103	0,58	80	0,45	23	0,13

A szintaktikai egységek figyelembevételével
módosított csoportok szerinti megoszlás

Cso- port	Szint. egység száma	Az egy főre jutó szint. egység	A ta- nulók száma	A hibák		H i b a f o r r á s			
						Interferencia		Nem interferencia	
				szá- ma	átla- ga	A h i b á k			
						száma	átlaga	száma	átlaga
A	17361	152,28	114	56	0,49	48	0,42	8	0,7
B	2498	156,12	16	7	0,43	2	0,12	5	0,31
C	9791	217,57	45	40	0,61	30	0,46	10	0,18
E- gyütt	29650	169,42	175	103	0,52	80	0,40	23	0,11

A B/ és A/ csoport hibaaránya közelít egymáshoz /0,43; 0,49/. Ezúttal a C/ csoportban a legnagyobb a hibaarány /0,61/.

Az A/ csoportban a nyelvjárás pozitív hatása figyelhető meg. Használják a szenvedő szerkezetet anyanyelvükben, az alkalmazása számukra könnyebb, mint a magyar származású tanulóknál. Valamennyi csoportban a fő hibaforrást a múlt idejű melléknévi igenév képzése jelenti.

IV.8. A "sich"-es igék /Die Sich-Verben/

IV.8.1. A visszaható névmás részeshatározó
esete helyett tárgy eset használata

A/ csoport /1 hiba/

- /1/ Ich habe auch schon ein Konzentrationslager in
Buchenwald gesehen, so kann ich +mich vorstel-
len, wie unmenschlich der Faschismus war.
/A.V.11./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.8.2. Hiányzik a visszaható névmás

A/ csoport /16 hiba/

- /2/ Hier in der Baranya werden wir +alles anschauen.
/A.I.13.g./

- /3/ Das Gymnasium befinde +hier, in Pécs. /A.I.24.g./

- /4/ Meine Eltern werden +darauf freuen. /A.I.24.g./

- /5/ ... darum begann er +mit Sprachen, mit Dichtkunst
+beschäftigen. /A.II.6.a./

- /6/ Er interessier + nicht für den kaufmännischen
Beruf. /A.III.9.a./

- /7/ Die Leute gehen in die Städte arbeiten oder in
die LPG, oder wenn + in dem Dorf eine Fabrik be-
findet, dann dorthin. /A.IV.10.c./

B/ csoport /4 hiba/

- /8/ Er hat + auch nicht verspätet. /B.I.29.g./

- /9/ Wie wir wissen, hat + Heine + die Tochter des
reichen Onkels verliebt. /B.III.15.a./

C/ csoport /19 hiba/

- /10/ Ich möchte + Deinen Brief bedanken. /C.I.5.g./

- /11/ Ich habe + darüber sehr gefreut. /C.I.5.g./

- /12/ Der Bruder wird + ins Bett legen. /C.I.7.t./

- /13/ Einmal treffen + die beiden Väter auf dem Acker, ... /C.IV.11.m./
- /14/ Von den sieben Häftlingen war nur einer, der so viel Kraft besaß, daß er + retten +kann. /C.VII.2./

IV.8.3. A visszaható névmás fölösleges

A/ csoport /6 hiba/

- /15/ Die Geschichte spielt +sich in einem Dorf. /A.IV.27.m./
- /16/ Maria ähnelt +sich an + seiner Mutter. /A.IV.6.m./
- /17/ Das Drama handelt +sich in China. /A.IV.15.m./

B/ csoport /3 hiba/

- /18/ Der Roman "Das siebte Kreuz" spielt +sich in einem Konzentrationslager. /B.IV.4.m./

C/ csoport /7 hiba/

- /19/ Sie haben nichts zu essen und auch frieren +sich sehr. /C.VII.2./
- /20/ Die beiden Bauern ringen um den Acker, ihr Kampf endet +sich nur danach, als sie völlig zugrunde gehen. /C.IV.18.m./
- /21/ Während ihrer Studien begegnete sie +sich + mit Menschen. /C.VII.8./

IV.8.4. Helytelen szórend

A/ csoport /3 hiba/

- /22/ Noch gleich am Anfang der Novelle spürt man, +daß hier etwas sich vorbereitet. /A.IV.16.m./

B/ csoport /1 hiba/

- /23/ ... +wo die drei Religionen, Christentum, Judentum und Islam sich treffen. /B.II.15.a./

C/ csoport /2 hiba/

- /24/ Wenn alles schnell geht, kann der schönste Tag meiner Woche um 23 Uhr sich beenden. /C.I.15.n./

IV.8.5. A hibák oka és csoportonkénti
megoszlása

Az elkövetett hibák száma: 60.

A/ csoport: 24

B/ csoport: 8

C/ csoport: 28

1. Nyelven belüli interferencia

Formatévesztés

A/ csoport /1 hiba/

/1/

B/ csoport -

C/ csoport -

Funkciótévesztés

A/ csoport /15 hiba/

/2/, /3/, /5/, /6/, /7/

/16/, /17/

B/ csoport /3 hiba/

C/ csoport /19 hiba/

/12/, /13/, /14/,

/18/, /19/, /21/

2. Magyar nyelvi-interferencia

Funkciótévesztés

A/ csoport /5 hiba/

/4/, /15/

B/ csoport /4 hiba/

/8/, /9/, /18/

C/ csoport /7 hiba/

/10/, /11/, /20/

3. Egyéb

Szórend

A/ csoport /3 hiba/
/22/

B/ csoport /1 hiba/
/23/

C/ csoport /2 hiba/
/24/

Valamennyi hiba együtt

a csoportonkénti megoszlás szerint

A hibák száma: 60

Csoport	A tanulók száma	A h i b á k	
		száma	átlaga
A	114	24	0,21
B	16	8	0,5
C	45	28	0,62
Együtt	175	60	0,34

A szintaktikai egységek figyelembevételével módosított csoportok szerinti megoszlás

Csoport	Szint. egység száma	Az egy főre jutó szint. egység	A tanulók száma	A h i b á k	
				száma	átlaga
A	17 361	152,28	114	24	0,21
B	2 498	156,12	16	8	0,5
C	9 791	217,57	45	28	0,43
Együtt	29 650	169,42	175	60	0,30

A legkevesebb hibát ezúttal az A/ csoport tagjai követték el, átlaguk 0,21, ennek kétszeresét a C/ csoport tagjai /0,43/, még ennél is nagyobb a hibaarány a B/ csoportban /0,5/. A sich-es igék használatakor az elkövetett hibák során szerepet kap a magyar nyelvi interferencia is. A nyelven belüli interferencia érdekessége a hasonló jelentésű igecsoportokon belüli interferencia.

Pl.: beegnen, treffen, sich treffen;
finden, sich befinden stb.

Ezekre az igékre a tanítás során külön gondot kell fordítani.

IV.9. A főnévi igenév /Der Infinitiv/

IV.9.1. A főnévi igenév helyett múlt
idejű igealak használata

A/ csoport /7 hiba/

/1/ Wir waren nicht weit von einem Wald, so konnten wir auch Hirsche und Rehe +sahen. /A.I.4.a./

/2/ Heine war ein Revolutionär und ließ sich von den Dienern der Reaktion nicht +belehrt. /A.III.21.a./

B/ csoport -

C/ csoport /1 hiba/

/3/ Thomas Mann erlebte ein hohes Alter, darum konnte er die Schlüsse aus den Ereignissen +gezogen. /C.IV.5.b./

IV.9.2. Szinkópa

A/ csoport /1 hiba/

/4/ Ich hoffe, daß mein 15. Geburtstag auch so gut +gelingen wird. /A.I.4.b./

B/ csoport -

C/ csoport -

IV.9.3. Hiperkorrekció

A/ csoport /2 hiba/

/5/ Der Hase wird in den Wald +läufen. /A.I.4.p./

B/ csoport /1 hiba/

/6/ Sie lassen sich von den Wellen +stößen. /B.IV.4.n./

C/ csoport -

IV.9.4. A hibák oka és csoportok szerinti
megoszlása

A hibák száma: 12

A/ csoport: 10

B/ csoport: 1

C/ csoport: 1

1. Anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia

A/ csoport / 1 hiba/

- Az "e" szinkópa a nyelvjárást idézi.

/4/

2. Egyéb

A többi hiba egyéb okokra vezethető vissza, elkövetésükben interferencia nem játszik szerepet.

A/ csoport /9 hiba/

- Hiperkorrekció - 2 hiba

/5/

- Nem megfelelő morfológiai ismeretek - 7 hiba

/1/-/2/

B/ csoport /1 hiba/

- Hiperkorrekció - 1 hiba

/6/

C/ csoport /1 hiba/

- Nem megfelelő morfológiai ismeretek

/3/

A főnévi igenévvel kapcsolatosan kapott adataink véletlenszerűnek mondhatók, következtetések levonására nem alkalmasak. Érdekes hibaforrás a nyelvjárási ismeretekre utaló "e" szinkópa.

IV.10. A "zu + Infinitiv" szerkezet

IV.10.1. Hiányzik a "zu"

A/ csoport /39 hiba/

/1/ Schon früh begann sie dieses Thema + bearbeiten.
/A.VII.10./

/2/ Nein, ich brauche nicht + singen. /A.I.27.c./

/3/ ... versuchten die erbitterte Lage der Zerbombten
Stadt Würzburg + erleichtern. /A.VII.10./

/4/ Thomas Manns wichtiges Problem, daß in fast allen
seinen Werken + finden ist, ...

/5/ Dem Alten gelingt endlich+ den Jungen + besiegen.
/A.VII.10./

/6/ Er hatte den Mut+ die Wahrheit + sagen. /A.IV.7.b./

B/ csoport /2 hiba/

/7/ Sie beginnen erst dann + streiten, ... /B.IV.4.m./

C/ csoport /22 hiba/

/8/ Er begann + weinen. /C.I.3.f./

/9/ , aber einem gelingt den Verfolgern + entkommen.:
/VII.27./

/10/ und die Aufgabe dieser Generation war, die dritte
Generation + erziehen. /C.VII.25./

/11/ Sie haben dann auch dazu die Möglichkeit, ihr Leben
neu + beginnen ... /C.VII.23./

IV.10.2. Fölöslegesen "zu" használata

A/ csoport /8 hiba/

/12/ Nur mit großer Mühe können sie die schon erwach-
senen Kinder + zu trennen. /A.IV.23.m./

/13/ Er ging nach München, dort wollte er die Malerei
besser + kennenzulernen. /A.IV.10.m./

B/ csoport / 1 hiba/

/14/ +Diesen Kampf konnten sie nicht mit dem Volk
teilen +zu können. /B.IV.19.m./

- C/ csoport /11 hiba/
/15/ ... und der Künstler kann hier nie seinen Platz
+zu finden. /C.IV.5.b./
/16/ Im ersten Akt sehen wir die stumme Kattrin auf
dem symbolhaften Wagen +zu sitzen, ... /C.V.5./

IV.10.3. Központozás

A mondatértékű szerkezetek között hiányzik a vessző

- A/ csoport /43 hiba/
/17/ Er hatte den Mutt die Wahrheit zu sagen. /A.IV.7.b./
B/ csoport /1 hiba/
/18/ Das höchste Ziel seines Lebens war+ nach Wahrheit
zu streben. /B.II.19.a./
C/ csoport /16 hiba/
/19/ Er empfahl dem Besen+ Wasser aus dem Brunnen zu
holen. /C.IV.26.m./

IV.10.4. A hibák oka és csoportonkénti megoszlása

A hibák száma: 143

- A/ csoport: 90
B/ csoport: 4
C/ csoport: 49

A hibák elkövetése egyidejűleg több okra vezethető vissza. A német és a magyar nyelv strukturális különbözőségéből ered az egyik. A magyar nyelv nem ismer a "zu + Infinitiv" szerkezetnek megfelelőt. Így annak helyes használata mind az egyszerű igék mellett, mind pedig a mondatértékű szerkezetek esetében csak a szabályok megismerése és begyakorlása után várható a tanulóktól.

Fokozza a bizonytalanságot az is, hogy nem mindegyik nyelvjárás ismeri a "zu + Infinitiv" szerkezetet, így az anya-nyelvi /nyelvjárás/ interferencia is szerepet játszik a helytelen használatban. /Megj.: Mágocson ismerik a szerkezetet, Babarcon u.a. nem^{8/}/

^{8/} Wild, K. 1979. 33. o.

Valamennyi hiba együtt
a csoportonkénti megoszlás szerint.
A hibák száma: 143

Csoport	A tanulók száma	A h i b á k	
		száma	átlaga
A	114	90	0,78
B	16	4	0,25
C	45	49	1,08
Együtt	175	143	0,81

A szintaktikai egységek figyelembevételével
módosított csoportok szerinti megoszlás

Csoport	Szint. egység száma	Az egy főre jutó szint. egység	A tanulók száma	A h i b á k	
				száma	átlaga
A	17 361	152,28	114	90	0,78
B	2 498	156,12	16	4	0,25
C	9 791	217,57	45	49	0,75
Együtt	29 650	169,42	175	143	0,72

A B/ csoport átlaga a legjobb, 0,25. Az A/ és C/
csoport átlagai szinte teljesen azonosak:

A/ csoport: 0,78,

C/ csoport: 0,75.

Elgondolkodtató, hogy a hibáknak majdnem a fele /60/
központozásból ered.

IV.11. Az alany és állítmány egyeztetése

IV.11.1. Egyes szám használata

többes szám helyett

A/ csoport /21 hiba/

/1/ Wann +beginnt die Winterferien? /A.I.13.g./

/2/ Meine Haare +ist blond. /A.I.19.g./

/3/ In dem Zimmer +steht noch ein Schreibtisch,
ein Diwan und ein Nachttisch. /A.IV.6.a./

/4/ Auch meine Kusine, meine Tante und mein On-
kel +wohnt dort. /A.I.27.a./

/5/ In einem Büffett +erkennt ihn zwei Arbeiter, ...
/A.V.11./

/6/ In der Klasse +lernt 8 +Junge und 22 Mädchen.
/A.I.17.i./

/7/ Wir sehen hier, daß die größten Geschäfte im
Krieg nicht von den armen Menschen geführt
+wird. /A.IV.6.m./

/8/ Die Eier +wird mit einem Brutapparat ausgebrütet.
/A.IV.10.c./

B/ csoport /2 hiba/

/9/ Wenn wir über die sozialistische Lyrik sprechen,
++fählt uns gleich mehrere Werke ein. /B.IV.19.n./

C/ csoport /7 hiba/

/10/ Unsere Winterferien +dauert 18 Tage lang./C.I.3.g./

/11/ Hans Hansen und Ingeborg Holm +gehört zu einer
anderen Welt, ... /C.IV.5.b./

/12/ Von diesen zwanzig +ist schon elf tot, ...
/C.VII.20./

IV.11.2. Többes szám használata

egyes szám helyett

A/ csoport /2 hiba/

/13/ Die Jugend +haben einen Klubraum. /A.IV.6.c./

B/ csoport -

C/ csoport -

A hibák oka és csoportok szerinti megoszlása
Az alany és állítmány egyeztetése során elkövetett
hibák száma: 32.

A/ csoport: 23

B/ csoport: 2

C/ csoport: 7

1. Magyar nyelvi interferencia

A/ csoport /23 hiba/

/1/ - /8/

közvetetten /13/ is /die Jugend - fiatalok
értelemben használva/

B/ csoport /2 hiba/

/9/

C/ csoport /7 hiba/

/10/ - /12/

2. Anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia

A/ csoport /7 hiba/

A magyar nyelvi interferencia mellett több
esetben a nyelvjárás hatása is tapasztal-
ható, ahol is a nyelvjárás a magyarnak meg-
felelően egyeztet.

/1/, /3/

Valamennyi hiba együtt a csoportonkénti megoszlás szerint
A hibák száma: 32

Csoport	A tanulók száma	A h i b á k	
		száma	átlaga
A	114	23	0,20
B	16	2	0,12
C	45	7	0,15
Együtt	175	32	0,18

A szintaktikai egységek figyelembevételével módosított csoportok szerinti megoszlás

Csoport	Szint. egység száma	Az egy főre jutó szint. egység	A tanulók száma	A h i b á k	
				száma	átlaga
A	17 361	152,28	114	23	0,20
B	2 498	156,12	16	2	0,12
C	9 791	217,57	45	7	0,10
Együtt	29 650	169,42	175	32	0,16

Az A/ csoport átlaga kétszerese a C/ csoporténak /A: 0,20, C: 0,10/, a B/ csoporté a C/ csoportéhoz közelit /B: 0,12/.

Ez is bizonyítja azt, hogy az A/ csoport esetében nem csupán a magyar nyelvi, hanem az anyanyelvi

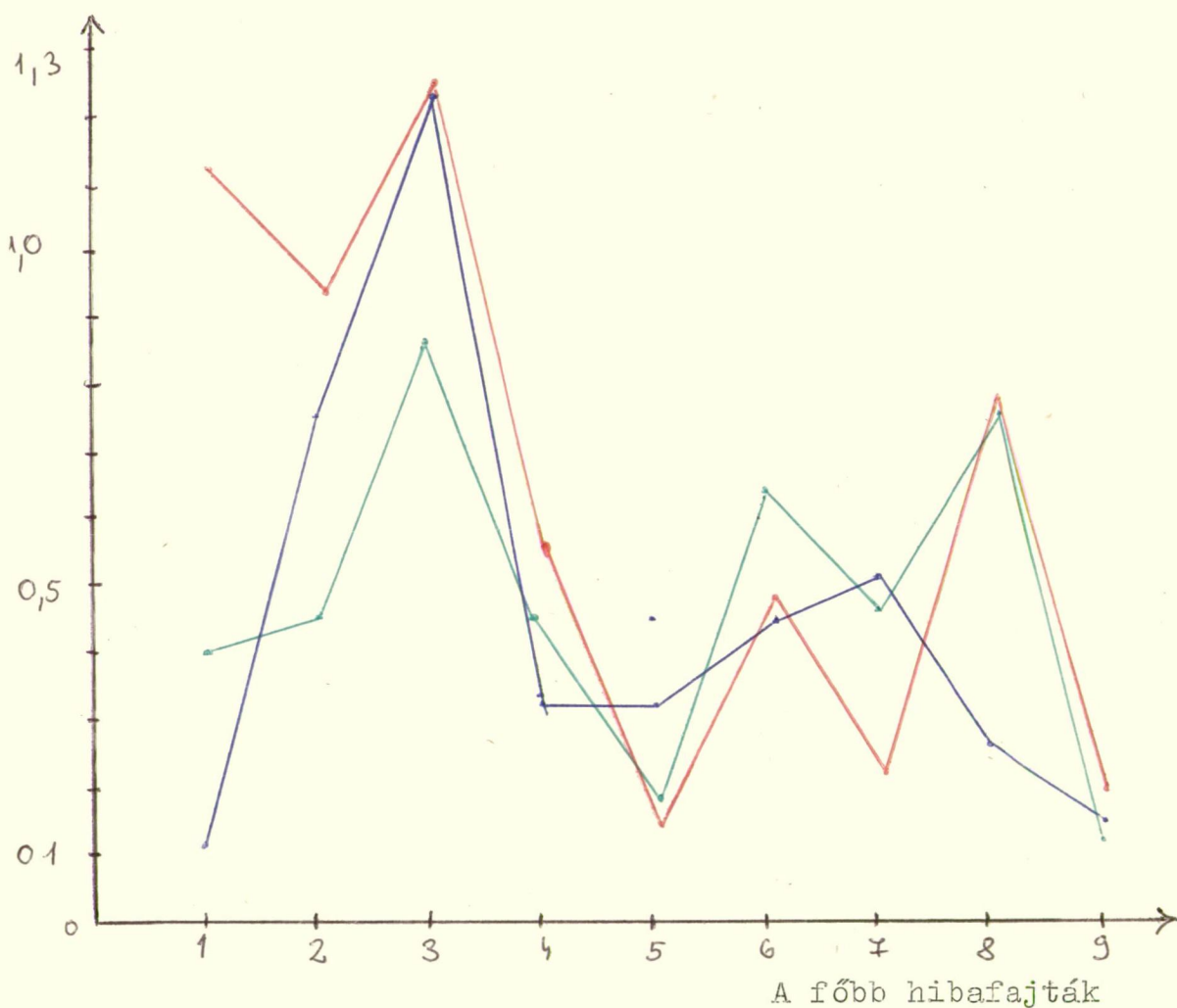
/nyelvjárás/ interferenciával is számolni kell. Tudatosítani kell tehát a tanulóknál az anya-nyelv /nyelvjárás/ és a német nyelvi norma között jelentkező különbségeket.

A legfőbb forrás mégis a magyar nyelvi interferencia. Az alany és állítmány egyeztetésére vonatkozó német, illetve magyar szabályok lényegében megegyeznek abban, hogy az állítmányt lehetőleg ugyanolyan számú és személyű alakban használjuk, amilyenben a tőle kifejezett cselekvés végzőjét. Eltérés azonban mégis akad. Míg a magyar mondat két egyes számú alanya után egyes számot használunk, a német már többes számot. Egyes számot használunk a számjelzős alany után is - alanyunk is egyes számban marad -, a német többes számot. Ezek az eltérések jelentős hibaforrásként jelentkeztek esetünkben is. Mivel az egyeztetésről mindig csak általánosságban beszélünk, érdemes volna ezt a területet is egy kicsit közelebbről megvizsgálni és az eltérésekre külön is fel kellene hívni a tanulók figyelmét.

A főbb hibafajták átlagainak alakulása a
három csoportban

— A/ csoport
— B/ csoport
— C/ csoport

Átlag

1. A jelen idő
2. Az elbeszélő múlt
3. Az összetett múlt idők
4. A jövő idők
5. Az igeidők használata

6. A szenvedő igeragozás
7. A "sich"-es igék
8. A "zu + Infinitiv" szerkezet
9. Az alany és állítmány egyeztetése

V. KÖVETKEZTETÉSEK, TANULSÁGOK

A pécsi Leőwey Klára Gimnázium német nemzetiségi tagozatán végzett empirikus feltáró munka lehetővé tette 6 évfolyamon 175 tanuló írásbeli munkáinak átvizsgálását.

A kutatás során a nemzetiségi anyanyelvoktatáshoz és tankönyviráshoz kívántunk alapkutatásokat végezni. Arra kerestük a választ, hogy milyen nyelvi kódok befolyásolják a Magyarországon élő német nemzetiségi származású tanulót a német nyelvi norma elsajátításának folyamatában, milyen szerepet játszik ebben a magyar nyelv, országunk hivatalos, a tanulók által is beszélt nyelve; saját anyanyelvük, tehát valamelyik Magyarországon beszélt német nyelvjárás; és végül, mennyire hatnak egymásra a standard német nyelven belüli képzési formák és funkciók.

Mivel méréseinket a pécsi Leőwey Klára Gimnáziumban végeztük, következtetéseink is a vonzáskörzetébe tartozó területre, az ún. "Schwäbische Türkei"-re vonatkoznak. Nem tartottuk célszerűnek a mérések kiterjesztését a másik két nemzetiségi gimnáziumra, mivel a nyelvjárásokat illetően némileg más nyelvi szituációkkal állunk szemben.

Nem csupán statisztikai adatok halmozása, különböző kimutatások készítése volt a célunk. Sokkal inkább annak a felmérése, hogy a különböző nyelvi hatások együtthatójaként milyen jellegűek azok a nehézségek, amelyekkel a német származású tanulónak a német nyelvi norma elsajátítása során szembe kell néznie, és amennyiben ez lehetséges, annak kimutatása is, hogy ezek a nehézségek

milyen súllyal jelentkeznek. Ezzel kapcsolatosan eddig is voltak az itt tanító kollégákkal együtt bizonyos tapasztalataink, de olyan felmérés, ami ezt adatszerűen feltárta volna, nem állt rendelkezésre.

A hibák és forrásaik megkeresése mellett természetesen volt olyan törekvésünk is, amennyiben a kapott adatok lehetővé teszik, hogy számszerű adatokkal is szolgálhassunk. Ezért is törekedtünk megfelelően nagy korpuszgyűjtésére, nagy tanulói létszám felmérésére. Ennek köszönhető, hogy a minősítés elvégzése után kapott három csoportban is elég nagy minta állt rendelkezésre ahhoz, hogy bizonyos tendenciák érvényesülését meg lehessen figyelni.

A magyar és német nyelv igealakjai, igenevei annyira különböznek egymástól, hogy a magyar ige formai elemeinek közvetlen interferenciahatásairól alig beszélhetünk. Így a vártnál kevesebb magyar nyelvi interferencia volt tapasztalható és az is inkább funkciótévesztés formájában jelentkezett. /Az igeidők használata, a szenvedő szerkezet alkalmazása, a sich-es igék és a "zu + Infinitiv" használata, az alany és az állítmány egyeztetése./

Különösen formatévesztésben jelentkezett hibaforrásként az anyanyelv /nyelvjárás/ hatása: a jelen idő, a szintetikus és analitikus múlt idők, a felszólító mód képzése során, kisebb mértékben a jövő idők, a szenvedő szerkezet képzésekor, az igeidők, a "zu + Infinitiv" használatakor, valamint az alany és az állítmány egyeztetésekor. A nyelvi normától eltérő nyelvjárásban használt alakok hatására a német származású tanulók több hibát követtek el magyar származású társaiknál.

Ugyanakkor a nyelvjárás transzfer hatását is megfigyelhettük a német nyelvi normával megegyező nyelvi formák

esetében. Érezhető volt az anyanyelv pozitív hatása akkor is, amikor egy-egy igealak funkcióját kellett felismerni. A német származásúak szinte mindig, akár ösztönösen is kevesebb hibával dolgoztak.

Külön érdekessége az anyanyelvi interferenciának, hogy a formaképzésben elkövetett hibák egy része a nyelvjárási fonetikai/fonológiai jellemzőivel magyarázható.

A magyar nyelvi és az anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia mellett nem várt módon komoly súllyal szerepelt a nyelven belüli interferencia. Ezen belül is a formátévesztés dominált /a jelen idő, az analitikus és szintetikus múlt idők, a jövő idők, a felszólító mód és a szenvedő szerkezet képzése, valamint a sich-es igék használata/.

Rendkívüli szerencsét jelentett a kutatásban az, hogy azonos feltételek mellett tanultak német és magyar származású tanulók. A minősítést követően így az A/ csoport vizsgálása mellett rendelkezésre állt két kontroll csoport is /B/, C/ csoport/. Ez annál is inkább jelentős számunkra, mivel az egyes hibák elkövetésekor több tényező is szerepet játszik. Így pl. a német származású tanulóknál gyakran egyszerre jelentkezett mind a nyelven belüli, mind pedig az anyanyelvi /nyelvjárás/ interferencia. A többszörös interferencia hatására hatványozottan találunk hibát a német származásúaknál pl. a jelen idő képzésekor, ugyanakkor bizonyos hibafajták esetében, amelyek a magyar-német interferenciának tudhatók be, pl. az igeidők használata, az anyanyelvi /nyelvjárás/ transzfer hatás következtében az ilyen típusú hibák száma minimális, míg ugyanitt a magyar származásúak csoportjában szabadabban érvényesül az interferencia.

A hibaelemzés eredményei alapján megjelölhető oktatás-
didaktikai feladatok

1. A szorgalom vagy a képességek hiányából eredő csekély számú megoldásokat leszámítva elmondhatjuk, hogy a legfőbb hibaforrást az interferencia jelentette. A többfajta interferencia kölcsönhatására fellépő nagyszámú formatévesztés különösen első osztályban, de még negyedikben is tapasztalható, különösen a nyelvjárást beszélő tanulóknál. Ezekben az esetekben feltétlenül szükséges a tanulók figyelmét felhívni a hibaforrásokra, különösen arra, hogy anyanyelvük /nyelvjárás/ és a német nyelvi norma mely esetekben különbözik egymástól. A tudatosítás mindenképpen elejét venné a nagyfokú bizonytalanságnak, amely még negyedik osztályban is érezteti hatását. /Pl. jelen idő, múlt idő képzése stb./

Külön említést érdemel, hogy az összetett igei szerkezetek több mint 50 százalékaiban a múlt idejű melléknévi igenév képzése jelenti a hibaforrást. /Összetett igei szerkezet: 420, helytelenül képzett múlt idejű melléknévi igenév: 241./

2. Ugyancsak első osztályban kell felhívni a tanulók figyelmét a már az előzőekben is említett nyelvjárási hangtani jelenségekre /apokópa, szinkópa, kontrakció/, amelyek befolyásolják a formaképzést.

3. Nem hanyagolhatók el, sőt már első osztályban sokkal nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani olyan jelenségeknek is, amelyek rendszerint nem szerepelnek hangsúlyozottan tankönyveinkben, tanórán is viszonylag kis időt fordítunk rájuk, ugyanakkor rövid magyarázattal kiküszöbölhetők lennének. Pl. a sich-es igékkel kapcsolatban elkövetett szórendi hibák, amelynek során érvényesül a ma-

gyar nyelv átrendező hatása, vagy szerkezetek cseréje: igeneves szerkezet helyett a mondat választása, vagy az igeneves szerkezet helytelen képzése, hogy csak néhány példát említsünk.

4. Bár a formák gyakoroltatása nem szakadhat el teljes egészében a funkcióktól, mégis azt kell mondanunk, hogy először a nyelvi formákat kell alaposan begyakoroltatni, ugyanakkor emellett fokozatosan egyre több figyelmet kell szentelni a funkciók begyakorlásának.

Jóllehet a hibák száma összességében évről évre csökken, nem tapasztalhatjuk ezt ugyanakkor a funkciótévesztésnél. Ebből következik, hogy nem elegendő a funkciók egyszeri begyakorlása, lehetővé kell tenni a négy év során intenzív gyakorlásukat.

Az elemzés eredményei, az eredményekből következő feladatok meghatározása mellett be kell számolni néhány kudarcról is, amelyek mindenképpen tanulsággal szolgálnak, megjelölve azokat a további lépéseket, amelyek a kutatás elmélyítését szolgálják.

1. Az írásbeli munkák felmérése nem volt alkalmas a felszólító mód megbízható mérésére.

A kötőmód és a főnévi igenév használatával kapcsolatosan talált rendkívül alacsony hibaszám sem tette lehetővé következtetések levonását. Az ebből adódó első feladatot egy kiegészítő adatgyűjtés, annak feldolgozása, értékelése jelentené.

2. A dolgozat keretein belül a grammatikai természetű hibákat elemeztük. Az adatgyűjtés során azonban

nagyszámú lexikai, szemantikai természetű, helyesírási és kiejtési hibák kigyűjtésére is sor került. Előrelépést jelentene a kutatásban a vizsgálatok kiterjesztése az említett hibafajtákra is.

3. Differenciáltabb elemzésre adna lehetőséget az 1979/80. tanévben első osztályt végzett tanulók /I/ újabb felmérése, akik az 1982/83. tanévben lesznek negyedik osztályosok. A kapott adatokat az első osztályban kigyűjtött hibáikkal összehasonlítva több olyan kérdésre kaphatunk választ, amelyekről csak feltételezéseink vannak.

Csak néhány kérdés:

Melyek azok a formaképzésben elkövetett hibák, amelyek gyakorisága a négy év során minimálisra csökkent?

Melyek azok, amelyek valamilyen oknál fogva még negyedik osztályban is makacsul tartják magukat?

Melyek azok az igei szerkezetek, amelyek még a negyedik osztályban is nagy nehézséget jelentenek és használatuk ezért több gyakorlást igényel?

Milyen szerepet játszanak az objektív hibaforrások mellett az olyan szubjektív hibaforrások, mint pl. a képességek hiánya, esetleg a figyelmetlenség, felületesség.

4. Bár mind az északi, mind a déli nyelvjárást beszélők közül /mágocsi, babarci/ informátorok álltak rendelkezésre, érdemes lenne a kutatást ebben az irányban is mélyíteni több informátor igénybevételével.

5. Végül célszerű lenne a kutatást kiterjeszteni mind a budapesti, mind a bajai nemzetiségi gimnáziumok vonzáskörzetére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1/ A mai magyar nyelv rendszere I-II. kötet /1962/
Szerk.: Tompa József
Akadémiai Kiadó, Budapest
- 2/ Ágoston György - Nagy József - Orosz Sándor /1979/
Méréses módszerek a pedagógiában
Tankönyvkiadó, Budapest
- 3/ Bellér Béla /1981/
A magyarországi németek rövid története
Magvető Kiadó, Budapest
- 4/ Bildungs- und Erziehungsplan für den muttersprachlichen
Unterricht am Nationalitätengymnasien /1980/
Deutsche Sprache und Literatur Klassen, I-IV., Budapest
- 5/ Budai László /1979/
Grammatikai kontrasztivitás és hibaelemzés az
alap- és középfokú angolnyelv-oktatásban
Tankönyvkiadó, Budapest
- 6/ Conrad, Rudi /1975/
Kleines Wörterbuch sprachwissenschaftlicher Termini
VEB Bibliographisches Institut, Leipzig
- 7/ Der Große Duden Neubearbeitung 17., neubearbeitete
Auflage /1976/
VEB Bibliographisches Institut, Leipzig
- 8/ Dezső László és Nemser, William /1972/
Nyelvtipológia és kontrasztív nyelvészet
Összevető nyelvvizsgálat, nyelvvoktatás című kötetben
Tankönyvkiadó, Budapest
- 9/ Halász Előd /1976/
Magyar-német szótár I-II. kötet
Akadémiai Kiadó, Budapest
- 10/ Halász Előd /1970/
Német-magyar szótár I-II. kötet
Akadémiai Kiadó, Budapest
- 11/ Helbig, Gerhard - Buscha, Joachim /1972/
Deutsche Grammatik
Ein Handbuch für den Ausländerunterricht
VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig

- 12/ Helbig, Gerhard - Buscha, Joachim /1977/
Deutsche Übungsgrammatik
VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig
- 13/ Hoóz István szerk. /1977/
A baranyai nemzetiségekről
Szikra Nyomda, Pécs
- 14/ Hutterer, Claus Jürgen /1975/
Die deutsche Volksgruppe in Ungarn
Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen
Ungarische Ethnographische Gesellschaft, Budapest
- 15/ James, Carl /1972/
Zur Rechtfertigung der kontrastiven Linguistik
Reader zur kontrastiven Linguistik című kötetben
Atheneum Fischer Taschenbuch Verlag GmbH,
Frankfurt am Main
- 16/ Juhász János /1966/
Richtiges Deutsch
Tankönyvkiadó, Budapest
- 17/ Juhász János /1970/
Probleme der Interferenz
Akadémiai Kiadó, Budapest
- 18/ Karácsony Lajos - dr. Tálasi Istvánné /1980/
Német nyelvtan a középiskolák számára
Nyolcadik, bővített kiadás
Tankönyvkiadó, Budapest
- 19/ Kontrastive Studien Ungarisch-Deutsch /1980/
ed. Juhász János
Akadémiai Kiadó, Budapest
- 20/ Kóvágó László /1981/
Nemzetiségek a mai Magyarországon
Kossuth Könyvkiadó, Budapest
- 21/ Köves Pál - Párniczky Gábor /1980/
Általános statisztika
Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem
Tankönyvkiadó, Budapest
- 22/ Kufner, Herbert L. /1966/
Kontrastive Grammatik und dann ... ?
Angewandte Sprachwissenschaft und Deutschunterricht
/ed. Nickel/ című kötetben

- 23/ Lado, Robert /1972/
Meine Perspektive der kontrastiven Linguistik
1945-1972.
Reader zur kontrastiven Linguistik című kötetben
Atheneum Fischer Taschenbuch Verlag GmbH,
Frankfurt am Main
- 24/ Liebsch, H. - Döring, H. /1978/
Deutsche Sprache Handbuch für den Sprachgebrauch
VEB Bibliographisches Institut, Leipzig
- 25/ Löffler, Heinrich /1974/
Probleme der Dialektologie. Eine Einführung
Wissenschaftliche Buchgesellschaft
Darmstadt
- 26/ Löffler, Heinrich /1976/
Deutsch für Dialektsprecher: Ein Sonderfall
des Fremdsprachenunterrichts?
Zur Theorie einer kontrastiven Grammatik
Dialekt/Hochsprache
- 27/ Manherz Károly /1977/
Sprachgeographie und Sprachsoziologie
der deutschen Mundarten in Westungarn
Akadémiai Kiadó, Budapest
- 28/ Muráth Ferenc /1969/
Mágocs község településének és
nyelvjárásának története
Szeged
- 29/ Muráth Judith /1981/
Zu einigen Teilaspekten einer Untersuchung
zu Sprachshwierigkeiten von Schülern des
Klara-Leőwey-Gymnasiums, Pécs
Elhangzott a "Nyelvoktatási stratégiák és
taktikák" című konferencián, Pécs
- 30/ Müvelődési Minisztérium /1980/
Az anyanyelvű nevelés és oktatás terve a nem-
zetiségi tanítási nyelvű gimnáziumok számára
Országos Pedagógiai Intézet, Budapest
- 31/ Müvelődési Minisztérium /1981/
Statisztikai tájékoztató. Alsófokú Oktatás,
1980/81.
Tudományszervezési és Informatikai Intézet
Budapest

- 32/ Művelődési Minisztérium /1981/
Statisztikai tájékoztató. Középfokú oktatás,
1980/81.
Tudományszervezési és Informatikai Intézet
Budapest
- 33/ Nickel, Gerhard /1972/
Einleitung: Zum heutigen Stand der
kontrastiven Sprachwissenschaft
Reader zur kontrastiven Linguistik című kötetben
Atheneum Fischer Taschenbuch Verlag
GmbH, Frankfurt am Main
- 34/ Oktatási Minisztérium /1978/
A gimnáziumi nevelés és oktatás terve
Tankönyvkiadó, Budapest
- 35/ Sternemann, R. /1977/
Einführung in die konfrontative Linguistik
Lehrbriefe 2. Fassung, Berlin
- 36/ Straub Boldizsár /1979/
Gimnáziumi tanulóink német nyelvi teljesítményének felmérése és értékelése
Egyetemi doktori értekezés
- 37/ Wandruszka, Mario /1969/
Sprachen vergleichbar und unvergleichlich
München
- 38/ Wegera, Klaus-Peter /1977/
Kontrastive Grammatik: Osthessisch-Standardsprache
N. G. Elwert Verlag Marburg
/Deutsche Dialektographie/
Bd. 103.
- 39/ Weintritt, Ingrid /1966/
Die Schriftsprache bei den Deutschen in Ungarn
Acta Linguistica
Akadémiai Kiadó, Budapest
309-335.
- 40/ Wild Katalin /1979/
A babarci német nyelvjárás kötettségével bevezetett
alarendelt összetett mondatainak vizsgálatához
Bölcsészdoktori dolgozat
Szeged

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	1
I. A NÉMET NYELV OKTATÁSA MAGYARORSZÁGON	3
I.1. A német nyelvoktatás jelentősége hazánkban	3
I.2. A magyarországi német anyanyelvoktatás	4
II. ELMÉLETI ÉS MÓDSZERTANI ÁTTEKINTÉS	8
II.1. Az összehasonlítás módszere a nyelvészetben	8
II.2. A kontrasztív nyelvészet	10
II.3. A kontrasztív nyelvészet kezdetei, jelenlegi helyzete	12
II.4. Kontrasztivitás és hibaelemzés	14
II.5. Kontrasztivitás, hibaelemzés, anyanyelvoktatás	19
II.6. A magyarországi németek anyanyelvének kutatása	22
III. ANYAGGYÜJTÉS, RENDSZEREZÉS	33
III.1. A megbízható adatokkal szolgáló nyelvi tevékenységi formák kiválasztása	33
III.2. Az átvizsgált feladatok, fogalmazások	38
III.3. A kigyűjtött hibákról készült táblázatok osztályonként	41
III.4. A tanulók mőnősítése	60
IV. HIBAELEMZÉS	77
IV.1. A jelen idő	80
IV.2. Mőlt idők	95
IV.3. A jövő idők	123
IV.4. Az igeidők használata	130
IV.5. A kötőmód	133
IV.6. A felszólító mód	135
IV.7. A szenvedő igeragozás	138
IV.8. A "sich"-es igék	149
IV.9. A főnévi igenév	154
IV.10. A "zu + Infinitiv" szerkezet	156
IV.11. Az alany és állitmány egyeztetése	159
V. KÖVETKEZTETÉSEK, TANULSÁGOK	164
FELHASZNÁLT IRODALOM	170

15-65/1982.bksz.

Tárgy: Péntek Judit
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

Dr. Halász Előd elvtársnak
tszv. egyetemi tanár

H e l y b e n

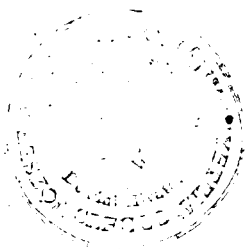
Professzor Elvtárs!

Mellékelve Péntek Judit: Adalékok a nyelvi interferencia kérdéséhez a
magyarországi német anyanyelvoktatásban.

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni
szíveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét fel-
hívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a birálat elkészítésének
és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított
harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a birálat elkészítése után szíveskedjék átadni
tanszéke könyvtárasának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelye-
zése céljából.

Szeged, 1982. szept. 1.

.....
dékán

A kiadmány hiteles:

.....
főelőadó

Kapták: Dr. Halász Előd prof.

Dr. Márvány János doc. társbiráló